

A NEMZET SZOLGÁLATÁBAN

Emlékkötet
Duray Miklós tiszteletére

Szerkesztette
Gyurcsík Iván

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

A nemzet szolgálatában
Emlékkötet Duray Miklós tiszteletére

A nemzet szolgálatában

Emlékkötet Duray Miklós tiszteletére

Szerkesztette
Gyurcsík Iván

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Budapest, 2025

Szerkesztette
Gyurcsík Iván

Kiadja a Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó

A kiadásért felel: Deli Gergely rektor

Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Karácsony Fanni
Olvasószerkesztő: György László
Korrektor: Nagy Judit
Tördelőszerkesztő: Tihanyi József

A borítón a *Pro Probitate – Helytállásért díj* stilizált képe látható, amelyet 1994-ben az Együttélés és a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom parlamenti képviselői alapítottak a mártírhalált halt Esterházy János csehszlovákiai magyar politikus tiszteletére. A díjat 1994 és 2021 között minden évben kiosztották a felvidéki magyar nemzeti közösség érdekében kifejtett közéleti tevékenységért és helytállásért. Az első (posztumusz) díjazott Esterházy János volt, az utolsó 2021-ben Duray Miklós.

A kötetben szereplő képek forrása:
Losonci búcsúztató: @ Hideghéthy Adrian – [Felvidek.ma](https://www.facebook.com/Felvidek.ma); Fábíán Gergely – [Ma7.sk](https://www.facebook.com/Ma7.sk)
Emlékkonferencia: @ Buza Virág – Kisebbségekért – Pro Minoritate Alapítvány

Nyomdai kivitelezés: Zemplén-Vektor Kft.
Felelős vezető: Suskó József Viktor ügyvezető

DOI: <https://doi.org/10.36250/01196>

ISBN 978-963-653-136-2 (nyomtatott)
ISBN 978-963-653-137-9 (elektronikus PDF)

© A szerkesztő, 2025
© A szerzők, 2025
© A kiadó, 2025

Minden jog védve.

Tartalom

ELŐSZÓ	7
DURAY MIKLÓS BÚCSÚZTATÓJÁN ELHANGZOTT BESZÉDEK	9
<i>Bárdos Gyula</i>	11
<i>Forró Krisztián</i>	13
<i>Lezsák Sándor</i>	15
<i>Gyurcsik Iván</i>	18
<i>Gubik László</i>	20
<i>Somogyi Alfréd</i>	24
<i>Zsidó János</i>	28
A „DURAY MIKLÓS ÜZENETE A VILÁG MAGYARSÁGÁNAK” CÍMŰ EMLÉKKONFERENCIA	31
Ünnepélyes nyitóbeszéd	33
<i>Semjén Zsolt</i>	33
<i>Deli Gergely</i>	36
<i>Németh Zsolt</i>	38
<i>Ján Čarnogurský</i>	42
<i>Forró Krisztián</i>	46
Határon túli magyar vezetők kerekasztal-beszélgetése	
<i>Bárdos Gyula, Brenzovics László, Tőkés László (moderátor: Pánczél Károly)</i>	49
Duray Miklós jelentősége és öröksége szakértői szemmel	63
<i>Bukovszky László: Duray Miklós mint a csehszlovák politikai rendőrség célszemélye</i>	63
<i>Szekeres Zsolt: Duray Miklós az Egyesült Államokban (1988–1989)</i>	86
<i>Horony Ákos: A szlovákiai magyar politikai élet szervezése. Együttélés Politikai Mozgalom (1989–1990)</i>	95
<i>Molnár Imre: Esterházy János életpéldájának jelentősége Duray Miklós életművében</i>	102
Magyarországi politikusok, szakértők visszaemlékezései	
<i>Entz Géza, Kiss Gy. Csaba, Szabó Tibor, Tabajdi Csaba (moderátor: Tárnok Balázs)</i>	113
Zárszó	133
DURAY MIKLÓS ÉLETRAJZA	139
MŰVEI	155
KÉPMELLÉKLET	161
Duray Miklós búcsúztatója 2023. január 17-én Losoncon	163
Duray Miklós üzenete a világ magyarságához, Országház, 2023. április 20.	167
AZ EMLÉKKONFERENCIA ELŐADÓINAK LISTÁJA	175
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	176

*„Ki a magyar politikus? Aki az egész
nemzetben gondolkodik, de a magyar
politikus mást is jelent, múltban és jövőben
való gondolkodást történelmi térségben,
Kárpát-medencében, Közép-Európában,
Kelet-Közép-Európában való gondolkodást.”*

Duray Miklós

Előszó

A magyar nemzetpolitika, a határon túli magyar közösségek jogvédelmének legendás alakja, Duray Miklós, életének 77. évében, 2022. december 30-án hunyt el Budapesten. Temetésére 2023. január 17-én szülővárosában, Losoncon került sor. Utolsó útjára – szülőföldje és az összmagyarság képviselői mellett – Kövér László, az Országgyűlés elnöke, Orbán Viktor, Magyarország miniszterelnöke, valamint Grendel Gábor, a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának alelnöke is elkísérte. A búcsúbeszédeket a szülőföld képviselőitében munkatársai, harcostársai, barátai tartották.

A Nemzeti Közszerológiai Egyetem Kisebbségpolitikai Kutatóműhelye és a Kisebbségekért – Pro Minoritate Alapítvány kezdeményezésére, a Rákóczi Szövetség és a New York-i Magyar Emberi Jogok Alapítvány (HHRF) támogatásával 2023. április 20-án emlékkonferenciát tartottak az Országház főrendiházi üléstermében, *Duray Miklós üzenete a világ magyarságának* címmel.

A Magyarországról, Felvidékről, Erdélyből, Délvidékről, Kárpátaljáról, az Egyesült Államokból, Nyugat-Európából érkezett csaknem háromszáz vendég előtt a nyitópanelben szólalt fel Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes, Németh Zsolt, az Országgyűlés Külügyi Bizottságának elnöke, Deli Gergely, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem rektora, Forró Krisztián, a felvidéki Szövetség elnöke és Ján Čarnogurský volt szlovák miniszterelnök is. A két kerekasztal-beszélgetés a határon túli magyar vezetők, harcostársak, valamint a Határon Túli Magyarok Hivatala egykori vezetőinek, Duray Miklós barátainak eszmecseréjét

hozta. A szlovákiai és amerikai magyar szakértők múltidéző előadásai a jelen és a jövő kihívásait is érintették.

A Duray Miklós munkássága előtt tisztelgő kötetünk a losonci búcsúztatón elhangzott beszédeket, valamint az Országházban megtartott emlékkonferencia előadásainak, eszmecseréinek szövegét tartalmazza, gazdag képanyaggal illusztrálva. Duray Miklós életrajza és írásainak jegyzéke segíti az érdeklődők további tájékozódását életműve megismerésében.

A szerkesztő

Duray Miklós búcsúztatóján elhangzott beszédek

(Zsinagóga, Losonc, 2023. január 17.)

BÁRDOS GYULA

Kedves Áron, kedves Éva!
Tisztelt gyászoló család!
Tisztelt gyászoló közösség!
Tisztelt gyászoló gyülekezet!

Szomorú szívvel és megdöbbenet állunk itt szülővárosában, Losoncon a sokunk által szeretett, tisztelt és nagyra becsült kiváló személyiség, Duray Miklós ravatalánál.

Szinte még fel sem tudjuk fogni, hogy a földi életből való távozásával kit és mit veszítettünk mi felvidékiek, s velünk együtt nemcsak a Kárpát-medencei, hanem az egyetemes magyarság. Azt azonban már most is tudjuk, érezzük, tapasztaljuk, hogy hiányzik. Nagyon hiányzik.

Tudjuk, hogy őt nem lehet pótolni, mert olyan személyiség, egyedi jelenség: bátor, szókimondó, őszinte ember volt, aki saját érdekeit sohasem helyezte a közösségi érdek elé.

Sokszor kényszerűen a háttérbe szorítva, igazságtalanul mellőzve, de egyenes gerinccel töltötte be küldetését, mondta el, írta le – nem mindenkinek és nem mindenütt tetsző – véleményét.

Duray Miklóssal lehetett egyetérteni, vitázni, érvelni, más véleményt megfogalmazni, de nem lehetett őt figyelmen kívül hagyni, nem észrevenni.

Erről tanúskodik halála is, hiszen alig található olyan sajtóorgánium vagy médiaközeg, amely ne számolt volna be a szomorú hír közzlése mellett munkásságáról, ne méltatta volna példátlanul sokoldalú tevékenységét, ne ismertette volna érdekérvényesítő vagy pedig közírói érdemeit.

Ízig-vérig közösségi, közéleti ember volt, aki rendszerektől és kormányoktól függetlenül a szülőföldön magyarként való boldogulást és érvényesülést tartotta megmaradásunk és fejlődésünk sarokkövének.

Még egy nappal halála előtt is, amikor kórházi ágyánál utoljára láthattam, hallhattam, beszélhettem Vele, akkor is a hazai politikai közélet húsbavágó

kérdései iránt érdeklődött, s nem rejtette véka alá aggályait a felvidéki magyarság sorsát, jövőjét illetően, különösen a soron következő parlamenti megmértetéssel kapcsolatosan. Az egységes magyar érdekképviselő biztosítását tartotta meghatározóan fontosnak.

Hűsége szülőföldjéhez, anyanyelvéhez, közösségéhez, nemzetéhez példaértékű. Több ízben is kellő alázattal hátralépett, hogy a közösség összekovácsolódhasson, az érdekérvényesítés konkrét formát ölthessen.

Duray Miklós volt az a bátor és hiteles ellenzéki közéleti ember, aki már a kommunizmus időszakában hírt adott nemcsak az összmagyarságnak, hanem másoknak is arról, miért volt a csehszlovákiai magyarság – ahogyan találóan és sommásan megfogalmazta művei címében is – *Kettős elnyomásban, Kutyaszorítóban*.

Ifjúkorától fogva fontos szerepet töltött be a magyar ifjúsági mozgalomban, szervezte a nyári táborokat, vezette a főiskolások és egyetemisták pozsonyi József Attila Ifjúsági Klubját. A hatvanas években a Csemadok elnökségi tagja. Az 1968-as prágai tavaszt követően társaival együtt kizárják a kulturális szövetségből, csak a rendszerváltozást követően rehabilitálják.

Nem sértődött meg, nem sopánkodott azon, milyen igazságtalanul jártak el Vele szemben. Éppen ellenkezőleg. Olyan lelkesítő beszédet mondott a Csemadok soron következő országos kongresszusán, kiemelve a szövetség meghatározó fontosságát, amelyből ma is meríthetünk, okulhatunk.

A hetvenes évek nyomasztó éveiben megalapítja a Csehszlovákiai Magyar Kisebbségi Jogvédő Bizottságot, amely tevékenységének köszönhetően sikerült megmenteni magyar tanítási nyelvű iskoláinkat. Állandóan figyelik, üldözik, letartóztatják, két alkalommal börtönbe zárják. Azon kevés magyarok egyike, akik aláírták a Charta 77 politikai nyilatkozatot.

A rendszerváltozás után parlamenti képviselő; megalapítja az Együttélés Politikai Mozgalmat, nélküle nem jött volna létre az egységes magyar képviselő, a Magyar Koalíció Pártja. Tevékenykedik a Magyarok Világszövetségében, megalapítja a Szövetség a Közös Célokért társulást, oroszánrészt vállal a Magyar Állandó Értekezlet létrejöttében. Páratlan, a küzdelmek ellenére is csodálatos

életpálya az övé. Köszönjük a Teremtőnek, hogy itt volt közöttünk, ismerhettük, dolgozhattunk Vele, tanulhattunk Tőle.

„A mélybe csak tested merült el,
csak ő tűnt el a föld alatt,
de lényed lényege ezer felé
szóródva is köztünk maradt.”

Köszönjük, Miklós! Nyugodj békében! Isten Veled!

FORRÓ KRISZTIÁN

Tisztelt Gyászoló Gyülekezet!

„Úgy szerette Isten a világot, hogy az ő egyszülött fiát adta, hogy aki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örökélete legyen” (Jn 3,16).

Nagyon kell szeretnie annak a közösségnek, szülőföldjének, aki saját szabadságára, biztonságára, jólétére való tekintet nélkül áldozatot hoz érte. Nagy halottunk, Duray Miklós, aki Esterházy János örökségét tudatosan vállalta, ilyen ember volt. Karizmatikus erővel, lényeglátó tudással, következetességgel, lefizethetetlen emberi tisztességgel, sajátjaiért érzett felelősséggel ajándékozta meg őt a Teremtő.

Érték- és mértékadó, őrző volt a strázsán, a mi igazodási pontunk. Távolabb és mélyebbre látott, korábban és határozottabban lépett mindannyiunknál.

Közösségünkért folytatott küzdelme különféle formákban öltött testet: hol ifjúsági szervezetet, klubot vagy művelődési tábort hozott létre, hol jogvédő bizottságot, társadalmi szervezetet működtetett vagy politikai pártot kezdeményezett és vezetett. Mindig azt a formát választotta, amire a leginkább

szükség volt megmaradásunk, erősödésünk vagy éppen közösségként való túlélésünk érdekében.

1990-ben a demokrácia adta keretek között kezdeményezője, egyik alapítója majd elnöke volt az Együttélés Politikai Mozgalomnak, mely révén 55 év után első alkalommal jutottak saját jogon magyarok a prágai és a pozsonyi parlamentbe. Az Együttélés, mely Csehországban máig létezik, a magyarok mellett lengyeleket, ruszinokat is mandátumhoz juttatott. Duray Miklós az Együttélés, a Magyar Koalíció Pártja, majd a Magyar Közösség Pártja képviselőjeként 20 éven keresztül, 1990-től 2010-ig parlamenti képviselőként tevékenykedett.

Kezdetről fogva a közös magyar politizálás, az egységes magyar politikai párt mellett állt ki. Ha kellett, az egység érdekében hátrálépett.

1994. január 8-án Komáromban magyar parlamenti képviselők, polgármesterek és önkormányzati képviselők 3500 fős összejövele mondott nemet a Mečiar-kormány közigazgatási felosztási tervére. Ez a terv asszimilációnk felgyorsítását célozta, a terv szelleme és következményei máig hatnak. Többek között ennek is a folyománya, hogy az elmúlt 30 évben 100 ezerrel fővel lett kevesebb a magyarok létszáma, és Szlovákia lakosságán belüli aránya 2%-kal csökkent.

Duray Miklósnak hosszú távú javaslatai voltak az együttélés demokratikus és jogállami keretek között történő rendezésére, az önkormányzatiság különféle formáitól a társnemzeti koncepcióig, melyről azonban a Mečiar-kormányzat tárgyalni sem volt hajlandó.

Nemzeti közösségünk jogai melletti következetes kiállása nemcsak a többségi nemzet vezetői, de olykor a magyar döntéshozók részéről sem talált megértésre.

Őszintén be kell vallanunk, hogy az ő következetes kiállása sokunkat szembesít saját gyengeségeinkkel. Amikor a gyorsuló asszimiláció, a közösségünk gazdasági nehézségei vagy a parlamenti képviselőletünk hiányának okait vizsgáljuk, nézzünk bele a Duray Miklós által közösségünknek felállított tükörbe.

Losonc város történelme példaként szolgálhat számunkra, hogy akár a kilátástalannak tűnő helyzetben is fel tudunk állni, újra tudjuk építeni életünket, ha kellő hittel, bizalommal és egységesen tesszük dolgunkat. Losonc

harmadik, 1849-es, teljes pusztulása után a Bach-korszakban nemzeti összefogás eredményeként „főnixként” épült újjá a város.

Losonc és Duray Miklós üzenete számunkra, hogy ne adjuk fel közösségi jogainkért folytatott küzdelmünket.

Madách földjén valljuk: „ember: küzdj és bízza bízzál!”

Duray Miklós, köszönjük!

Nyugodjék békében!

LEZSÁK SÁNDOR

Még a hetvenes években történt Duray Miklós messzehangzó belépője a helyét kereső nomád nemzedék életébe, így az én életembe is. Ez a belépő a *Kutyaszorító* című drámai könyve volt Csoóri Sándor költő és politikai villámokat fénylő bevezetőjével. Ezt röptették szét a magyar világban Püski Sándorék New Yorkból, ezt csempésztük barátaimmal Lakitelekről a Kárpát-medencébe, az ellenzéki szélrózsa minden irányába. Ez a könyv csak részben szólt a szlovákiai magyar-ellenes etnikai tisztogatásról, de Duray Miklós fél évszázados, következetes és céltudatos életének vallomások látlelete is.

Amikor 1978 nyarán Pozsonyban Gálfalvi György marosvásárhelyi író barátommal egy kis kávézóban találkoztunk, akkor már működésbe lendült az általa szervezett és irányított jogvédő hálózat. Duray gyakorlati ember volt, azonnal szervezkedtünk, arra kért, hogy repülőgéppel vigyünk át Kassára Kolár Péteréknek egy köteg frissen stencilezett, a magyar iskolabezárások és összevonások ellen tiltakozó aláírásokat gyűjtő ívet. Így lettünk, aztán így maradtunk évtizedeken át Duray Miklós sokszor egyszemélyes szabadságharcának részesei, társai.

Életének sorsot próbáló történései arra utalnak, hogy makacs ember volt. Geológusként a természet adta terepet járta kitartóan, politikusként majd egészen másfajta terepen kellett járnia. Életműve arról tanúskodik, hogy talán az öröklött és idegeibe mélyen beivódott igazságérzet és magyarság iránti elkötelezettség tette, hogy újabb és újabb kudarcok sem tántorították el a politikától. Sem a zaklató, a környezetét is megfélemlítő megfigyelés és letartóztatás, sem a börtön. Sem az a látszólagos kiszolgáltatottsága az egyéni létnek is, hogy be a börtönbe és ki a börtönből, az mindig azon múlt, hogy a birodalmi központban éppen mi történik, hogy Moszkvában ki volt és ki lett a vezér. Valójában nincs is ebben semmi különös, hiszen a hódoltsági állapot egyenes következménye ez is, akár Szlovákiában, akár Magyarországon vagy másutt.

Mégis van azért különbség, nem is akármilyen.

Aki a trianoni határokon túl magyarként éli át ugyanazokat a helyzeteket és politikai fordulatokat, annak mindent kétszeresen kellett és kell ma is elszenvednie. Az adott esetben Szlovákia állampolgáraként és ugyanakkor kisebbségi magyarként, aki bár őshonos ott, ahol él, de az utódállam politikája szerint mégis idegessítően idegen. Aki ebben a helyzetben erőt és bátorságot mozgósít magából, mások érdekében is, annak nemcsak a hódoltsági feltételek ellen kell fellépnie általában, hanem külön magyar jogokért és életlehetőségekért is.

Amit valóban különösnek mondhatunk – legalábbis gyakran hiszékeny voltunkban így éltük meg –, az a rendszerváltás következményeiként kialakuló parlamentáris demokráciában, többpártrendszerben, jogállamiságban, vagyis a szabadság szerkezeti feltételeiben átélt csalódás és kiábrándulás. Kiváltképpen a nemzeti lét, a nemzeti identitástudat és önrendelkezés dolgában. Józan ésszel senki sem várhatott paradicsomi állapotokat a rendszerváltástól, de a fentiek jegyében joggal várhatta a magyarság helyzetének javulását, legalább az önkormányzatiság erejéig a magyarok lakta vagy többségében magyarlakta településeken. Ehelyett még anyanyelve és nemzeti jelképei használatában is korlátozták.

Csendes, fegyvertelen szabadságharc folyik tehát szerte a Kárpát-medencében a magyarság megmaradásáért. Duray Miklós folyamatos és több évtizedes küzdelmének ez a magyarázata. A magyarokért való megmaradásnak pedig

legfontosabb feltétele a magyar iskolák léte, az anyanyelven való oktatás joga és lehetősége. Természetes hát, hogy ez a szilárd követelmény állt Duray Miklós közéleti szabadságharcának középpontjában. A magyar nyelvű, magyar tudatú népközösség jövőjének ez a záloga. Ez Duray Miklós rendíthetetlen történelmi hagyatéka is.

Fogalmazom és mondom mindezt Lakitelek nevében is. A Bethlen Gábor Alapítvány nevében is, amely 1988-ban a politikai tilalom és tűrés határán az elsők között ismerte el Bethlen Gábor-díjjal Duray Miklós életművét, küzdelmeit.

Fogalmazom és mondom mindezt a kétharmados parlamentünk és kormányzatunk nyugodt politikai erőteréből, amely az Alaptörvényünk biztonsága segítségével a napi gyakorlatban is erősíti mindazt, amit Duray Miklós egykori és mai nomád nemzedéke képviselt, megvalósított, és ami az új nemzedékek jelenvaló és jövőbeli felelőssége, lehetősége, kötelezettsége.

Nemzeti jövődönk érdekében is köszönjük példázatos életedet, kedves Miklós! Adj erőt és derűlátó nyugalmat, hogy a fenyegető nagy európai és világi veszedelmek árnyékában, feszültségében találjuk meg Visegrád értékeit, a magyar–szlovák kapcsolatokban azt az együttélési formát, amely ezen a tájon is történelmi kiegyezéssel valósítja meg több évtizedes céljaidat, aminek lényege: nem csorbul az ember alapvető joga őshonos nyelvéhez, iskolájához, önkormányzatához.

Ezzel a reménnyel búcsúzunk: Isten veled, Miklós!

Isten velünk, Barátaim!

GYURCSÍK IVÁN

Tisztelt Gyászoló Gyülekezet!

Generációm számára, amely a múlt század hetvenes–nyolcvanas éveiben, a husáki időkben kezdte meg aktív életét, Duray Miklós volt a kisebbségi jogaink védelmezője, a Charta 77 aláírója, az emberi és polgári jogok élharcosa, a bátorság és a kiállás megtestesítője.

Mérce és értékörző, értékteremtő volt. Hosszú éveken keresztül a magyarok közül egyedülként névvel vállalta a felelősséget jogvédő tevékenységéért és a „normalizáció” sötét éveiben az ezzel járó üldöztetést, a börtönbüntetést. Szervezkedett és mozgósított. Magyar iskolát mentett, és ezzel iskolát teremtett.

Saját bevallása szerint 15 évesen döntött amellett, hogy életét a felvidéki magyaroknak szenteli. A II. világháború után a városban maradt „régiek” által képviselt polgári, toleráns hagyományok és az átélte zaklatott történelmi események egyaránt rányomták bélyegét Miklós kezdeti éveire, melyeket a losonci magyar alapiskolában, majd a füleki gimnáziumban töltött. Kisiskolás korától kezdve saját szavai szerint mindig valamit szervezett, ami az emberek összefogására, a közös cselekvésre irányult.

A szűkebb „magyar tájhaza” számára a Palócföld volt, amely szerinte ott van, ahol, függetlenül az országhatártól, a palóc nyelvjárást beszélnek. Vallotta, hogy a palócok ősisége a székelységhez hasonlatos, a palócok gyepűörökként a honfoglalás idejétől lakják a Hernád és a Garam közötti vidéket. A palócföldi barangolásai befolyásolták pályaválasztását – geológus lett. A kőzetek szerkezetét ismerte, a felszín alatt vizsgálta a folyamatokat, ezt a szemléletet nemcsak szakmájában, hanem a közéletben is alkalmazta, messzebb és mélyebbre látott.

Szülőföldje ásvány- és gyógyvizeiről készült szakkönyvet írni, amikor az állambiztonság jegyzeteit elkobozta. Így Cérna Géza palóc meséit írta meg, ezekhez a nehéz időkben sem kellett jegyzet. A szülőföldön – Pozsonytól Ágcsernyőig – ahol magyar szó elhangzott és magyar iskola létezett, ott

a közösségünk ismerte nevét és jogvédő munkásságát, bármennyire titkolta is a kommunista hatalom.

A jogvédői tevékenységnek két eredménye volt: sikerült elhárítani a magyar iskolák megszüntetésének veszélyét, egyúttal nemzetközi ügyvé vált a felvidéki magyarság ügye – ami a kitelepítések és a lakosságcsere óta nem történt meg.

Polgári hagyományt, nemzeti öntudatot és kiállást hagyott ránk, nemcsak a gondolatok tárházát, hanem emberi tartást, az elnyomás elleni küzdelem kötelességét, legyen az nemzeti vagy osztályalapú.

A szülőföld, az otthon, a táj, a haza, a közösség, a nemzet, a jog és az ország fogalmak keretei között kereste az eligazodást, a választ az együttélés kihívásaira, a felvidéki magyarság védelmére. Figyelt a peremek peremén túlélni és fejlődni próbáló Palócföld előtt álló kihívásokra, „az egészet és a részt” egyidejűleg szem előtt tartotta. Mottója: „Váljon valóra szülőföldön boldogulásunk vágya!”

Duray Miklós szülővárosa és végső nyughelye Losonc, amely századok óta a magyar–szlovák nyelvhatáron helyezkedett el, a vásárokon itt cserélt gazdát az északról és délről érkező áru, szervesen fejlődtek a régiók közötti kapcsolatok és ebből adódóan a nemzetiségi, vallási tolerancia is jelen volt.

Az elmúlt 100 évben a deportálások, ki- és betelepítések, lakosságcsere és asszimiláció eredményeként Losonc mára magyar többségű városból szlovák többségű város lett. Miklós a történelem drámái által elválasztott családok, közösségek közötti kapcsolatok, az Ipoly-hidak újraépítése, a felszámolt vasúti és buszösszeköttetések újraindítása érdekében is hallatta szavát.

Losonciakként, bárhol éljünk is a világon, büszkék lehetünk arra, hogy városunk szülötte a nagy gondolkodó, politikus és jogvédő, Duray Miklós. Meggyőződése, a Charta 77 keretében a cseh és szlovák demokratákkal a szabadságért folytatott küzdelme, majd parlamenti képviselőként a demokratikus keretek megalkotása terén folytatott két évtizedes munkája tiszteletet ébreszt országainkban azok között, akik máig becsülik a szabadság árát.

Duray Miklós, felesége, Szabó Zsuzsanna mellett, a losonci egykori református temetőben talál örök nyugalomra, olyan szellemi nagyságok között, mint Ráday Pál, II. Rákóczi Ferenc kancellárja vagy Kármán József, a felvilágosodás írója.

A gazdaság és a média vezérelte korunkban is hozzánk szól Duray Miklós Cérna Gézáról szóló meséjének üzenete: „Népünk emlékezetét és méltóságát kell megmentened [...] – mondta az öreg palóc. Ezt fenyegeti a legnagyobb veszély. Ki akarják vágni népünk égis erő fáját, a bucsonyi óriásbükköt. Ha elpusztul a fa, mi is meghalunk, mert abban van népünk múltja és jövője.”

Ne hagyjuk kívágni a fát! Őrizzük meg Duray Miklós emlékét, ismerjük és kövessük az általa vallott értékeket!

GUBÍK LÁSZLÓ

0918 501 422.

Azt hiszem, telefonszámmal sem kezdték még gyászbeszédet. Pedig ez a szám szinte mindannyiunk készülékének kijelzőjén megjelent már. És ha megjelent, a hívás fogadója biztos lehetett benne, hogy felbecsülhetetlen szellemi élményben lesz része, mert a vonal végén: Duray Miklós.

Ez a szellemi élmény néha csak pár kedves szót jelentett, máskor egy atyai jótanácsot, és – nem meglepő módon – gyakran politikatörténeti időutazás vagy magyar sorskérdések órák hosszan át tartó taglalása kerekedett ki belőle, mindez a rá jellemző szóviccekkel édesítve. Egy beszélgetés Miklóssal pont olyan volt, mint Forrest Gump híres, életet jelképező bonbonos doboza: az ember sosem tudhatta, milyen csokidarabot kap belőle, de egyben biztos lehetett: mindig finomabbá tette az életét.

Az én kijelzőmön 2012 farsangján jelent meg először a száma. A felsőszecsei Via novás bál kellős közepén érkezett egy üzenet, melynek szövegére azóta is tisztán emlékszem: „Kedves László! Alkalomadtán szeretnék önnel találkozni. Duray Miklós”.

Az állampolgárságomért folyó küzdelem legforróbb napjai voltak azok, és ő nem akarta, hogy hibázzak. Átvettük a teendőket egy-egy rendőrségi idézés,

kihallgatás vagy levélváltás előtt. Beavatott saját, az enyémnél sokkal jellempróbálóbbr tapasztalataiba, és szárnyai alá vett. Nem politikai megfontolásból tette, hiszen a napi politikától ekkor már visszavonult.

Pusztán egy bajba jutott felvidéki gyereket karolt fel, mert a közösségétől viszont nem tudott soha visszavonulni.

Innét vált kapcsolatunk töretlenné, és terjedt ki egy évtizedet átölélő munkában a Martosi Szabadegyetemtől a Nemzetstratégiai Kutatóintézetten át egészen az Esterházy Akadémiáig, végül a Duray-életmű utolsó álló bástyáig, a Szövetség a Közös Célokért-ig. Ez idő alatt láthattam és tanulhattam tőle előadóként, véleményformálóként, tanácsadóként, mentorként vagy intézményvezetőként, de sosem az intézmény vagy a tisztség volt a lényeg, hanem a szavai mögött rejlő tanítás és az ezzel párosuló erkölcsi tartás. Így lett Duray Miklós a közéleti nagyapám.

A nagyapákat védjük, óvjuk és szeretetből ugyan, de önző mód kisajátítjuk. Nos, mi ellentétes utat jártunk be. Próbáltam annyi felvidéki fiatallal megismertetni Miklóst, amennyivel csak lehetett, hogy váljon nemzedékem, sőt már az utánunk jövő nemzedékek előtt is közkinccsá az élettapasztalata.

Egyszer s mindenkorra tudatosuljon és rögzüljön bennünk, hogy mi itt a felvidéki magyar kutyaszorítóban mindannyian Duray Miklós unokái vagyunk!

Tisztelt emlékező Közösség! Kedves gyászoló család!

Duray Miklós sem volt tévedhetetlen, de azért a legtájékozottabbaknak is elég sokat kell törni a koponyájukat, hogy hol, mikor és mit nem látott helyesen. Népi társasjáték biztosan nem válik a „Mondj egy dolgot, amiben Duray tévedett” szellemi erőpróbából, mert az elég hamar véget érne. Páratlan éleslátással áldotta meg a Teremtő, és ha ez nem lenne elég, kapott még hozzá megingathatatlan igazságérzetet és bátorságot nemcsak az őszinte szóhoz, hanem az elvhő cselekedetéhez is. Áldás ez és átok egyszerre, mely miatt gyakran érezhette magát úgy, akár az Ismerős Arcok e sor költésakor: „miféle világ ez körülöttem, és hová lettek az álmaim?”

Mélabúsan sorolhatnánk, hányszor sodorta helytállásával magát és szeretteit veszélybe, de ezt ő szeretné a legkevésbé. Helyette inkább vegyük számba, hogy az értünk megvívott harcaiért mi mindennel tartozunk neki.

Túl gazdag ez az életpálya egy rövidke nekrológhoz, ezért csak annyit mondok: Mindig jusson eszünkbe Miklós!

Jusson eszünkbe Miklós, amikor ifjúsági táborban járunk, mert ő már akkor fiatalok ezreit mozgatta, amikor ehhez nem állt rendelkezésre sem okostelefon, sem közösségi média.

Jusson eszünkbe Miklós, amikor kicsik mernénk lenni jogaink védelmében és kiterjesztésében, mert ő a legnagyobb hatalmakkal is dacolt, ha azt a közösségi érdek megkívánta.

Jusson eszünkbe Miklós, amikor tollat vagy mikrofont ragadunk, mert ő túl értékesnek tartotta az anyanyelvünket, hogy azt igénytelenül használjuk.

Jusson eszünkbe Miklós, amikor gyermekeinket átkísérjük egy magyar iskola kapuján, mert ez önélkül nem biztos, hogy lehetővé vált volna.

Jusson eszünkbe Miklós, amikor külföldön tervezzük az életünket, mert ő sajátjai szavát meghallva azonnal hazajött, mikor szólította a kötelesség.

Jusson eszünkbe Miklós, amikor politizálásra adjuk a fejünket, mert az ő szemében ez a hivatás mindig a köz szolgálatával és a közösséggel való érdekérvényesítéssel jelentett egyet, sosem a hírnév mulandó hajszolásával és az önmegvalósítás hamis álcájával.

Jusson eszünkbe Miklós, amikor pártot gründolunk, mert ő tudta, hogy az csak szilárd alapokra építve és hosszú távú közös célok mentén összekovácsolva bírja ki az idő viharait.

Jusson eszünkbe Miklós, amikor mások kárára túlteng bennünk a tettvágy és a küldetés tudat, mert ő tisztában volt vele, hogy nem lehet mindig szeretnünk egymást, de tisztelni felebaráti és nemzetközi kötelesség.

Jusson eszünkbe Miklós, amikor üresnek és céltalannak érezzük mindennapi harcainkat, hiszen ő '94 januárjában olyan célokat rakott elénk Komáromban, melyek továbbvitelével azóta is tartozunk magunknak.

Jusson eszünkbe Miklós, amikor egy magyar igazolványt veszünk a kezünkbe vagy a nemzetpolitika más kézzelfogható gyümölcseit élvezzük, mert több nagyszerű hazafival egyetemben ő rakta le az alapköveit.

Életművében szervesen kapcsolódik a térben és időben egyetemes magyar nemzet gondolata a határon túli közösségek sajátosságainak tiszteltben

tartásával. Ő mondta ki, hogy a Kárpát-medence szíve mégiscsak Budapesten dobog, és ha Magyarország emelkedik, vele együtt emelkedik a magyarság, sőt nagy hazánk többi népe is. És következetesen képviselte azt is, hogy a nemzetpolitikának mindig pártok felett kell állnia, de egyúttal őszintén vallotta: Viktor, Felvidék veled van!

Egyedi, utánozhatatlan és megismételhetetlen közéleti teljesítmény az övé. Focis hasonlattal élve: olyan mezszám, amelyet vissza kell vonultatni, mert későbbi viselőinek már csak a hátát égetné.

Személy szerint nem ismertem nála szellemileg szuverénebb embert. Pár perccel azelőtt, hogy teste feladta a harcot, még benn álltam az ágyánál. Napokig nem búcsúztam tőle szavakkal nyilvánosan, mert tudtam, hogy úgyis a legnehezebb pillanatban, itt és most kell összegyűjtenem minden erőmet. Az viszont megnyugvással tölt el, hogy a tőle búcsúzó az első sorokban azonnal Esterházy János mellett helyezték el a felvidéki panteonban. És ez jól van így. Nagyon jól!

Vannak hőseink. Itt vagyunk Losoncon, gondoljunk csak a református teológusok két világháború közti ellenállására! Áldozunk figyelmünkől a Mindszenty-per felvidéki atyáinak! Emlékezzünk meg kitelepített családjainkról! Idézzük vissza a '68-as csemadokos nemzedék programadó gondolatait! Elevenítsük fel a rendszerváltó értelmiség lelkesedését! Hajtsunk fejet a kilencvenes évek támadásaival dacoló pedagógusok előtt! A sok hős közül mégis Esterházy és Duray azok, akiknek áldozatvállalása legjobban visszatükrözi a felvidéki magyar sorsot. Bennük fut össze a többi hős nagysága.

1945. Esterházyt deportálják, Duray megszületik. Jánost elvették tőlünk a kommunisták, Miklóst közénk küldte a Jóisten.

Vezetőként ők ketten voltak képesek arra, hogy a számbeli kisebbségi létkérdést összekapcsolják egy egyetemes küldetéssel. Esterházynál ez a keresztényszociális gondolat volt, Duraynál az emberi jogok kollektív közösségi jogokként való átültetése a ma is uralkodó individuális felfogás helyett. Abban a szellemben, ahogy azt Dsida Jenő Miklós krédójaként is szolgáló sora hirdeti: „Mindig magunkért, soha mások ellen.”

Esterházy és Duray. Mindketten világhatalmak helyi csatlósaitól védték a közösségüket, földi fejjel szinte reménytelen küzdelemben.

Egy bölcs ember mondta Esterházy temetését követően: azért „jöhetett” haza, hogy újra köztünk legyen, és jelenlétével utat mutasson. Nos, Miklós mindvégig itt volt köztünk, mégis vonakodtunk az ő útját járni. Pedig más választásunk nincs: Mi Esterházy és Duray népe vagyunk.

0918 501 422.

A szám nem cseng többé, de a nekünk hagyott üzenet örökre szól. Halljuk meg!

SOMOGYI ALFRÉD

Gyászoló Család, Végtisztességet tévő keresztyén gyülekezet!

Lukács evangéliumából olvasom Isten ígését, hogy abból vigasztalás, bátorítás és útmutatás szóljon hozzánk akkor is, amikor néhai Duray Miklós koporsója mellett kicsit magunkat is siratjuk. Az ő halálával ugyanis elmúlt fejünk felől egy láthatatlan védőpajzs, szertefoszlott az a megfogalmazhatatlan valami, ami mind ez idáig – pusztá létevel – tartotta vissza a máig élő beneői eltüntető szándéknak vagy etnikai tisztogatásnak a különféle megnyilvánulásait. Igen, Miklós halálával védtelenebbek lettünk. Ezért is kell jobban odafigyelnünk az Úristenre, aki oltalom és menedék számunkra.

Lukács evangéliuma 21. fejezetének 28. verséből így szól hozzánk az Úr Jézus szava:

„egyenessedjete fel, és emeljétek fel a fejeteeket!” Ámen.

Testvéreim!

Miklós, életében példát adott nekünk arra, hogy meg lehet tenni azt, amiről az Úr Jézus beszél: lehet felegyenesedve, emelt fővel járni és élni akkor is, ha ennek ára van.

„Én emelt fővel tudok végigmenni az utcán, mert tudom, hogy a fiam nem bűnös” – mondta könnyes szemmel Mancsi néni, Miklós édesanyja akkor, amikor a kommunista rendszer remegő térddel, de izomból reagált Miklós egyenességére.

Emelt fővel, messzebbre látott sokaknál. Ezért is lett céltáblája a magyargyűlölő szlovákoktól kezdve a bolsevik eszme bármelyik reinkarnációját vallókon keresztül a gerinctelen és gumigerincű magyarokig, sokaknak.

Egyenes maradt, még hátralépéseiben, visszahúzódásában is. Ez az ige, aminek a megélését ott látom Miklós életében, első síkon az egyénhez szól. Most a gyászból szeretne felemelni minket az Úr. A sírba néző tekintetünket kellene az égre emelni, s ehhez hitből fakadó lelki erő kell! Az Úr Jézus ezt az erőt ígéri nekünk váltságában: kereszthalála és feltámadása révén. Ő maga buzdít minket arra, hogy a gyász letargiájából „egyenesedjete fel, és emeljéte fel a fejeteke!”

Kedves Áron! Korán, nagyon korán kellett felnőned. De hiszem, hogy az a lelki és szellemi alap, amit édesanyádtól és édesapádtól kaptál, s az a hit, ami Isten kegyelméből ott él a lelkedben, meg fog tartani. Emeld fel szívedet az Úrhoz, hogy megvigasztaljon és békességet adjon neked! Tudod, a legnagyobb örökség, amit kaphattál, az egy szeplőtlen és tiszta név. Viseld egyenesen és emelt fővel, ahogyan édesanyád és édesapád tette. A Duray név tiszteletet vált ki minden józan és igaz magyar emberből. Él tovább ennek megfelelően!

Szól az ige a családhoz. Kedves Éva néni, kedves hozzátartozók! Nagy embe-
rekkel kapcsolatban van olyan érzésem, mintha elvinnénk valamit a családtól. Azzal, hogy egy közösségnek, egy nemzetrésznek, sőt egy nemzetnek is fáj Duray Miklós elvesztése, azzal átérezzük a ti fájdalmatokat is. Köszönjük, hogy ott álltatok mellette, hogy ti voltatok azok, akik a csendes és békés hátországot biztosítottátok számára, amikor ő értünk emelte fel a szavát, vállalva minden következményt. Az Úr üzenete hozzátok, hogy „egyenesedjete fel, és emeljéte fel a fejeteke!”

Hiszem, hogy Isten nemcsak lelki embereket hív el szolgálatra, hanem minden ember Tőle kapja a személyes küldetését, s erről ad majd számot minden lélek Isten színe előtt. Meg van írva, hogy „Boldogok a halottak, akik az Úrban

halnak meg, mostantól fogva. Bizony, ezt mondja a Lélek, mert megnyugszanak fáradozásaiktól, mert cselekedeteik követik őket” (Jel 14,13). Isten előtt van minden szándék és minden cselekedet.

És szól ez az ige a mi magyar közösségünkhöz is. „Egyenesedjetek fel, és emeljétek fel a fejeteket!”

Apponyi Albert, Esterházy János és Duray Miklós is ezt szeretette volna elérni. Hogy a nemzet vagy annak egy adott része egyenesedjen fel, és merje felemelni a fejét. Nem harcra, hanem tartásra! Ideje volna egyszer már annak is, hogy még életében hallgassunk arra a vezetőre, aki hittel és alázattal dolgozik a nemzetéért.

Miklós arra is rávilágított, hogy mi nem kisebbség vagyunk, hanem a magyar nemzetnek a része. Ő ennek az igazságnak a kimondásával már emelte a fejünket. S egy bő évtizede azt érezzük, hogy a felegyenesedés ügyében értő és elkötelezett vezetők állnak a helyükön: van esély a nemzetünk számára.

Igen, az egyenességnek mindig ára van, de hosszú távon semmi más nem éri meg! 21 évvel ezelőtt, Budapesten, egy Kossuth téri nagygyűlésen, elhangzott Miklóstól egy mondat, ami miatt sokan – még magyarul beszélők is – felháborodtak. Nem volt ez más, csak egyenesség, amire illik egyenességgel válaszolni. Mélyen tisztelt Miniszterelnök Úr! Köszönjük, hogy most Ön van velünk, Duray Miklóst gyászoló felvidéki magyarokkal!

És szól ez az ige a keresztyén közösség minden egyes tagjához is. „Egyenesedjetek fel, és emeljétek fel a fejeteket!” Nekünk ebben a mulandó világban kell élnünk, de nem ide kell berendezkednünk. Azt mondja az írás, hogy „nincsen itt maradandó városunk, hanem az eljövendőt keressük” (Zsid 13,14). S az a bizonyos „eljövendő” is csak egyenességgel és felemelt fejjel, az Úrhoz felemelt szívvel található meg. Az Úr Jézus váltsága ma is igaz, a bűneinkért való krisztusi elégtétel ma is érvényes és a feltámadás ténye ma is valóság! Csak egyenesedjünk fel hozzá és emeljük fel fejünket és szívünket az Úrhoz!

Testvéreim!

Miklós teljes életében a közösségek létéért és megmaradásáért dolgozott. Lehetett az ifjúsági közösség, magyar iskolarendszer, politikai mozgalom vagy egy közösség a közös célokért.

Ezt az igét meghallhatjuk úgy is, mintha az ő lelki testamentuma lenne mindazok felé, akikért kiállt, akiket szeretett. Szól ez az ige hozzánk, magyarakhoz: „Egyenesedjete fel, és emeljéte fel a fejeteke!” Ámen.

Búcsúzunk néhai Dr. Duray Miklóstól. Vigasztalást kérünk az Úrtól fiára, Áronra, nővérére, Évára és a családtagokra, rokonokra, ismerősökre. És vigasztalást kérünk az őt búcsúztató közösségek, szervezetek és intézmények embereire. Isten oltalma és vigasztaló jelenléte legyen a szülőföldünkkel, keresztyén egyházainkkal és magyar nemzetünkkel.

Imádkozzunk!

Urunk, Istenünk! Megköszönjük neked Duray Miklós életét. Mindazt a jót, bátorságot, kiállást, áldozatot és alázaot, amit az ő magatartásában láthattunk. Köszönjük, hogy Tőled való küldetésként hordozta szívében a mi felvidéki magyar közösségünket és nem félt cselekedni még a legnehezebb időkben sem. Hálát adunk mindazokért is, akik ott álltak mellette egészsége évtizedeiben, és akik végig kitartottak mellette betegségének heteiben is. Kérünk, tartsd meg közöttünk az ő lelki és szellemi örökségét.

Segíts meg minket, hogy félelem és megalkuvás nélkül tudjunk felegyenesedni és bárki emberfia szemébe nézni! Töröld el szemünk elől a percmemberkék és az idegen érdekek kiszolgálóinak példáit, és építsd meg újra bennünk mindazt, amit ezek megpróbáltak lerombolni! Erősítsd meg minden küzdelmében a mi magyar nemzetünket: a vezetőket és a vezetetteket egyaránt.

Imádkozunk egyházainkért, az ige terjedéséért, lelkek megtéréséért. Kérünk, vigasztaló szeretetteddel öleld át a gyászoló családot, és mindazokat, akik fájó szívvel gyászoljuk elhunyt testvérünket! Hogy milyen lesz a holnap nélküle? Azt nem tudjuk, de ha a Te kezében van a jövőnk, Urunk, akkor nincs mitől tartanunk. Kérünk, vigasztaló és oltalmazó Lelkeddel légy és maradj mellettünk! Ámen.

ZSIDÓ JÁNOS

Kedves gyászoló család! Krisztusban kedves testvéreim!

A múlt év végén sok jó embert veszítettünk el. Számunkra azonban testvérünk és barátunk, Duray Miklós elvesztése volt a legfájdalmasabb. A múlt év végén 77 éves korában magához szólította őt az Úr. Mint jó édesapára, politikusra, íróra, egyetemi tanárra és jó barátira emlékezünk rá. Az ő emberi és politikusi nagyságát az előttem felszólalók már értékelték. A történelem két dolgot biztosan feljegyez róla.

A nyolcvanas években az ő áldozatos munkájának és kitartásának is köszönhető, hogy a felvidéki magyar iskolák megmaradtak. A kilencvenes évek elején ő szólította meg azokat a magyarokat, többnyire értelmiségieket, akiket más pártok nem tudtak megszólítani.

Így az ő érdeme, hogy a felvidéki magyarság egyben maradt, nem forgácsolódott szét. Olyan ember volt, akinek elvei voltak és ahhoz határozottan ragaszkodott. Dániel próféta könyvében olvassuk, hogy: „akik igazságra tanítottak sokakat, tündökölnek örökkön-örökké, miként a csillagok.” A felvidéki magyarságegén az elmúlt 100 évben két csillag ragyogott: gróf Esterházy János és Duray Miklós.

Krisztusban kedves testvéreim! Összegyűltünk, hogy keresztény szokásaink szerint elbúcsúzzunk kedves halottunktól, elkísérjük őt utolsó útján, lelki üdvéért imádkozzunk. Hisszük, hogy elhunyt testvérünknek csak a teste nyugszik ebben a koporsóban. Lelke már az Isten országában van. Látjuk, hogy az ember sok mindenben különbözik a többi teremtetett lénytől. Az ember érezni, szeretni, gondolkodni, alkotni tud, nagy dolgokat képes véghez vinni az életben. Eszünk is azt mondja, hogy az ember nem szűnhet meg teljesen, kell hogy legyen folytatás. Ebben a hitben erősítenek meg minket a klinikai halálból

viisszatért testvéreink. Ebben a hitben erősít meg minket Jézus Krisztus, aki járt a halál utáni világban és elmondta, van remény, van örök élet, lesz feltámadás.

Az evangéliumban hallottuk, hogy Jézus búcsúzik apostolaitól, elmegy, hogy helyet készítsen számukra az Isten országában. De az Úr Jézus nemcsak apostolainak készített helyet, hanem mindnyájunknak, így Miklós testvérünknek is. Ő azt a helyet a mennyei menyegzős asztalnál már biztosan el is foglalta. Kedves feleségét elveszítette, most megint együtt lesznek. Együtt lesznek a sírban és együtt lesznek az Isten országában. Búcsúzunk tőle családtagjai, barátai és tisztelői nevében. Kérjük az Urat, hogy törölje le a gyászolók könnyeit és vigasztalja meg őket az örök élet reményével, hogy elhunyt Miklós testvérünk látásának és barátságának majd újra örülhetünk.

Őrizzük meg Miklós testvérünk szellemi örökségét! Álljunk helyt becsülettel ott, ahova az Úr állított minket, teljesítsük küldetésünket! Legyünk jó emberek, jó magyarok és jó keresztények!

Ismerjük meg népünk és nemzetünk értékeit. Legyünk büszkéek arra, hogy magyarok vagyunk, hisz népünk nagyon sok értéket adott a világnak: költőt, író, hadvezért, politikust, sportolót, Nobel-díjast és szentet. Ismerjük meg őket, mert csak azt tudjuk szeretni, akit ismerünk. Adjuk tovább őket a következő generációknak. Mert nem az az igazi magyar, akinek az apja és nagyapja az volt, hanem akinek a fia és unokája is az. Duray Miklós végakarata, hogy maradjunk meg szülőföldünkön és gyarapítsuk nemzetünket. Drága Miklós testvérünk, az Úr adja meg életed méltó jutalmát és jutalmazzon az örök élettel! Amen.

FORRÁSOK

- BÁRDOS Gyula (2023): Duray Miklóst nem lehetett figyelmen kívül hagyni. *Ma7.sk*, 2023. január 18. Online: <https://ma7.sk/aktualis/bardos-gyula-duray-miklost-nem-lehetett-figyelmen-kivul-hagyni>
- FORRÓ Krisztián (2023): Duray Miklós a mi igazodási pontunk. *Ma7.sk*, 2023. január 18. Online: <https://ma7.sk/aktualis/forro-krisztian-duray-miklos-a-mi-igazodasi-pontunk>

- GUBÍK László (2023): A felvidéki magyar kutyaszorítóban mindannyian Duray Miklós unokái vagyunk. *Ma7.sk*, 2023. január 18. Online: <https://ma7.sk/aktualis/gubik-laszlo-a-felvideki-magyar-kutyaszoritoban-mindannyian-duray-miklos-unokai-vagyunk>
- GYURCSÍK Iván (2023): Polgári hagyományt, nemzeti öntudatot és kiállást hagyott ránk Duray Miklós. *Ma7.sk*, 2023. január 18. Online: <https://ma7.sk/aktualis/gyurcsik-ivan-polgari-hagyomanyt-nemzeti-ontudatot-es-kiallast-hagyott-rank-duray-miklos>
- LEZSÁK Sándor (2023): Duray Miklós koporsója előtt. *Magyar Nemzet*, 2023. január 17. Online: https://magyarnemzet.hu/belfold/2023/01/duray-miklos-koporsoja-elott-lezsak-sandor-loncon-duray-miklos-rendithetetlen-tortenelmi-hagyatekarol-beszelt#google_vignette
- SOMOGYI Alfréd (2023): Egy nemzetrésznek, sőt egy nemzetnek fáj Duray Miklós elvesztése. *Ma7.sk*, 2023. január 18. Online: <https://ma7.sk/aktualis/somogyi-alfred-egy-nemzetresznek-sot-egy-nemzetnek-faj-duray-miklos-elvesztese>
- ZSIDÓ János (2023): Duray Miklós temetésére. *Ma7.sk*, 2023. január 18. Online: <https://ma7.sk/aktualis/zsido-janos-duray-miklos-temetesere>

A „Duray Miklós üzenete a világ
magyarságának” című emlékkonferencia

Ünnepélyes nyitóbeszéd

SEMJÉN ZSOLT

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Mi Duray Miklós üzenete a világ magyarságának? Nagyon egyszerű a válasz: egész élete és személyes példamutatása.

Én magam jóval előbb hallottam Duray Miklósról, korábban ismertem meg tevékenységét, mint őt magát, bár első találkozásunk is immáron több mint harminc éve volt. Miklósról hallhattunk a Kádár-korszak Pestjén, még ha a hatalom szerette is volna azt a látszatot keltetni, mintha nem is létezne. Létezett azonban a Szabad Európa Rádió, akkor már közkézen forogtak a Nyugaton megjelent magyar újságok, az itthoni ellenzéki mozgalmak is beszéltek róla, és rendszeresen írtak róla a szamizdatok. És persze Duray Miklós maga is tett arról, hogy megismerjék. 1983 elején New Yorkban Püski Sándor kiadta a *Kutyaszorítót*. Tehetett bármit is a hatalom, ez a könyv – annak ellenére, hogy igencsak vadásztak rá Hegyeshalomnál – gyorsan eljutott a hazai olvasókhoz.

A nyolcvanas évek közepe táján a Vígszínház előtt Csoóri Sándor dedikálta valamelyik frissen megjelent verseskötetét. Barátaimmal álltunk sorban. Mikor ránk került a sor, és visszaadta a dedikált kötetet, barátom előkapta a zsebéből a *Kutyaszorító* egy példányát: „Ezt is lenne szíves?” Gondolom, ebben a körben nem kell elmondanom, hogy a könyvhöz az előszót Csoóri írta. „Természetesen” – mondta. Cinkosan ránk mosolygott, és már írta is.

A *Kutyaszorítót* lapozgatva érdemes megállni az egyetemi éveknél, a József Attila Ifjúsági Klubnál. Erről viszonylag kevés szó esik, de itt az alkalom, hogy kimondjuk: előfutára és példája volt ez a nyolcvanas évek elején elindult magyarországi klubmozgalomnak.

Azért is ragadtam meg az alkalmat, hogy ezt kiemeljem, mert a szervező Pro Minoritate Alapítvány alapítója, Németh Zsolt egyetemi évei alatt a Közgazdasági Egyetem Rajk Kollégiumában vezetett és szervezett telt házzal működő klubot. Aktív résztvevője volt a nyolcvanas évek második felében létrehozott Klubtanácsnak. A klubok, körök tagjait, vezetőit aztán ott találjuk a rendszerváltó pártok soraiban, szép számmal kerültek az 1990-es Országgyűlésbe.

Mi is volt valójában ez a klubmozgalom? Olyan szervezetek alakultak, ha nem is hivatalosan, de megtűrten, ahol nem érvényesült a párt vezető szerepe. A József Attila Ifjúsági Klub mintegy hároméves működése után, 1968 tavaszán alakult meg Csehszlovákiában a Magyar Ifjúsági Szövetség, aminek Duray Miklós lett a vezetője. A szervezet akkor már nyíltan politizált, és első konferenciáján megpróbált hatást gyakorolni a magyar kisebbségi társadalom demokratizálódására és megtestesülésére.

Az akkori magyar „érdekképviselői” szervezet, ami együttműködött a hatalommal, el sem tudta képzelni, hogy ezek után külön táncsoportja legyen nekik, és külön a MISZ-nek. Persze a legszomorúbb ebben az volt, hogy a magyar kisebbség hivatalos képviselői csak táncsoport szintjén voltak képesek elképzelni és vállalni a kisebbségi önkifejezést. Kicsit emlékeztet ez az állapot a húsz évvel későbbi Magyarország rendszerváltoztatás előtti időszakára, mikor a politikai vezetés által mesterségesen létrehozott társadalmi szervezetek vezetői néztek értetlenkedve, hogy miért nincs rájuk szükség.

De elérkezett 1968. augusztus 21. A Szovjetunió nem hagyott lehetőséget a legcsekélyebb változtatásokra sem, és ahogy 1956. november 4. hajnalán Magyarországot, úgy Csehszlovákiát is a szovjet tankok láncfalpai szántották fel.

Ennek a bevonulásnak azonban nagy tanulsága van, és itt Duray Miklóst idézem: „1968-ban alaposan megrendültek a Közép-Európa feldarabolásához hozzájáruló masaryki és beneši politikai eszmék. A tanulság: Közép-Európa atomizálva védhetetlen [...]. Ennek eredménye '56 magyarországi tragédiája és '68 augusztusa [...]. Az első világháború végétől ötven évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy három közép-európai történelmi nemzet, a lengyelek, a csehek és a magyarok eljussanak a történelmi tudat és tapasztalat hasonló szintjére.”

A következő húsz év Miklós életében a Csehszlovákiai Magyar Jogvédő Bizottság korszaka. Munka, szervezés, a csehszlovákiai magyarság életének hiteles bemutatása. Közben letartóztatás, házkutatás, börtön, de erről már tud a világ, Miklós neve ismertté vált. 1983-ban a tárgyalásán ott ülnek a magyarországi irodalmi élet kiválóságai: Mészöly Miklós, Csurka István, Cseres Tibor. A párizsi *Magyar Füzetek* részletesen beszámol a tárgyalásról, de az előtte való házkutatásról is: „Lefoglalták feljegyzéseit, kéziratait, írógépét, valamint egy házi készítésű sokszorosító szerkezetet.”

A sokszorosító szerkezet készítője elmesélte, hogy a *Népszabadság* is közölt egy rövid hírt Miklós letartóztatásáról, és egy nála talált házi gyártmányú nyomdáról. Megjegyezte: „de hát milyen nyomdát lehet összeállítani a pozsonyi ápiszokból és röltexekből összevásárolt dolgokból?!”

Aztán megjött a rendszerváltozás. Miklós képviselő lett először a csehszlovák, majd a szlovák parlamentben. Elnöke az Együttélésnek, majd a három párt egyesülése után alelnöke az MKP-nak.

A rendszerváltozásnak is immár 33 éve. Ez még nem is olyan hosszú idő, mégis hamar eljutottunk odáig, hogy sokan tulajdonítanak maguknak kulcs szerepet ezen időszak történéseinek epizód szereplői közül. De nekünk nem rájuk kell figyelni, hanem az akkori történések főszereplőire.

Emblematikus személyek álltak például a lengyel vagy a litván kommunistaellenes mozgalmak élén, akiknek akkoriban megtanulta a világ a nevüket. Ilyen szerepet játszott a felvidéki magyarság életében Duray Miklós. De nemcsak a felvidéki, hanem az egyetemes magyarság életében is Duray Miklós volt az intellektuális iránytű. Vannak ma is, akik politikai megrendelésre próbálják meghamisítani az elmúlt idők történelmét. De sem Duray Miklóst, sem az Együttélést nem lehet kitörölni a történelemből!

Magyarország már kifejezte elismerését, amikor Duray Miklósnak az egyik legmagasabb kitüntetést, a Magyar Érdemrend nagykeresztjét adományozta. Temetésére pedig megmozdult az egész magyarság.

Mi Duray Miklós üzenete a mának? Nyolc éve mondta a nagy háború centenáriumi emlékkonferenciáján:

„Valószínűleg egy sorsdöntő történelmi korszak határára érkezünk [...]. Ha a globalizmus parancsuralmával kell szembesülnünk, ez a hagyományos kultúrák megsemmisüléséhez vezethet. A megsemmisüléstől csak az menekülhet meg, aki a világfelfogással szemben fogalmazza meg magát, azaz ortodoxként viselkedik, nem neoliberálisként. De van egy kecsegtetőbb megoldás is, amelyre a multikulturalizmus megkérdőjelezése nyit lehetőséget, hiszen az idegen az európai kulturális térben. A multikulturalizmus ugyanis jellegtelenséget és zaggyvaságot jelent. Európában több mint ezer évig a jellegzetességekben összevetődő sokszínűség jelentette az értéket, és ezt kiegészítette a kereszténység, amely máig egységes értékrendet jelent. Előttünk áll tehát a választás lehetősége, de a modern hatalmi politika által számunkra kijelölt út nem a megmaradáshoz vezet.”

Hölgyeim és Uraim! Mi a megmaradást választjuk.

DELI GERGELY

Tisztelt Miniszterelnök-helyettes Úr! Tisztelt Elnök Urak! Tisztelt Képviselő Hölgyek és Urak! Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A Nemzeti Közszoigálati Egyetem rektoraként nagy tisztelettel köszöntöm a mai emlékkonferencián egybegyűlteket: a külföldi, a határon túlról érkezett és a hazai vendégeinket, szakértőinket és érdeklődőket.

A Nemzeti Közszoigálati Egyetemen 2022 októberében alakult meg a Kisebbségpolitikai Kutatóműhely, amely a Kisebbségekért – Pro Minoritate Alapítvánnyal közösen szervezője a mai eseménynek. Megtiszteltetés számunkra, hogy Duray Miklós szellemi örökségéről az Országház főrendiházi üléstermében, méltó körülmények között emlékezhethünk meg.

„*A haza szolgálatában*” – szól Egyetemünk mottója, amely rendkívül sokat rejt magában. Utal hazánkra, a magyar nemzet hazájára, és rámutat legfontosabb feladatunkra: a köz szolgálatára, amelyet Egyetemünk képvisel, és amelyre hallgatóinkat neveljük képzéseink során.

Duray Miklós, a szlovákiai magyar nemzeti kisebbség generációkon keresztül meghatározó politikusa „a nemzet szolgálatában” végezte munkáját. A kisebbségi nemzetrész és az anyaországban élő nemzet közös jövőjéért folytatta küzdelmét; kereste a többségi szlovák nemzettel az együttélés kölcsönös tiszteleten és egyenjogúságon alapuló, jogilag szabályozott formáit.

Talán kevésbé ismert, hogy Duray Miklós címzetes egyetemi docens a Nemzeti Közszerződési Egyetem működésének első évében, 2012–2013-ban a Nemzetismeret című tantárgyat oktatta Egyetemünkön. Ennek keretében nagyívű áttekintést adott többek között a magyar országalapítás és államiság történeti elemzéséről nemzetstratégiai és nemzetpolitikai szempontból; a magyar nemzet szétfejlődéséről; valamint a magyar nemzet és a társ-, illetve szomszéd nemzetek térségbeli viszonyáról.

A Nemzeti Közszerződési Egyetemen mindig fontos kérdéskör volt a kisebbségvédelem és a nemzetpolitika mind jogi, emberi jogi, társadalmi, biztonsági és nemzetközi összefüggésben. Ma elsősorban az Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Karán találkozhatnak hallgatóink a kisebbségpolitikai kérdések egyes vetületeivel.

A szomszédunkban zajló háború és számos más, a közelmúltban és a jelenben is tapasztalható, erőszakba forduló konfliktus meghatározó része a többség és kisebbség kérdésének kezeletlensége, olykor a többség hatalma. A kisebbségvédelem és nemzetpolitika megértése emberi jogi és biztonsági kérdés is. Így Egyetemünkön a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, a Rendészettudományi Kar, a Nemzetbiztonsági Intézet, a Stratégiai Tanulmányok Intézete és a Közigazgatási Továbbképzési Intézet is érintett a nemzeti kisebbségek kérdéseiben.

Az NKE-n működő Kisebbségpolitikai Kutatóműhely is ebben az igen fontos feladatkörben vállal szerepet. Ez a szellemi közösség a kisebbségpolitikát magyar nemzeti, regionális és globális szempontból vizsgálja a 21. századi új

kihívások tükrében. A Kutatóműhely létrehozása hiánypótló volt, hiszen egyszerre törekszik ebben a témakörben a hazai és nemzetközi kutatók és kutatási irányok megismerésére és megismertetésére is. A különböző szakterületek, tudományágak és a közép-európai régióban működő think tankek tudásának közös megismerése, és az erről szóló szakmai diskurzus újszerű módon gazdagíthatja a kisebbségvédelmi és nemzetpolitikai gondolkodásunkat.

Reményeim szerint a Kutatóműhely tevékenysége és eredményei hozzájárulnak az Egyetem releváns képzéseinek interdiszciplináris fejlesztéséhez, és hozzájárulnak a magyar közigazgatás vezetőinek és tisztségviselőinek magas szintű szakmai ismereteihez a magyar nemzetpolitikai célok megvalósítása során. A kutatóműhely gondozásában megnyitott kisebbségpolitikai könyvtári különgyűjtemény és a megjelentetni tervezett online kisebbségpolitikai lexikon nagyban elősegítheti mindezt.

Mindezek alapján megtisztelő számomra, hogy Egyetemünk kezdeményezőleg részt vesz egy olyan kiváló, a közjóért és a nemzetért dolgozó személyiségről történő megemlékezésben, valamint szellemi hagyatékának feldolgozásában és megismertetésében, mint Duray Miklós.

Tartalmas konferenciát és méltó megemlékezést kívánok!

Köszönöm megtisztelő figyelmüket.

NÉMETH ZSOLT

Hozzászólásomat a magyar jövőnek, a nemzet Duray Miklós utáni korszakának kívánom szentelni. A kérdés az, hogy ebben a korszakban a magyar nemzet a felemelkedés vagy a hanyatlás útját fogja-e járni, esetleg az irodalmi nagyjaink által „nemzethalálnak” nevezett jelenség – egy nemzeti tragédia – felé fog-e tartani.

Ez nagymértékben függ Duray Miklós szellemi és politikai örökségének alkalmazásától, illetve mellőzésétől, vagy éppen elvetésétől.

Nem költői túlzás azt mondani, hogy a magyar nemzet Duray Miklós utáni korszaka drámai körülmények között indult.

Olyan korszakról van szó, amikor a felvidéki magyarság körében tíz év alatt – ismét – 40-50 ezres, azaz körülbelül 10%-os fogyatkozás következett be. Az erdélyi magyarság esetében ez a szám mintegy 200 000 fő, azaz jóval több, mint 10%. És folytathatnánk a sort, zárva az anyaország népességének – minden erőfeszítés, sőt egy-egy kedvező jelenség, például a családalapítások számának növekedése ellenére is tartó – folyamatos fogyatkozásával.

De ez csak az alap, amelyet az előző korszakoktól így örököltünk. Erre rakódik még, hogy a Duray Miklós utáni korszak indulásakor nemcsak a születésszámok mélyrepülése és a külhoni magyarok asszimilációja tizedeli sorainkat, hanem – a kilencvenes évek délszláv háborúja után ismét – egy háború is.

Egy háború, amely – jóllehet a magyar nem hadviselő fél benne – magyarok közül is szedi az áldozatait. Amellyel gazdasági ínség jár, és amely miatt tömegek kényszerülnek elhagyni szülőföldjüket – köztük magyarok is. A magyarság szempontjából Kárpátalja etnikai összetétele drámai mértékben romlik.

Ebben a háborúban az agresszor, a támadó fél kisebbségpolitikai ürügyekkel próbálja indokolni azt, hogy miért is van háború, és ez a világ szemében súlyosan kompromittálja a kisebbségvédelem ügyét, rendkívül megnehezítve a jó szándékú, békés, demokratikus kisebbségi jogérvényesítést. Tehát azt, ami Duray Miklós számára a legfontosabb nemzetpolitikai kihívás volt.

És ez csak egy azok közül a szempontok közül, amelyek tekintetében a háború atomcsapással ér fel a magyar nemzeti érdekérvényesítés perspektíváira nézve. Sokszor beszélünk a háborúba való belesodródás réméről – mind magyar, mind európai összefüggésben –, amelyet, bizony, nem lehet elég komolyan venni.

Hasonló árnyként tornyosul fölénk ugyanakkor az is, hogy a béke iránti elkötelezettségünket nem sikerül jól érzékeltetnünk saját környezetünkkel, és ezért azok, akik végül majd a békét és az új európai rendet meghatározzák, ismét az agresszor „csatlósának” minősíthetik nemzetünket. Egyre jobban láthatók az erre irányuló törekvések. A 20. századból jól ismerjük ennek veszélyét és következményeit. A magyar jövő érdekében ezt szintén nagyon komolyan kell vennünk és el kell kerülnünk!

Miért beszélek mindezekről az árnyakról?

Azért, mert ha tudatosítjuk, milyen kritikus történelmi helyzetben van nemzetünk, akkor ráébredünk, hogy bölcs elődeink örökségére vagyunk utalva, mert az ő segítségükkel törhetünk ki súlyos helyzetünkéből és állíthatjuk emelkedő pályára a fogyatkozó magyar nemzetet.

Duray Miklós öröksége az egyik ilyen támasz. Nagyon fontos támasz, mert olyan ember volt ő, aki éjjel-nappal a magyar nemzet mindenkori aktuális helyzetéről és perspektíváiról gondolkodott. Ennek jegyében cselekedett is. És lényegében teljes írásos életművét is ennek szentelte.

Divatossá vált a filmhősöknek eposzi jelzőket adni, hogy „rettenthetetlen”, „megállíthatatlan” stb. Duray Miklós is kap most tőlem egyet: azt, hogy „hajthatatlan”. Vagy ugyanebből a többől egy talán még pontosabban rá illő jelzőt: „hajlíthatatlan”.

Ő mosolyogva hárítana el egy ilyen minősítést azzal, hogy mindig éppen csak azt csinálta, ami szerinte az adott helyzetben adekvát volt. De hát pont ez a hajthatatlanság – azaz a hajlíthatatlanság – eredeti jelentése!

Hajlíthatatlanul ragaszkodott a felvidéki magyarok jogaihoz, a magyar közérdekhez és – végső soron – az egyetemes, emberi igazsághoz.

Ez néha kényelmetlen volt azoknak, akik mindig készek voltak a kompromisszumra, és nehéz volt sokszor neki is – a börtönt is megjárta érte –, de mindez nem változtatott a magatartásán, az álláspontján.

Ez a következetesség, hajlíthatatlanság – a valósághoz és a belőle erkölcsi alapon következő célokhoz való kérlelhetetlen ragaszkodás – volt a tartalma annak a fogalomnak, a „durayzmusnak”, amelyet eredetileg kritikai éllel aggatott rá a felvidéki sajtó, de ami valójában erény volt. Ezért használtam magam is ezt a fogalmat – csak éppen pozitívumként –, amikor kitüntetések alkalmából laudáltam Miklóst.¹ Hogy ne pusztán az maradjon mára a kérdés, hogy lesznek-e még tanítványai, akik kikérik Heródestől Keresztelő János testét, hogy sírba tegyék.

¹ Polgári Magyarországért Alapítvány díjátadó, 2015.

Mert a „durayzmus” posztulátumai nélkül nem lehetett – és ma sem lehet – megállítani a felvidéki magyarság fogyatkozását: megállíthatatlannak tűnő hanyatlását.

Duray Miklós távozásával – durayzmus helyett – már sajnos csak Duray-örökségről lehet beszélni, arról viszont nagyon fontos beszélni, mert ezzel az örökséggel, ennek a helyes felhasználásával erősödünk, és tágabb perspektívát nyerünk.

A Duray-örökség egyik összetevője a magyarság fennmaradásában és fel-emelkedésében való következetes gondolkodás: mindennek az ehhez való társítása, viszonyítása, mindennek ebből a stratégiai látószögből való szemlélése. A Fideszben úgy szoktuk mondani: „Nekünk Magyarország az első!” – ami „durayul” úgy hangzik, vagy inkább úgy értelmezendő, hogy „Nekünk a magyar nemzet az első.”

Ehhez társul – és szintén nélkülözhetetlen elem – ebben az örökségben a problémák kertelés nélküli kimondása: Miklós a feketét feketének, a fehérret fehérnek mondta, a dolgokat néven nevezte, ami nem mindig népszerű magatartás. Mindig következetesen abból indult ki, és nekünk is abból kell kiindulnunk a magyar jövő tervezésénél és formálásánál, hogy a problémák pontos azonosítása és kimondása nélkül nincs problémamegoldás.

Ez olyan örökség, amelyik ugyan a felvidékiek megpróbáltatásai között alakult ki, de nem Felvidék-specifikus. Duray Miklósnak ez az öröksége a teljes magyar közéletben, sőt az európai és nemzetközi közéletben is alkalmazható és – ha elkötelezzetek vagyunk nemzetünk felemelkedése iránt, akkor – alkalmazandó is.

A múltban Duray Miklós politikai éleslátása óvott, ma pedig szellemi öröksége óv meg minket attól, hogy „bólogató Jánosok” nemzetévé váljunk, és ekképpen sodródjunk bele nemzeti tragédiákba, vagy hagyjunk ki történelmi lehetőségeket.

Világosan kell látni, hogy a labancok, a náci kollaboránsok és a kommunizmus és bármiféle izmussal megalkuvók útja a nemzethalál felé visz. Ezzel szemben a Rákóczi, Széchenyi, Kossuthok, Esterházy Jánosok és Duray Miklósok útja, ha rögzös út is, a nemzeti felemelkedés felé vezet.

Ezért Duray Miklós örökségét nem szabad a Felvidékre bezárva vagy korlátozva tartani, hanem következetesen kell alkalmaznunk a többi magyar közösség ügyében is, az anyaországban is! Kérlelhetetlenül ki kell mondanunk, ha valami téves vagy erkölcstelen, és a leépülés vagy újabb nemzeti vagy európai sorscsapások felé vezet. Miklós nyomdokain járva türelemmel vállalnunk kell a vitákat, akár a megbélyegeztetést is a nemzet és tágabb környezetünk sorsának jobbra fordulásáért. Ez a mi utunk! Istennek hála Duray Miklós útmutatásáért, életéért! Az örök világosság fényeskedjék neki!

JÁN ČARNOGURSKÝ²

Az utolsó magyarhoni

Köszönöm a Duray Miklós emlékére szervezett konferenciára szóló meghívást. Nagyon szívesen veszek részt boldogult barátom emlékonferenciáján. Ha következetes szeretnék lenni, akkor beszédemet latinul mondanám el. Az Országgyűlésben, főleg amíg Pozsonyban tartották, latinul üléseztek. De bevallom, hogy gondjaim lennének a latinnal. A tolmácsok bajban lesznek, mivel a történelmi Magyarországra (Uhorsko) a magyarban nincs megfelelő kifejezés, de ők bizonyára képesek lesznek ezt lefordítani, illetve elmagyarázni.

Duray Miklós nevével először 1983-ban találkoztam, amikor a szlovákiai magyar iskolák védelméért bebörtönözték. Akkor néhány szlovák ellenzéki levélben írt Peter Colotkának, szlovák kormányfőnek, melyben szabadon bocsátását követelték. Miklóst akkor engedték szabadon, amikor az amerikai Kongresszusban több kongresszusi képviselő tiltakozott bebörtönzése ellen. Azután ismételen találkoztunk munkahelyén a Doprastav vállalatnál, vagy a lakásán, a Jaskov

² A beszéd szlovák eredetijének elérhetősége: <https://standard.sk/348954/posledny-uhor/>

rad (Alagút sor) utcában Pozsonyban. 1987 körül – a Charta 77 védnöksége alatt – felmerült egy, a szlovákiai szlovák és magyar ellenzékiek közös nyilatkozatának aláírására irányuló kezdeményezés. Több találkozó után a szöveget Milan Šimečka, a jelenlegi szlovák európai parlamenti képviselőnek és a Progresszív Szlovákia (Progressívne Slovensko) nevű párt elnökének, Michal Šimečkánek nagypapja írta. Duray Miklós, tudtunkkal, elküldte a szöveget Budapestre valamiféle jóváhagyásra, Budapest véleményezése után a szlovákiai magyar ellenzékiek úgy döntöttek, hogy nem írják alá a szöveget. A magyar és a szlovák ellenzékiek közötti szlovákiai együttműködés azonban folytatódott. Mellesleg, amikor 1989-ben börtönben voltam, a feleségem levelet kapott a szlovákiai magyar értelmiségiek bizottságától, melyben szolidaritásukról biztosítottak. Duray Miklós akkor egy hosszabb tanulmányúton volt az Egyesült Államokban, és emiatt nem játszott aktív szerepet a kommunizmus bukása során Csehszlovákiában zajló aktuális eseményekben. Ezt követően hosszú évekig a szlovák parlament képviselője és az Együttélés-Spolužitie nevű párt elnöke volt.

Miklós később több évig Magyarországon tevékenykedett, de – mint kiderült – az élete végén visszatért Pozsonyba. Hazája az egész történelmi Magyarország volt, Pannónia, nem csupán a Trianon utáni Magyarország. Az utolsó években akkor kommunikáltunk, amikor gondoskodnom kellett magyar képviselő részvételéről a törökök felett aratott, 1683. évi bécsi győzelem évfordulójának bécsi megünneplésén, illetve a Menet a Csaláért elnevezésű, szintén bécsi rendezvényen.

Ez a két esemény is mutatja, hogy a nemzeti érdekek érvényesítésének geopolitikai kerete oly mértékben kiszélesedett, hogy már minőségileg is megváltozott. Az európai szint megjelenése befolyásolja az érvelést is. Az érvelésnek az európai kritériumokat is figyelembe kell vennie, legalábbis a közösen vallottakat, mivel ettől függ az ereje. A saját egyéni érdekeibe zárkozó nemzet csaknem biztosan sikertelenségre van ítélve.

Egyidejűleg új kihívásokkal kell szembenéznünk. Jelenleg a genderideológia és az LGBT-agenda erőltetése, bármennyire is nem felel meg számunkra, inkább másodlagos. A nemzeti elv önmagában elfogadhatatlan a Nyugat nagy erőinek. A mi etnikai alapú nemzetfelfogásunkkal szemben áll az amerikai, de a francia

politikai nemzet elve is. Aki amerikai vagy francia állampolgár lesz, az amerikai vagy francia. A nemzeti kultúra meghátrál a hollywoodi filmek és az angolszász popzene globális kultúrája elől. Igaz, a Beatlesszel nem tudok betelni. De a nemzet erejét ez a kultúra nem erősíti. Sajnálattal figyelhetjük meg, hogyan hátrál meg az ünnepektől francia kultúra a bevándorlók kultúrája elől, és a franciák már-már félve járnak-kelnek saját országukban. A saját országukhoz kapcsolódó angolszász büszkeség vajon kitart-e, amennyiben a világ nem csak egy – angolszász – hatalmi póluson, hanem több póluson nyugszik majd? A félmilliárdos Európai Unió a jelenlegi liberális ideológiával nem válik globális szuperhatalommá.

Európa erejét nemzeti képviselik, ha a saját jogrendszerükre támaszkodnak, azaz a politikai nemzetek, vagy saját etnikumukra, azaz az etnikai nemzetek. A nemzetek, melyek ellentétekkel terhelt együttélést, háborúk sorát tudhatják maguk mögött és a történelemben gyakran ellentétes célokat követtek, egyúttal azonban van egy kötőanyaguk, amelyet európai civilizációnak neveznek. Valódi kihívás Európa és nemzeti számára, hogy a mai világ veszélyeinek ellenállni képes egységbe tömörüljenek. Évtizedeken keresztül ezt a tömörülést Európai Uniónak nevezték, s jelszóként nem szűnt meg teljesen. Az Egyesült Államok vazallusaként azonban veszít vonzerejéből.

Kiindulási pontként a felfelé ívelő pályára való visszatéréshez két jelszót látok. A *szubszidiaritás elvé*hez való visszatérésben, melyet az Európai Unió már elfogadott, sőt a liszaboni szerződésben rögzített. Az unió csúcsvezetésének nem kell azokat a kérdéseket megoldania, amelyeket alacsonyabb szinteken is meg lehet. A nemzeti kultúra kérdéseit a tagállamoknak és nemzeteknek kell kezelniük. A második jelszó a *sanghaji kommuniké*. A kommuniké az amerikai elnök, Richard Nixon 1972-es kínai látogatásának végén írták alá, s az amerikai elnök és az akkori kínai vezető, Mao Ce-tung álltak mögötte. A vezető nyugati állam és egy kommunista állam vezetője. A kommunikében nyíltan megnevezték azokat a kérdéseket, amelyek megosztják, és azokat, amelyek összekötik őket. A megosztó kérdésekből több volt, de azok, melyek összekötötték őket, erősebbek voltak. Az erősebb kérdések győztek.

Megpróbálom alkalmazni ezeket az elveket a szlovákok és a magyarok együttélésére. A bennünket megosztó kérdésekből sok van. Ha azonban

Közép-Európában szövetséget alkotnánk, amelynek tagjai egymást támogatnák, nagyobb erőt képviselnénk, mint a szlovákok és a magyarok összessége. Budapest könnyebben ellenállhatna Brüsszelnek, és a választások után lehet, hogy Pozsony is. A módszert abban látom, hogy a lényeges dolgokat elválasztjuk a lényegtelegektől. Magyarországon és Szlovákiában is sokáig lesznek még olyan csoportok, melyek a múlt politikai hibáit fogják emlegetni. Hagyjuk meg számukra észrevételeiket, de működjünk együtt a jelen és a jövő érdekében. A Magyarországra látogató szlovák turisták csodálkozhatnak azon, hogy több faluban és városban a történelmi Magyarország térképét ábrázoló emlékműveket látnak, melyek egész Szlovákiát magukba foglalják. Szövetségünk lényegének nem ezen emlékművek magyar kormány általi betiltásában kellene megnyilvánulnia, hanem Budapest és Pozsony közös fellépésében a globális politika ellen, amely közös érdekeinket veszélyezteti. A jelenlegi szlovák kormánnyal szemben számos kifogásom van, de méltányolom, hogy nem csatlakozott a Magyarország ellen Brüsszel által szervezett vádemeléshez. Határainkon túl olyan problémák fokozódnak, melyek sokkal komolyabbak a mi kölcsönös problémáinknál.

Befejezésként, engedjék meg, hogy visszatérjek közös történelmünkhöz. Valentín Balaša – Balassi Bálint – költő volt és katona a 16. században. Egyaránt írt verseket magyarul, szlovákul és törökül. Az Esztergom törökök alóli felszabadításáért vívott csatában esett el 1594-ben. A Magas-Tátra alatti Hibbe (Hybe) község templomában van eltemetve. *Egy katonaének, in laudem confinniorum* című versének vége így szól:

„Óh, végbelieknek, ifjú vitézeknek
dicséretes serege!
Kiknek ez világon szerteszereént vagyon
mindeneknél jó neve,
Mint sok fát gyümölcse, sok jó szerencsével
áldjon Isten mezőikbe!”

Köszönöm a figyelmet.

Fordította: Gyurcsík Iván

FORRÓ KRISZTIÁN

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Amikor Duray Miklósról emlékezünk, lélekben felsorakozunk azok közé, akik rendíthetetlenül kiálltak és kiállnak a felvidéki magyar közösség ügye mellett. Fejet hajtunk azok előtt, akik sorsközösségként tekintenek az anyaországtól elszakított magyarságra – éljen bár a csallóközi rónán, a Beregi-Tiszaháton, a kincses Erdélyben vagy a szőke Tisza partján a Délvidéken.

Duray példája, életműve ma is útmutató. Ha magyarságról, közösségi jogvédelemről beszélünk, érdemes megfontolnunk az Illyés Gyula szellemiségét követő szavait, amellyel a sovinizmus vádját utasította vissza a csehszlovák kommunista államhatalom által megrendezett tárgyalásán. *Sovinizsza az, aki másokat joguktól megfoszt, nemzetvédő az, aki jogot véd.*

Duray Miklós örökségként hagyta ránk a jogvédő küzdelmeket, a nemzetvédő küldetést. Jól tudta, hogy az újra és újra ránk nehezedő kutyaszorítóban csakis emelt fejjel, mély hitből, meggyőződésből táplálkozó elszántsággal maradhat talpon a felvidéki magyar közösség.

Duray Miklósról úgy emlékezünk, mint megtörhetetlen magyarra és európaira. Aligha véletlen, hogy éppen Duray nevezte így a nagy elődöt, a felvidéki magyarság mártír politikusát, Esterházy Jánost. Azt az Esterházyt, aki – Duraytól kölcsönzött gondolattal – életében a magyar közösség szószólójává, halálával jelképévé, halála után pedig mintaképévé vált.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Mi itt a Kárpát-medencében pontosan tudjuk, mit jelent a magyar sorsközösség. Ahogy azt is tudjuk, éppen Esterházy és Duray nyomán, mennyire nyilvánvaló a közép-európai népek egymásrataltsága. Korról korra megéljük, s ideje lenne végre tanulnia belőle a szomszédságunkban élő népeknek is, hogy

éppen a külső erők fordítják egymással szembe az ezernyi közös érdek által összekötött közép-európai nemzeteket.

Duray Miklós, amikor a rendszerváltoztatást követően már tevőlegesen is módjában állt, Csehszlovákia nemzeti közösségeinek közös hangját szólaltatta meg az Együttélés megalapításával. Duray, sokakat megelőzve, meggyőződéssel vallotta, csakis erős nemzetek, nemzeti közösségek képesek formálni saját sorsukat.

Tudta, a felvidéki magyarság akkor tud erőt felmutatni, ha a sorait nem osztja megpártoskodás. Duray emberi és politikusi nagyságát mi sem mutatja jobban, a magyar egység érdekében kész volt személyes áldozatot hozni, hátrébb lépni, hogy az egység minél szélesebb legyen. Semmit mások ellen, mindent a közösségért! Duray példája igazolja, csakis akkor működhet, akkor lehet sikeres a magyar egység, ha ennek szellemében cselekszünk! Az egységben csak az nem vehet részt, aki nem akar benne részt venni.

Személyesen is tudom, mennyire fontos volt Miklósnak a felvidéki magyarság politikai egysége. Még a betegágyán is arra bátorított, menjünk tovább azon az úton, amit a magyar Szövetség megalapításával elkezdtünk. Zárjuk le a múlt viszályait, hogy az energiákat ne egymás ellen, hanem a magyar közösség javára fordítsuk.

Azt se hallgassuk el, Duray következetesen harcolt az ellen, hogy a felvidéki magyar politikára ránehezedjen a lobbicsoportok, gazdasági körök befolyása. Világosan látta, hogy az egyéni érdekeket nem lehet a közösség érdekei fölé helyezni. Ebből a szempontból is követendő példa számunkra Duray Miklós politikai öröksége.

Tisztelt Hallgatóság!

Duray örökségét megőriznünk, politikai hagyatékát, a rendíthetetlen kiállást a nemzeti, közösségi érdekekért, kötelességünk. Ezzel a meggyőződéssel, biztos kapaszkodóval vágunk neki a közeljövő küzdelmeinek is.

Tavaly októberben a megyei és önkormányzati választásokon a magyar közösség már megmutatta, képes olyan erőt felmutatni, amellyel saját kezébe veheti a sorsát. A magyar Szövetség a választók bizalmából megkerülhetetlen erővé vált a régiókban, és letette névjegyét az országos politikában is.

Idén ősszel nagy próbatétel vár a felvidéki magyarságra. Az előrehozott parlamenti választásokon vissza kell szereznünk a magyar közösség szervezett parlamenti képviselését. Ez közösségünk megmaradásának és gyarapodásának egyik alapfeltétele.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Duray Miklós örökségét visszük tovább azzal a felismeréssel is, hogy felvidéki magyarként az együttműködésben, a közös sikerekben, és legfőképpen a békében vagyunk érdekelték. Legyen szó a háborús Ukrajnáról, Közép-Európáról vagy éppen a magyar–szlovák kapcsolatokról.

A magyar Szövetség parlamenti jelenléte és kormányzati szerepvállalása a legerősebb garancia arra, hogy átirányítsuk a békétlenséghez vezető káceri váltót a magyar–szlovák kapcsolatokban.

Kedves Barátaim!

Duray példája arra tanít minket, el kell felejtenünk a kishitűséget. Emelt fejjel az ember messzebbre lát. Képes győzni a jelenben, és látja a jövőt: együtt, tovább, sorsközösségben!

Köszönöm, hogy meghallgattak! Előre, Felvidék! Előre, magyarok!

Határon túli magyar vezetők kerekasztal-beszélgetése

Résztvevők:

Bárdos Gyula

Brenzovics László

Tőkés László

Moderátor: *Pánczél Károly*

Pánczél Károly: Jó napot kívánok! Nagyon nagy szeretettel köszöntöm az emlékkonferencia résztvevőit, baráti beszélgetés keretében emlékezünk Duray Miklósr, a közéleti emberre, a harcostársra.

Nagyon nagy szeretettel köszöntöm az ültetés sorrendjében Bárdos Gyulát, a Csemadok elnökét, főtiszteletű Tőkés László püspök urat, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács elnökét és Brenzovics Lászlót, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség ideiglenesen hazánkban tartózkodó elnökét.

Köszönöm szépen, hogy együtt emlékezhetünk Duray Miklósr. Ebben a történetben, és talán a teremben is, én vagyok a kapcsolatot tekintve az egyik legfiatalabb, hiszen 2014 óta szolgálhatom a nemzetet mint az Országgyűlés Nemzeti Összetartozás Bizottságának elnöke. Ugyan tudtam, hallottam Duray Miklósról, de az igazi személyes kapcsolat akkor kezdődött. Én abban

a korszakában ismertem meg, amikor a SZAKC-ot, a Szövetség a Közös Célokért egyesületet vezette és fogott össze civil szervezeteket, felvidéki pedagógustársadalmat, szervezték az irodahálózatot, a magyar igazolványok eljuttatását a felvidéki magyarokhoz. Én sokáig azt hittem, hogy Duray Miklós író vagy költő, mint mondjuk Václav Havel volt a politikai szerepvállalása előtt. Később tudtam meg, hogy geológus, és valóban ez volt a jellemző egyébként Miklósról: benne volt a humanizmus és benne volt a ráció. Mindig volt a megszólalásaiban humor, szarkazmus és mellette a tūpontos lényeglátás. A késpenge élességű lényeglátás is megvolt Miklósból.

Az első körben azt szeretném kérni a kortársaitól, a harcostársaktól, a szülőföldben társaktól, hogy a személyes kapcsolataikról emlékezzünk meg. Hogyan ismerték meg Miklóst? Mi volt vele a legemlékezetesebb történet számukra? Ebben az első körben elsőként Bárdos Gyulát, a Csemadok elnökét kérném meg a szülőföldről.

Bárdos Gyula: Tisztelt jelenlevők!

Nagyon nehéz megszólalni, mert Duray Miklóssal több évtizedes személyes kapcsolatban voltam. Hasonlóan, mint ahogy Forró Krisztián, a Szövetség párt elnöke mondta, a halálos ágyán is közéleti kérdésekről kívánt beszélni. Nem

önmagáról, nem arról, hogy mit, hol, hogyan, hanem a közösségről. A közösség jövőjét tekintette a legfontosabbnak.

Én Duray Miklós nevét még az édesapámtól hallottam, aki nagyon korán itthagyt bennünket, de ő mondta, hogy Duray Miklós nagyon komoly ember, akire figyelni kell. Szorosabb kapcsolatba akkor kerültem Duray Miklóssal, amikor a komáromi nagygyűlést szerveztük. Akkor én a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom sajtótitkáráként ott voltam a tárgyalásokon. Miklóssal olyan közeli kapcsolatba kerültem, amelyről nem is álmodtam. Aztán természetesen a komáromi nagygyűlést követően, amikor parlamenti képviselőként a közös padsorokban ültünk a törvényhozásban, ott is rengeteg dologra tudnék visszautalni és emlékezni. Valóban, az ő sajátos humora, az ő meglátása, az ő bölcsessége nagyon hiányzik. Miklós az a típusú ember volt, aki nagyon nyíltan, őszintén megmondta a véleményét. Ha kellett, akkor éjfélkor is telefonált, mert fontosnak tartotta és mindig nagyon fontos volt az, hogy vegyük föl azt a készüléket, beszéljünk vele.

Főleg az utóbbi évben, években, illetve a betegsége heteiben különösképp fontos volt, hogy megossza a véleményét és beszéljünk vele. Nekem megadtott az a kegyelem, hogy tulajdonképpen az utolsóként ott ültem, egy nappal a halálát megelőzően beszéltem vele. Másfél órán keresztül hallgattam Miklóst és az ő aggályait, az ő tanácsait, nagyon sok személyes jellegű dolgot is mondott.

A legfontosabb üzenete az volt, hogy úgy kell cselekednetek, a magyar közösségnek, hogy megmaradjatok, hogy megmaradjunk magyarként a saját szülőföldünkön, egymással lehet vitázni, de nem szabad egymás ellen mennünk. Miklóst a legboldogabbnak akkor láttam, és ezt ki is fejezte, amikor 1998-ban megalakult az egységes magyar párt, a Magyar Közösség Pártja. El nem felejttem azt, amikor a parlamentbe menet megfogta a kezem és azt mondta, hogy most nyugodt vagyok, mert elértünk valami olyat, amit csak mi ronthatunk el.

Sajnos elrontottunk, és hogy ezt helyre tudjuk-e hozni, az mindannyiunkon múlik. Miklósról nem tudok érzelmek nélkül beszélni. Tegnap este is, amikor próbáltam összeszedni a gondolataimat, néztem a telefont, hogy megcsörren-e, mert az az igazság, hogy az utolsó hetekben naponta többször is beszélünk telefonon, olykor órák hosszat.

Nagyon köszönöm neki, hogy megtisztelt bizalmával. Nagyon köszönöm neki azt, hogy ott lehettem mellette, és köszönöm neki azt, hogy vannak iskoláink, hogy van a SZAKC. Hogy van egy olyan emberünk, akire nemcsak a Felvidéken, de az egész összmagyarság is úgy tekinthet, hogy példa az ő munkája, az ő munkássága. Erre szeretném fölhívni az itt jelenlévők figyelmét, és a sajtó képviselőin keresztül azoknak a figyelmét, akikhez eljut az információ. Egyrészt köszönjük ezt a nagyszerű konferenciát, ezt a lehetőséget a szervezőknek. Arra szeretnék buzdítani mindenkit, hogy olvassuk Duray Miklós műveit, fogjuk kézbe az ő könyveit. Az ő gondolatait, szellemi örökségét úgy vigyük tovább, hogy tanuljunk abból, amit ő leírt, amit ő megélt és amit ő több évtizeden keresztül komolyan vállalt. Amikor létrejött az egységes magyar párt, neki kellett volna az elnöknek lennie, de tudta, hogy ha sikeres együttműködést akar, akkor neki hátra kell lépnie, és ezt meg is tette, s megtette máskor is – ilyen ember volt ő valójában.

Nagyon köszönöm a teremtnök, hogy Miklós közöttünk volt, hogy ismerhettem. Hogy a barátai közé fogadott bennünket. Az utolsó beszélgetésünk után – még mindig magam előtt látom az arcát, a tekintetét –, amikor kifelé indultam a kórházi szobájából, azt mondta: „Ha maradok, akkor az ünnepek után ugye jössz?” „Természetesen, Miklós” – válaszoltam, de sajnos erre nem került sor, másnap meghalt. Köszönjük, Miklós, amit tettél értünk. Arra szeretném buzdítani a felvidéki magyar közösséget és az összmagyarságot, hogy tanuljunk Miklós szellemi hagyatékából. Ne csak beszéljünk róla, hanem éljük meg, éljük meg a mindennapjainkban, hogy valóban magyarként tudjunk megmaradni a saját szülőföldünkön. Köszönöm a meghívást.

Tőkés László: Duray Miklósról áldón emlékezünk ma az Ország házában. Csatlakozom Németh Zsolt elnök úrhoz, amikor megállapítom, hogy nemrégén Hámos László emlékét és munkásságát örököztük meg egy hasonló emlékkonferencián. Mindkettőjükről ugyanaz mondható el, és pedig hogy életüket szentelték oda a nemzet, ennek részeképpen pedig a határon túlra taszított magyarság szolgálatára. Erdélyi magyarságunk a magyar kisebbségi jogvédelem és a magyar nemzetpolitika nagy alakjaként emlékezik Duray Miklósról, aki egy volt

a legnagyobbak közül – állapítja meg az Erdélyi Magyar Szövetség részvétnyilvánításában. Az igazságért háborúságot szenvedők krisztusi sorsa jutott neki osztályrészül – írtam az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács nevében. „Boldogok akik háborúságot szenvednek az igazságért, mert övék a mennyeknek országa” – hirdeti Krisztus Urunk a hegyi beszédben (Mt 5,10).

Hölgyeim és Uraim!

Személy szerint hozzám, de hozzánk, mindnyájunkhoz nagyon közel állt Duray Miklós, éppen ezért azt mondhatjuk, hogy a mai emlékkonferencián az Ő barátainak széles körében gyülekeztünk össze. Vele együtt szülőházájához is különleges kapcsolat fűzött engem és egyházamat, hiszen Királyhágómelléki Református Egyházkerületünk már a kilencvenes években, Erdélyi Géza püspök regnálása idején testvéregyházi, partneri szövetséget kötött a Felvidéki Református Keresztyén Egyházzal.

A Szöcs Géza és Molnár János – költő és lelkipásztor bajtársam – nevéhez kapcsolódó erdélyi szamizdat folyóirat, az *Ellenpontok* szerkesztői és szerzői a nyolcvanas években párhuzamosan fejtették ki tevékenységüket a Duray Miklós által megtestesített felvidéki ellenzéki ellenállással. A Ceaușescu-féle falurombolás sötétlő korszakában a *Kutyaszorító* írójának elszántságával kerestük mi is a kitörés útját és lehetőségét. Számunkra Király Károlyhoz és Csoóri Sándorhoz hasonlóan Duray Miklós volt az a példamutató személyiség és igazodási pont, aki a Kárpát-medencei magyar kisebbség- és önvédelem elhivatott képviselőjeként élen és előttünk járt.

Az első kérdésre vonatkozóan, tényszerűen a következőkben foglalható össze személyes kapcsolataink kezdeti eseménynaptára.

1989 decemberében valóságos zarándokjárás indult Temesvárra, Erdély városaiba és falvaiba. A magyarországiak mellett ott voltak a sorban a felvidékiek, délvidékiek és kárpátaljaiak. Miként egykor a betlehemi pásztorok, azonképpen járultak a „szabadító karácsony” jászolbölcsőjéhez ajándékaikkal, hogy együtt

dicsérjük az Urat. Az isteni kegyelem ajándékaképpen ilyen módon testvériesült a Kárpát-medence egymástól hosszú ideig elidegenített magyarsága. Az első pillanattól fogva magunk mellett tudhattuk egymást Duray Miklóssal, felsorakozott egymás mellett a határon túli magyarság színe-java.

Emlékezetes 1991-ből az Erdély múltjáról és jövőjéről szóló azon reprezentatív egri tanácskozás, amelynek felvidéki főelőadója Duray Miklós, az Együttélés Politikai Mozgalom alapító elnöke volt, Beke György, Borbély Imre, Éva Mária Barki, Balla D. Károly, Forgács Béla és mások társaságában. Abban az időben kiemelt fontosságú fóruma volt a formálódó nemzetpolitikának az újjaalakult és megújuló Magyarok Világszövetsége. Ennek is oszlopos tagja és meghatározó alakja volt Duray Miklós. 1992. augusztus 24-i fórumunk a magyar kisebbségi kérdés nemzetköziesítése tekintetében fontos állomása lett egységes nemzetpolitikánk kialakításának, illetve a 3. Magyar Világtalálkozó előkészítésének. Vállvetve álltunk ki az elszakadt nemzetrészek ügye mellett. A sugaras, Budapest-központú nemzeti érdekvédelem mellett éppoly fontosnak tartottuk az utódállamokban élő közösségeink körkörös irányultságú együttműködését és összefogását.

1993 októberében ennek jegyében látta vendégül az RMDSZ az Együttélés küldöttségét, élén Duray Miklóssal. (Az RMDSZ-nek akkor még tiszteletbeli elnöke voltam.) Esmélésünk és az önszerveződés kezdeti hőskorában céljaink világosak, harci morálunk tiszta, reményeink töretlenek voltak. Ezen reményteljes időszak már-már meghatározó és felemelő záróakkordjának tekinthető az az erdélyi, majd felvidéki előadói körút, melyekre kölcsönös meghívások alapján került sor 1994 januárjában és szeptemberében. Nagyenyeden, Nagyváradon, Nyárádszeredában, Marosvásárhelyen és Baróton ezres sokaságban fogadták a szlovákiai, felvidéki ellenállás hőseit, Duray Miklóst, aki első kézből nyújtott tájékoztatást az 1994. január 8-i révkomáromi önkormányzati nagygyűlésről, a reáljellemző meggyőző erővel mutatva rá – idézem –, hogy „csak az autonómia különböző formáival alapozhatjuk meg biztonságosan jövőnket”.

Az 1992-ben elfogadott kolozsvári nyilatkozattal, valamint a délvidéki autonómiaprogrammal és a kárpátaljai autonómia-népszavazással egybehangzóan

akkor még teljes volt az egyetértés a Kárpát-medencei magyar nemzetrészek közösségi önrendelkezése ügyében.

Ugyanebben a lelkesült szellemben zajlott az év szeptemberében közös felvidéki körutazásunk, amelynek állomásai Révkomárom, Pozsony, Léva, Losonc, Rimaszombat, Szepsi, Királyhelmec és Kassa voltak.

A hivatalba lépő Horn-kormány iránti elvárásunk utóbb hiábavalónak bizonyult: rólunk, nélkülünk ne döntsenek. Ekkor már sűrű fellegek gyülekeztek az önálló kisebbségi közösségi politika egén. A neptuni paktum és a kudarcba fullasztott komáromi nagygyűlés, illetve az egymást követő ukrán–magyar, szlovák–magyar és román–magyar államközi szerződések végképp kisiklatták az önérdékű kisebbségi politizálás, illetve a közösségi önrendelkezés ügyét, amelynek Duray Miklós oly kiemelkedő teoretikusa és harcosa volt.

Brenzovics László: Mielőtt idejöttünk volna az asztalhoz, Bárdos Gyuszi azt mondta nekem, hogy mit fogok mondani, előttünk mindent már elmondtak, és nekünk nem jut semmi. Hát mondtam, olyanok leszünk, mint a jazz-zenészek. Megpróbálunk azért valamilyen dolgot belevinni, és kétségtelenül úgy van, hogy nagyon kellemes az aurája ennek a teremnek, hiszen olyan emberek jöttek el, akik ismerték, szerették, tisztelték Duray Miklóst, ezek közé tartozom én is, hiszen a látszat ellenére már nem vagyunk fiatalok. Én is a kilencvenes évek elején ismertem meg Durayt, és teljes mértékben egyetérttek azokkal, akik elmondták, különösen Németh Zsolt beszédében, hogy a legfőbb jellemzője igazmondása volt, a hajlíthatatlansága és halhatatlansága mellett.

Pánczél Karcsi arra kért, hogy mondjam el a személyes élményemet vele kapcsolatban, de, ahogy Gyula mondta, nem lehet elmondani, még most sem. Valószínűleg ezért nem is írta meg az emlékiratait, hiszen abból elég kellemtelen dolgok is kiderültek volna.

Mindenesetre egy olyan személyiség volt Miklós, akiben valahogy egyesült az ő racionális elméje, amely a geológus voltából, természettudományos műveltségéből fakadt, és írói vénája, hiszen több könyve is megjelent, nagyon szerette és bírta a magyar nyelvet. Viszont aztán mégiscsak a legfontosabb jellemvonása, az az elkötelezett magyarsága volt, és az a küzdelem, amit egész életében folytatott, nemcsak a felvidéki, hanem az összmagyarság jogaiért. Sok esetben nagyon bátran és tűpontosan fogalmazott. Ján Čarnogurský elmondta, hogy disszidensek voltak – abban az időben az volt az egyetlen olyan életforma, azt hiszem, amelyben meg lehetett élni a szabadságot és az elvhűséget a gyengülő, de még erős kommunista rendszerben. Így az ő tevékenysége párhuzamba állítható Fodó Sándoréval, aki tulajdonképpen ugyanazt csinálta Kárpátalján egy kisebb és keményebb elnyomás alatt álló közösségben, mint Miklós, megpróbált szervezkedni, megpróbált feliratokat intézi a kommunista hatalomhoz a magyar oktatás, a magyar nyelv, a magyar kultúra megmentése érdekében.

Tőkés László visszaemlékezett a kezdetekre, a daliás időkre, akkor, amikor még nagy reménnyel vágott bele minden határon túli magyar közösség abba, hogy a kommunizmus bukásával sikerül rendezni közös dolgainkat. Ez eleinte úgy is tűnt, hogy ez megvalósítható, ám az alapszerződések megkötése jelezte, hogy ezekből az álmainkból nem lesz semmi.

Ám mindenki tudta azt, hogy annak ellenére, hogy ezek nem fognak megvalósulni, mégis tenni kell, minden körülmények között is tenni kell, amit kell, és amit lehet a magyar közösség megmaradása érdekében. Miklós élete végéig elvégezte ezt a feladatát a legjobban, ami és ahogy tőle tellett, és ez, azt hiszem, sok mindenkinek erőt adott.

Még egy gondolat. Senki nem tudja megválasztani azt az időt és azt a helyet ahová születik, azonban ott és akkor kell helytállnia. Miklós helytállt. Ha megnézzük azt az életszakaszt, ami most már egy lezárt élet, pontosan két történelmi korszakot ívelt át. Az egyik az a jaltai időszak, a 2. világháború végén kialakult rendszernek a vége, illetve ez a posztjaltai időszak, amely tulajdonképpen 1990-től tavalyig tartott.

Most pedig látjuk azt, hogy vérben születik valamifajta új, amelynek a körvonalait látjuk csak, s ezek a körvonalak eléggé rémisztők.

Pánczél Károly: Köszönöm szépen. Van még egy kör megszólalásra lehetőségünk az emlékkonferencia időkeretén belül. Arra szeretném továbbvinni ezt a beszélgetést, hogy Duray Miklós tulajdonképpen a felvidéki politikát túlnőtte, nézhetjük őt összmagyar szempontból is, hiszen az egész Kárpát-medencei magyarságra nagyon nagy hatással volt az ő munkássága. Amiről többször beszélünk, hogy ott volt benne a ráció, a geológus. Képes volt valahogyan felülről szemlélni a politikai folyamatokat. Akár anyaországi szemszögből is látta, hogy Felvidéken meddig lehet elmenni és összmagyar szempontból is láttuk az ő tevékenységében a státustörvény előkészítését, a magyarigazolványok ügyét, és a Magyar Állandó Értekezlet létrejötte körül is bábáskodott és ötletadó volt. Arra is kíváncsiak lennénk, hogy ti hogyan ítéletek meg, hogy a Partiumban, Erdélyben vagy Kárpátalján milyen hatása volt Duray Miklósnak. Beszélgessünk egy kicsit erről. Püspök úr, kérlek, tiéd a szó.

Tőkés László: Köszönöm szépen a szót. Hölgyeim és Uraim, Kedves Testvéreim!

Úgy foglalhatnánk össze, amit mondani kívánok, ami a konferencia címe is, hogy „mit üzen Duray Miklós az egyetemes magyarságnak?”

Az 1989-es rendszerváltozás előtt példát mutatott a bátor ellenzéki kiállásból az elnyomó kommunista és nacionalista diktatúrával szemben. A demokráciának nevezett posztkommunista viszonyok között is következetes maradt önmagához, és megalkuvás nélkül tovább folytatta jogvédő ellenzéki politikai küzdelmét Csehszlovákia, majd az önállósult Szlovákia demokratikus átalakulásáért, a felvidéki, továbbá a Kárpát-medencei kisebbségi magyarság közösségi jogaiért és szabadságáért.

Nekünk is megalkuvás nélkül kell követnünk példáját. Szenvedő alanya volt és mindvégig ellenállt annak, amit ő maga „a felvidéki magyar közélet szétverése folyamatának” nevezett, a Magyar Koalíció Pártjában való összefogástól kezdve a szlovák parlamentből való kieséséig terjedően. Kivételes tisztánlátással és nyíltsággal mutatott rá, már-már megijedek, amikor olvasom a szövegeit a mai mérsékelt és nyomasztó világban. Kivételes tisztánlátással és nyíltsággal mutatott rá a külső elnyomást tetéző belső meghasonlás és árulás tényállására, okaira és azok felelősségére, „akik a közéletben, a politikában,

elsősorban a pozíciószerzést, a pénzszerzést és a többségi politikai akaratnak való megfelelést képviselték. Akik nem ezt képviselték, azokat félre kellett állítani” – nyilatkozta a komáromi nagygyűléssel kapcsolatos interjújában. A romániai Neptun-gate vonatkozásában, és itt már a Felvidékről, Erdélyről egészében is szó van, hasonló erdélyi tapasztalatokat szereztünk. A dolgokat nevükön kell neveznünk, a politikai tisztánlátásunkat nem homályosíthatja el önös érdek és opportunizmus, az igazsággal konfliktusok árán is szembe kell néznünk – mondom következtetésképpen.

Duray Miklós együttes módon volt élenjáró képviselője a határon túli magyar nemzetrészek reintegrációjának, valamint országukon belüli önrendelkezésének. Az elmúlt három évtizedben cselekvő módon vette ki részét a határokon átívelő nemzetegyesítés politikájának alakításából, amint már említette Pánczél Károly elnök úr, a státusztörvényen át a kettős állampolgárságig, valamint a magyar–magyar csúcstalálkozók megszervezésétől a Magyar Állandó Értekezlet létrehozataláig. Másfelől, amint már szó volt róla, a felvidéki önkormányzati rendszer elkötelezett híveként volt egyik kezdeményezője a komáromi nagygyűlésnek.

30 év után elégtétellel állapíthatjuk meg, hogy az állampolgári honosítás ügye jórészt sikeresen halad előre, de sajnos ugyanez nem mondható el szlovákiai viszonylatban. A közösségi önrendelkezés ügye pedig látható módon szinte valamennyi utódállamban, ezenképpen Erdélyben és Felvidéken is megfelelt. A Kárpát-medencei Magyar Autonómia Tanács 2017. szeptemberi konferenciáján tartott előadásában Duray Miklós elégtelennek tartotta a pusztán jószándékot. A magyar önkormányzatiság, „egy olyan térségi kérdés, amiben valamilyen szerepet kell vállalnia Magyarországnak is, mint Dél-Tirol ügyében Ausztriának, akár tetszik, akár nem”, mondta az előadó, hozzáfűzve, hogy „a kétoldalú államközi kapcsolatok szintjén is ugyanez lett volna elvárható. Az a tény, hogy Magyarország és a szomszédos államok között megkötött kétoldalú alapszerződések nem tartalmaznak a számbeli kisebbségben élő magyarok számára fennmaradási megoldásokat, azt sugallja, hogy a Kárpát-medencei magyarság egy tartható jósága megkérdőjelezhető” – ilyen diplomatikusan fogalmazott Duray Miklós. Ugyanakkor azt is leszögezte, hogy autonómia létrehozására nem elegendő törekedni, helyzet is kell hozzá.

A rendszerváltozás kezdetétől több ilyen helyzet volt. De ezek kihasználatlanul maradtak. Az elmúlt 10 évben eszköztelenek lettünk, ami azt is jelenti, hogy az autonómiáról csak beszélhetünk ahhoz, hogy az autonómiaigény megfogalmazásától előbbre léphessünk, új eszközöket kell keresnünk, amelyeknek meg kell haladniuk a közjog kereteit.

Tehát újra kell gondolni a nemzetpolitikát!

Eme következtetést és jótanácsot is szívleljük meg Duray Miklóstól.

Brenzovics László: Duray természetesen nemcsak hogy összmagyar nagyságú, hanem európai léptékkel mérhető politikus volt, hiszen volt ő a Liberális Internacionálé alelnöke is éveken keresztül, ami mégiscsak fontos pozíció volt. Csak a történelem alakult úgy, hogy nem tudta azt a pályát befutni, amire a képességei felhatalmazták, de hát volt ezzel más is így. Olyan gondolkodó volt, aki mindig, még ha kellemetlen volt is, néven tudta nevezni a valóságot, és pontos leírása volt arról a helyzetről, amiben vagyunk, és azokról a lehetőségekről is, amire számíthatunk. Számos ilyen gondolatát tudom elmondani, amelyek paradoxok. Például ő mondta azt, hogy határon túli magyarnak nincs hazája, csak szülőföldje van. Lehet vele nem egyetérteni, de nagyon elgondolkodtató gondolat ez, illetve az, hogy rendkívül nagy a veszélye annak, hogy az anyaországi és határon túli magyarság szétfejlődik. Még számtalan olyan gondolata volt, amely mindenki számára megszívlelendő. Miklós leírta elképzeléseit, gondolatait az egységről, illetve a közösség érdekeinek az egyéni és lobbierdekek fölé helyezéséről, amit nagyon fontosnak tartott.

Egyébként a mi közösségünk, a kárpátaljai magyarok jövőjében ő nem nagyon bízott, annak ellenére, hogy mindenben segített bennünket. Hát adja Isten, hogy ne legyen igaza.

Eléggé paradox a helyzet. Kárpátalján 1991-ben népszavazás volt az autonómiáról, érvényes és törvényes népszavazás, most pedig bezárták az összes magyar iskolát, és azért kell harcolnunk, hogy egyáltalán a magyar oktatás fennmaradjon. De bízunk a jövőben. A jövőben annak a nemzedéknek, amely foglalkozni fog a határon túli magyarság, az összmagyarság ügyével, azt hiszem, szüksége lesz Duray Miklós gondolataira.

Bárdos Gyula: Duray Miklós valóban egy nagyon nagy kaliberű politikus személyiség volt, akinek a hiánya mutatja meg, hogy milyen komoly szerepet töltött be és tölthetett volna be. Ha visszatekintünk arra, hogy milyen nemzetközi tisztséget töltött be, milyen pozíciót, és most milyen megítélése van ennek, akkor látjuk, hogy milyen változások mentek végbe, micsoda változásoknak vagyunk mi szenvedő alanyai.

Miklóssal kapcsolatban nagyon fontosnak tartom elmondani azt, hogy nem tudok egyetlen egy olyan szegmensét a közéletnek, ahol ő ne tevőlegesen cselekedett volna: a rendszerváltozást megelőzően az ifjúsági mozgalomnak az egyik megalapítója; a jogvédő mozgalom, az iskolák megmaradása tulajdonképpen Miklósnak köszönhető. Nagyon sokan nem tudják, hogy Miklós nélkül nem lehetnének ma magyar iskolák, mert mindent elkövettek annak érdekében, hogy bezárják őket. A Csemadokban 1968-ban nagyon komoly szerepet töltött be, emiatt félre is állították, őt is, Dobos Lászlót is, mindenkit félreállítottak. Jellemző Duray Miklósról, hogy amikor rehabilitálták őt, akkor nem azzal kezdte a beszédét, hogy hát mi minden történt és miért csináltatok ezt velem, hanem előretekintve egy olyan programbeszédet mondott, amelyből a mai napig lehet és kell meríteni a Csemadokban, a közművelődési kérdésekben. Sokszor csak sokkal később esett le nálunk a tantusz, hogy ha rá hallgattunk volna, valószínűleg teljesen másképp alakult volna a dolog, teljesen más lett volna a helyzet. A közéleti embereknek, a politikában szerepet vállalóknak nagyon ajánlom, hogy vegyék elő Miklós írásait, vegyék elő a vele készült interjúköteteket, azok is nagyon jók és tanulságosak. Rengeteget lehet belőlük tanulni, és azt hiszem, hogy az is nagyon jó ötlet volt, hogy a mai konferencián olyan kérdésekkel is foglalkozunk, amelyek húsbavágók, illetve a ma emberét és a mi jövőnket teljesen egyértelműen befolyásolják. Ezt biztosan Miklós is így gondolná. Igen, ezekkel a kérdésekkel foglalkozni kell, ki kell mondani azt, amit ki kell mondani. Legfontosabb, hogy magunkkal szemben olyan elvárásaink legyenek, amelyeket ne tudjunk nagyon könnyen átlépi, átugrani. Ne kössünk elvtelen kompromisszumokat, természetesen a kompromisszumok kötése szükséges, de nem lehet elvtelen kompromisszumokat kötni, ezeket sokszor megtettük, és ennek vagyunk mi a szenvedő alanyai.

Miklós a rendszerváltozás előtt és a rendszerváltozás után, a parlamenti kiesést követően is, mindig tudta, mit kellene és hogyan kellene cselekedni. Az már nem rajta múlt, hogy nem aszerint cselekedtünk és nem aszerint cselekedett, nemcsak a felvidéki magyar közösség, hanem szerintem mások is. Ezért nagyon fontos, hogy ez a konferencia itt megvalósul. Nagyon fontos, hogy Miklós gondolatait vegyük elő, az ő küldetését, az ő szerepét folytassuk. Nem tudjuk úgy, ahogy ő ezt csinálta, mert pótolhatatlan, de az ő munkásságát a következő generációnak is folytatnia kell, és az, hogy tudjanak róla, hogy tanulhassunk belőle. Hol tanulható? Csakis az ő tevékenységéből és munkásságából. Ahhoz kell az ilyen konferencia, és kellenek a maihoz hasonló megnyilvánulások, amelyeknek tanúi vagyunk. Köszönöm szépen, még egyszer!

Pánczél Károly: Köszönöm szépen, és köszönjük szépen Önöknek, hogy egy ilyen beszélgetés során itt együtt emlékezhetünk Duray Miklósról. Annyit beszéltünk már a tűpontos gondolatairól, hogy egy pár sorral, amit ő mondott 7-8 évvel ezelőtt, hadd köszönjek el Önöktől: „Az igazi történetek a felívelő sorsokról szólnak. Olvasott valaki a mocsárban gázolók, fuldoklók és onnan sehová el nem jutók életéről sikerkönyvet? A világirodalom összes remekműve állítólag a posványban vergődők küzdelméről szól. A csúcsműveket pedig azokról írták, akik a lápból a hegyre jutottak. Akkor hát hangozzék szavam a völgy mélyéről: Fel a hegyre, magyar!”

Köszönjük szépen, és az Isten áldja meg Önöket!

Duray Miklós jelentősége és öröksége szakértői szemmel

BUKOVSKY LÁSZLÓ

DURAY MIKLÓS MINT A CSEHSZLOVÁK POLITIKAI RENDŐRSÉG CÉLSZEMÉLYE

Tisztelt Elnök úr, Miniszterelnök úr, Hölgyeim és Uraim!

Szeretném megköszönni a szervezőknek a bizalmat, a meghívást és azt, hogy aktív résztvevője lehetek ennek az emlékkonferenciának. Kisebbségi kormánybiztosként, gondolom, a hallgatóság azt várta tőlem, hogy Duray Miklósról mint a felvidéki magyarság jogvédőjéről fogok ma értekezni. De nem így lesz. Történészként, a pozsonyi Nemzeti Emlékezet Intézet Levéltárának volt igazgatójaként és a cseh Állambiztonsági Szolgálatok Levéltárának

volt főigazgatójaként merőben más témával foglalkozom. A meghívóban is feltüntetett előadásom címe: *Duray Miklós mint a csehszlovák titkosszolgálat célszemélye*.

Előre szeretném jelezni, hogy a rendelkezésemre álló időkeret nem teszi lehetővé, hogy egy teljes képet adjak arról, Duray Miklós mikor és hogyan került a csehszlovák pártállam titkosszolgálatának látókörébe, és az milyen következményekkel járt számára. Ugyanakkor maga a téma további kutatást igényel még.

Az emlékkonferencia előző szekciójában az előadók személyes élményeiken keresztül vallottak Duray Miklósról. Hasonlóan, mint sok másnak, nekem is van egy Duray-történetem. Valamikor 2012 őszén a veszprémi Pannon Egyetem szervezésében megrendezett konferencián tartottam egy előadást a cseh Állambiztonsági Szolgálatok Levéltárában található magyar vonatkozású forrásokról. A konferenciát követő fogadáson megkeresett Duray Miklós, és felvetette, hogy látok-e kihívást abban, hogy feldolgozzam a Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottsága történetét, amihez kutatói ösztöndíjat is tudna biztosítani. Az ajánlat nagyon megtisztelő volt, de akkor nem volt sem időm, sem lehetőségem arra, hogy mélyebben beleássam magamat a témába.³

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Duray Miklós közéleti és kisebbségi jogvédő, polgárjogi aktivista tevékenységét a hatvanas évek közepétől 1988–1989-ig terjedően pici átfedéssel három korszakra lehetne osztani. Erre a kronológiai korszakolásra építettem előadásomat, bezárólag azzal a ténnyel, hogy 1988 nyarán feleségével, Zsuzsannával az Egyesült Államokba távozott.

A hármas időrendi korszakolás:

³ Pozsonyi, majd prágai éveim alatt többször találkoztam Duray Miklóssal az állambiztonsági iratok kapcsán. A személyére vezetett operatív dossziék közül egy sem maradt fenn. Sem Pozsonyban a Nemzeti Emlékezet Intézete (Ústav pamäti národa, ÚPN) Levéltárában, sem Prágában az Állambiztonsági Szolgálatok Levéltárában (Archív bezpečnostních složek, ABS). A fennmaradt nyilvántartásokban szereplő bejegyzések szerint 1989 decemberében megsemmisítették azokat. Duray Miklós nem a dossziék tartalma – a hálózat tagjainak tevékenysége – után kutakodott, hanem elsősorban a többszöri házkutatások során lefoglalt „bizonyítékok” (kéziratok, dokumentumok, könyvek stb.) holléte után.

Duray Miklós mint a szlovákiai magyar ifjúsági klubmozgalom vezető személyisége (1965–1968/69);

Duray Miklós tevékenysége a Csemadokon belül (1966–1970);

Duray Miklós ellenzéki tevékenysége a Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottsága keretein belül (1979–1988).

*A szlovákiai magyar klub- és ifjúsági mozgalom
meghatározó személyisége*

Az 1960-as évek elején a szocialista Csehszlovákiában a pártállami társadalom számos változást élt meg. A desztalinizációs folyamat eredményeként tartjuk számon a pártállam vezetésében megtörtént személycserét és azt az önreflexiót, amit a kommunista párt bizonyos értelemben gyakorolt. A szlovák kommunista párt élére 1963 tavaszán Alexander Dubček került. A dubčeki enyhülés gyakorlati eredményei természetesen hatással voltak a szlovákiai magyarságra is. A fiatal magyar értelmiségiek nagyobb szabadsággal foglalmazták meg társadalmi és kisebbségi igényeiket. Az 1960-as évek fiatal értelmisége tudatosította, hogy mennyire fontos az egymás megismerése, a folyamatos együttműködés, és ezen keresztül a magyarság erősítése, még akkor is, ha tudatosította, önszerveződéseit és mindennapjait jelentősen befolyásolta az a tény, hogy kizárólag politikai keretek között lehetett szerveződni a pártállam alatt. Ennek a folyamatnak volt az eredménye, hogy 1964. február 21-én megalakult Pozsonyban a József Attila Ifjúsági Klub (JAIK), a Comenius Egyetem Bölcsész kara magyar hallgatóinak közreműködésével. Az alakulást követően Duray Miklós lett a klub alelnöke, majd 1965 és 1968 között elnöke. De később is ott találjuk Durayt a JAIK berkeiben. A JAIK megalakulása után országgszerte újabb ifjúsági klubok szerveződtek. A klubok nemcsak a művelődés, hanem a másként gondolkodás sejtei is voltak. Sok esetben szembementek a párt hivatalos nemzetiségi, illetve kultúrpolitikájával is, nem kis fejfájást okozva azzal a Csemadok országos vezetésének. A diákság által szervezett találkozók és fórumok lehetőséget biztosítottak arra, hogy kialakuljon a (cseh)szlovákiai magyar fiatalok öntudatos értelmiségi rétege. Nyári táborokat szerveztek a déli országrész különböző pontjain, ahol

irodalmi és közművelődési előadásokkal erősítették az identitásukat, és összetartó közösséget próbáltak teremteni. Duraynak viszonylag jelentős szerepe volt ebben a folyamatban.

Az eddig ismert források alapján a nyári táborozások társadalmi szerepére a pártállam titkosszolgálatára csak megkésve jött rá. Az első, 1965-ös berzétékőri ifjúsági tábor elkerülte figyelmüket. A következő évi abarai tábor eseményeit viszont már regisztrálták, s az 1967-es pinci tábor csaknem minden eseményéről értesültek. A Duray szülővárosához közeli településen megrendezett ifjúsági tábort a losonci Korunk Ifjúsági Klub és a JAIK közösen szervezte, és a főszervezők között már ott találjuk Duray Miklóst is. Az eddig ismert források alapján Duray ekkor került első alkalommal az állambiztonság (ŠtB) látókörébe. A pártállam titkosszolgálatára a beépített informátorokon keresztül teljes képet kapott a tábor rendezvényeiről és az azokon elhangzott és általuk államellenesnek vélt kijelentésekről. A táborról, illetve a tábor programjáról szóló állambiztonsági jelentésekben már ott szerepelt a 22 éves Duray Miklós is. A pinci tábor lakói a program keretén belül meglátogatták és köszöntötték a 70 éves Fábry Zoltánt, Stószon.

A társadalmi nyitottságnak köszönhetően, de a JAIK-ban kifejtett közművelődési és érdekvédelmi tevékenységének eredménye volt, hogy Durayt 1966 decemberében a Csemadok IX. országos közgyűlésén beválasztották a Csemadok Központi Bizottságába, majd 1968-ban tagja lett a Csemadok KB Elnökségének is. A Csemadok szűkös társadalmi keretei mellett Duray elsősorban a fiatal magyar értelmiségiek között képzelte el közéleti szereplésének jövőjét. A prágai tavasz reformfolyamatai idején ért a csúcspontjára a szlovákiai magyar klubok szerveződése, amely tömegmozgalommá nőtte ki magát. 1968. április 6-án Pozsonyban tartották a magyar ifjúsági szervezetek első országos értekezletét, ahol megalakult a Magyar Ifjúság Központi Tanácsa, és határozat született egy önálló magyar ifjúsági szervezet, a Magyar Ifjúsági Szövetség (MISZ) létrehozásáról. A 34 tagú Tanács tagjai között ott találjuk Duray Miklóst is. Az ígéretesen induló kezdeményezést felőrlötte a Varsói Szerződés hadseregeinek 1968. augusztus 21-i bevonulását követő esztendő. 1969 tavaszán még sok ember előtt – többek között Duray előtt is – ott lobogott

a remény lángja, hogy a Magyar Ifjúsági Szövetség létrehozásával történelmet írhat, hiszen akkor folytak a tárgyalások a MISZ hivatalos bejegyzéséről a belügyminisztériumba. Ebből az időszakból származik a következő idézet: „Duray Miklós: nagyon sok az ellensége, sokan gyűlölik. Vannak, akik határozott, türelmetlen és nem ritkán erőszakos fellépéséért, mások meg közéleti szerepléséért, sikereiért, esetleg a jelenlegi nagy fizetéséért.”⁴ Lehetett volna kiváló geológus, remek újságíró, esetleg író is, de talán mégis politikus lesz. Megvan hozzá az akarata, odaadása, de ha kell szimpatikus és megnyerő modora, megnyerő testi és szellemi adottságai, sőt, célra törése is.”⁵ Az írás az *Új Ifjúság* című lapban jelent meg, amelynek főszerkesztője az a Szőke József volt, akinek a későbbiekben fontos szerep jutott.

Ez a rövid írás előrevetítette és igazolta a fiatal Duray Miklós kivételes személyiségét. Az 1969-es tavaszi derűlátást a jogos kiábrándulás követte. Rájött, hogy a kommunista rendszeren belül egy önálló magyar ifjúsági szervezet létrehozása kivitelezhetetlen. 1969. november végén a belügyminisztérium elutasította a Magyar Ifjúsági Szövetség bejegyzését. Valamivel korábban, 1969. november 9-én viszont lemondott a Csemadok KB Elnökségében betöltött tagságáról, majd 1970-ben kizárták a kulturális szervezet Központi Bizottságából is.

Jogvédőből az állambiztonság (ŠtB) célszemélye

A husáki normalizáció első éveit Duray Miklósról is bénítóan hatottak. Keveset tudunk közéleti tevékenységéről a Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottsága megalakulását megelőző időszakból. A *Kutyaszorító* című önéletrajzi művében is csak annyit írt, hogy 1970-től visszavonulva élt, és nem folytatott nyílt politikai, illetve közéleti tevékenységet.⁶ Ennek viszont ellentmond az a tény, hogy már 1974. június elején az állambiztonság pozsonyi kerületi parancsnoksága mint „ellenőrzött személyre” (PO – preverovaná osoba)

⁴ Duray Miklós 1969. április 1-től a Magyar Ifjúság Központi Tanácsának fizetett titkára lett.

⁵ Bemutatjuk: Duray Miklós 1969.

⁶ DURAY 1983.

15853 nyilvántartási számmal, GEOLÓG (Geológus) fedőnévvel operatív dossziét nyitott a „magyar (politikai) pártok” (sic!) állambiztonsági problémakörben. Ez a tény ugyan nem cáfolja Duray állítását, hiszen az ŠtB az átmeneti megfigyelést négy év után megszüntette, és az operatív dossziét 1978. június 26-án lezárta és levéltárba helyezte.⁷ Lezárta annak ellenére, hogy tudjuk, 1978 mérföldkő volt nemcsak Duray, de a szlovákiai magyar értelmiségiek egy részének életében, hiszen ekkor alakult meg a Jogvédő Bizottság. A tény, hogy Duray megfigyelését 1978-ban lezárták, azt igazolja, hogy a mindent tudó és ismerő kommunista politikai rendőrség információs hálózata nem működött mindig olajozottan.

Az 1977–1978-as év fordulópont volt a csehszlovákiai és a hazai magyar ellenzéki mozgalom életében. Megalakult a Charta 77 polgárjogi mozgalom Prágában, melyhez első szlovákiai magyarként Gombik Róbert katolikus pap csatlakozott, akit őrizetbe vettek, meghurcoltak, majd hét évre eltiltottak a papi hivatástól. De kiemelhetnénk, hogy 1977-ben jelent meg Janics Kálmán tollából az *Új Látóhatárban* *A csehszlovákiai magyar nemzeti kisebbség* című írása,⁸ ami miatt megkezdődött meghurcoltatása. Ugyancsak az ő nevéhez kapcsolódik, hogy 1977-ben befejezte a *Hontalanság évei* című monográfiájának kéziratát, ami újabb megtorlást hozott magával. Az elkészült művéből egy példányt a pozsonyi Madách Kiadónak is eljuttatott. A kézirat megjelentetését a kiadó vezetése természetesen elutasította. Az ügy kapcsán a kézirat az állambiztonság kezébe került. Ennek és a korábbi eseményeknek logikus következménye volt, hogy 1978 januárjától őt is megfigyelte az ŠtB. A JELŠAVA fedőnévvel létrehozott operatív dossziéba gyűjtötte a rá vonatkozó ismeretanyagot.⁹

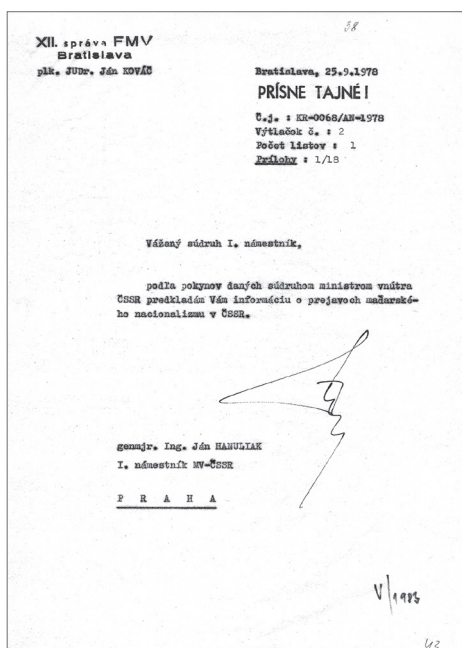
1978 tavaszán viszont Duray Miklós és néhány további értelmiségi – a nemzetiségi oktatási intézmények tanítási nyelvének tervezett átalakítására reagálva – megalakította a Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottságát.

⁷ Lásd: www.upn.gov.sk/projekty/regpro/zobraz/?typ=kraj&kniha=65&strana=94&cz-aznam=59785

⁸ JANICS 1976.

⁹ Lásd: www.upn.gov.sk/projekty/regpro/zobraz/?typ=kraj&kniha=11&strana=20&cz-aznam=7540

A Jogvédő Bizottság az év tavaszán a szlovák állami és pártvezetés irányába levelek tömegével tiltakozott a tervezett oktatási reform ellen. Az események forgatagában az állambiztonság tanácstalanul figyelte a magyar kisebbségen belüli társadalmi mozgolódás jeleit. A kialakult helyzetre 1978 nyarán a belügyminiszter első helyettese, Ján Hanuljak aktívan reagált. Az ŠtB legfelsőbb vezetője 1978. augusztus elején parancsba adta az úgynevezett „magyar burzsoá nacionalizmus” problémakör országos szintű felmérését és a témára vonatkozó ismeretanyag elkészítését. Az összegző jelentés 1978. szeptember 25-én készült el „Jelentés a magyar nacionalista megnyilvánulásokról” címmel.¹⁰

1. ábra: 1978. szeptember 25-én elkészült „Jelentés a magyar nacionalista megnyilvánulásokról a CSSZSZK-ban” dokumentum felterjesztési irata.

Forrás: AÚPN Bratislava (A Nemzeti Emlékezet Intézetének Levéltára, Pozsony)

¹⁰ Archív Ústavu pamäti národa Bratislava (AÚPN), f. XII. S FMV Bratislava, inv. č. 33.

A több mint 15 oldalas dokumentum négy konkrét formáját írta le a magyar nacionalizmus – elsősorban verbális szintű – megnyilvánulásának:

- fokozott aggodás a magyar kisebbség asszimilációja miatt;
- a magyar kisebbség felszámolására tett lépésekkel és az alkotmányos jogok megsértésével vádolják az állami hivatalokat,
- nyíltan bírálják a tervezett közoktatási reformot;
- egyre hangsúlyosabban vetik fel az 1946–1948-ban meghurcolt magyarok kárpótlását.

Maga a jelentés a felsorolt négy ponthoz 14 szlovákiai magyar közéleti személyiséget társított: Turczel Lajost, Körös Istvánt, Varga Imrét, Kulcsár Ferencet, Kmeczkó Mihályt, Révész Bertalant, Szeberényi Juditot, Tóth Lajost, Csáky Károlyt, Ardamica Ferencet, Janics Kálmánt, Eschwig Hajts Kornélt, Gyüre Lajost és Beke Sándort. A dokumentumban szereplő névsorból hiányzott Duray Miklós neve. Ez azt igazolja, hogy az állambiztonság ekkor még nem ismerte Duray ellenzéki tevékenységét, és az 1978 áprilisában megalakított Jogvédő Bizottságot sem. Annyit viszont tudott, hogy a magyar iskolák tanítási nyelvének védelmében indított tiltakozás mögött valaki áll, akinek a felderítésére kiemelt figyelmet kell helyezni. Az ŠtB ennek alapján indította el operatív nyomozati akcióját *Akcia škola* (Iskola akció) néven.

A rendszer ellensége

Nyilvánvaló, hogy az állambiztonság 1978 nyarán már rendelkezett olyan ismeretekkel, amelyek igazolták, hogy a tervezett oktatási reform elleni tiltakozás mögött Duray Miklós áll. Ezt az ŠtB pozsonyi kerületi parancsnokságának operatív nyilvántartásán keresztül tudjuk dokumentálni. A már említett 15853-as számú Duray-dossiét, melyet 1978. június 26-án lezártak, 1979. február 8-án újranyitották és a megfigyelését tovább folytatták. A megszerzett újabb ismeretek alapján, április elején úgynevezett Signál-dossié alatt vezették, majd egy hónap múlva, 1979. május 3-tól már mint ellenséges személyt (nepriateľská osoba – NO) regisztrálták úgynevezett „ideológiai diverziós központok”

állambiztonsági tárgykörben. Az ŠtB Signál-dossziét abból a célból nyitott egy bizonyos célszemély ellen, hogy felderítse és dokumentálja az illető személy feltételezett államellenes tevékenységét. Duray tevékenységét ekkor még nem minősítették államellenes bűncselekménynek, de 1979. május 3-án a rendszer ellenségeként nagyobb hangsúlyt kapott a megfigyelése. A nevéhez társított új állambiztonsági tárgykör – „ideológiai diverziós központok” – bizonyítja, hogy tudomást szereztek arról, hogy kapcsolatban áll a nyugati magyar emigrációval.¹¹

A Jogvédő Bizottság 1979 májusában többek között annak apropóján is, hogy tíz évvel ezelőtt született meg a nemzetiségi alkotmánytörvény, egy átfogó memorandumban – *Emlékirat a csehszlovákiai magyar kisebbség helyzetéről* – sorolta fel a magyar kisebbséget ért sérelmeket. Duray a dokumentumot eljuttatta az ország legmagasabb párt- és állami vezetőinek, illetve a Charta 77-nek is. Július végén ennek kapcsán széles körű nyomozás indult a Jogvédő Bizottság feltételezett tagjai ellen, ami kerek egy hónapig tartott. Duray ellen az állambiztonság szokásosan járt el. Mivel nem bizonyosodott be a bűncselekmény gyanúja, írásos megfeddésben részesítették, ami annyit jelentett, hogy ha következő alkalommal már bebizonyosodik a feltételezett gyanú, az már büntetőjogi eljárást von maga után.

1979 derekán és az említett letartóztatások kapcsán kezdte el megszervezni az állambiztonság a Jogvédő Bizottság belső bomlasztását. Megtalálta annak a módját, hogyan lehet és kell a kialakuló szlovákiai magyar ellenzéki fellépést megbontani Janics Kálmánon keresztül. Ez a téma azonban egy önálló elemzést érdemelne.

Célszemélyből vádlott

Duray tevékenységét az állambiztonság hol a „burzsoá magyar nacionalizmus”, hol a „magyar nacionalizmus” jelzővel jegyezte. A magyar nacionalista elhajlást képviselő Durayval és feltételezett társaival szemben az ŠtB mozgósította

¹¹ A CsMKJB első dokumentuma *A szlovákiai magyar iskolák elsorvasztása* címmel a Münchenben kiadott *Új Látóhatár* című lapban 1979 nyarán jelent meg. Lásd: *Új Látóhatár*, 30(1–2), 106–110.

az adott tárgykörhöz kapcsolódó régebbi és új hálózati személyeit (ügynököket). 1979-ben csak az állambiztonság nyugat-szlovákiai parancsnokságán belül hálózati személyként 12 ügynököt (agent – A), 1 ügynökjelöltet (kandidát tajnej spolupráce – KTS) és 12 bizalmi személyt (dôverník – D) tartottak számon a „magyar nacionalizmus” felderítésére. Részben rajtuk keresztül próbálta az ŠtB nyomon követni Duray feltételezett államellenes tevékenységét.

A más-más állambiztonsági kategóriákban megnyitott operatív dossziék, illetve Duray mint célszemély fedőneve folyamatosan változott. Tán nem meglepő, de az összes fedőnév eredeti végzettségéhez, foglalkozásához kapcsolódott. 1974-ben GEOLÓG (Geológus) fedőnévvel került nyilvántartásba. Ez SOPKA (Vulkán), majd VULKÁN lett, és legvégül 1985-ben KALDERA-ra változott.

1979 elejétől Duray Miklós az állambiztonság hálózati személyeinek megfigyelése alatt állt. A vele közeli kapcsolatban lévő személyek közül többen lettek a pártállam titkosszolgálatának ügynökei: az ARCHIVÁR (Levéltáros) fedőnév mögött megbúvó személy Varga Sándor,¹² a LIPA (Hárs) fedőnév mögötti Szőke József¹³ és a HORIZONT (Látóhatár) fedőnév mögött Püspöki Nagy Péter állt.¹⁴ A kapott információk alapján Durayt megfigyelték, telefonját lehallgatták, levelezését ellenőrizték, sőt több esetben utcai megfigyelést is alkalmaztak vele szemben.

¹² Varga Sándort az ŠtB Pozsonyi Kerületi Parancsnoksága 1973. június 23-án vette nyilvántartásba ügynöki (Agent) kategóriában „magyar nacionalizmus” („Maďarský nacionalizmus”) problémakörben. Lásd: www.upn.gov.sk/projekty/regpro/zobraz/?typ=kraj&kniha=64&strana=18&zaznam=58049

¹³ Szőke Józsefet az ŠtB Pozsonyi Kerületi Parancsnoksága 1977. február 8-án vette nyilvántartásba mint megfigyelt személyt (PO), majd 1977. július 7-én lett az állambiztonság ügynöke „volt magyar politikai pártok” („Bývalé maďarské politické strany”) problémakörben. Lásd: www.upn.gov.sk/projekty/regpro/zobraz/?typ=kraj&kniha=69&strana=89&zaznam=63664

¹⁴ Püspöki Nagy Pétert az ŠtB Pozsonyi Kerületi Parancsnoksága 1979. december 14-én vezette be az operatív nyilvántartásba 23 859 szám alatt mint megfigyelt személyt (PO), majd 1983. július 6-án lett az állambiztonság ügynöke (Agent) „volt politikai pártok” („BPS” – bývalé politické strany) problémakörben. Lásd: www.upn.gov.sk/projekty/regpro/zobraz/?typ=kraj&kniha=73&strana=93&zaznam=67694

Az állambiztonság 1981 őszén Duray jogvédő tevékenységét úgy ítélte meg, hogy az már túllépett minden határt. Ennek volt a következménye, hogy 1982. június 3-án megindult ellene az első büntetőeljárás. Aznap pozsonyi munkahelyén és lakásán házkutatást végeztek.

Strážba 2708 Ml. mesta Bratislava a Za kralja
Odbor vyšetrovacieho štátu (neposlední)

označenie súditi

Cvs:VS-ČVS-1037/1982 Bratislava dňa 3.6.1982

ŠTÁTSKA PROKURATÚRA
BRATISLAVA

3. VI. 1982

Úznesenie

Podľa § 83 ods. 1 tr. por. nariadením osobn. domov. prehladku u
RNDr. D U R A Y Mikuláš, nar. 18.7.1945 v Lučenci
(meno, priezvisko, dátum a miesto narodenia)

bydlisko Bratislava, Jaskov rad 161

domovú prehladku bude vykonaná v celom byte a príslušenstvom v Bra-
tislave, Jaskov rad 161 na pracovisku GR DOPRASTAV Bratislava,
Košická č. 52

(adresu a označenie miestnosti, prípadne miesto, kde má byť prehladka vykonaná)

prehladku vykoná vyšetrovateľ ŠtB npr. KOSTKA, nmer. MAČAI,
ppor. GALOVIČ, za prítomnosti pracovníka NV

Dôvody:
Úznesenia vyšetrovateľa ŠtB v Bratislave č.p.: VS-ČVS-
519/1982 zo dňa 3.6.1982 bolo zistené trestné stíhanie podľa
§ 180/1 Tr.por. vo veci poburujúceho podľa § 180 ods. 1, písm.a/
Tr.zák., na skutkovom základe, že od roku 1979 vyhotovuje a
rozpošiel na rôzne adresy písomnosti, ktoré majú poburujúci
obsah nepriateľsky zameraný k socialistickému, spoločenskému a
štátnemu zriadeniu.

Doterajším šetrením sa zistilo, že RNDr. DURAY Mikuláš
vyhotovuje písomnosti za pomoci rozmnožovacieho prístroja.
Vzhľadom k tomu, že rozmnožovací prístroj je vecou dôle-
žitou pre trestné konanie a je evidovno podrobené, že sa na-
chádza v byte RNDr. DURAY Mikuláš v Bratislave, Jaskov rad
161, alebo na jeho pracovisku, GR DOPRASTAV Bratislava, Košic-
ká č. 52, spolu s väčším množstvom písomností a poburujúcim
obsahom, rozhodol som tak, aby je uvedená vo výrokovej časti
tohoto uznesenia.

Vyšetroytel ŠtB :
npr. KOSTKA Ján

S ÚŠTBA PROKURATÚRY
Mesto : Bratislava
V Bratislave :
MČ z. 101. 178

2. ábra: Az ŠtB házkutatást elrendelő 1982. június 3-i határozata
Forrás: AÚPN Bratislava (A Nemzeti Emlékezet Intézetének Levéltára, Pozsony)

1982. június 3-a és július 26-a között 10 alkalommal hallgatta ki az állambiztonság. Ekkor még szabadlábban volt, viszont öt hónappal később, november 10-én letartóztatták. Államellenes izgatással vádolták. A büntetőeljárás során az ŠtB Pozsonyi Kerületi Vizsgáló Osztálya több tucat tanút idézett be és hallgatott ki. Többségük az egyes dél-szlovákiai járási nemzeti bizottságok

oktatási szakosztályainak vezetői, iskolaigazgatók, pedagógusok voltak, akikhez eljutott a Jogvédő Bizottság tiltakozó levele. Tanúként kihallgatták a vele kapcsolatban, illetve hozzá közel álló személyeket is: Janics Kálmánt, A. Nagy Lászlót, Végh Lászlót, Tóth Károlyt, Gyurgyík Lászlót, Németh Imrét, Koncsol Lászlót, Petőcz Csillát, Vadkerty Katalint, Bodnár Máriát, Püspöki Nagy Pétert, Grendel Lajost és Popély Gyulát. A letartóztatása kapcsán megfogalmazott vádindokot később megváltoztatták. A prágai szövetségi belügyminiszter első helyettesének utasítása alapján a köztársaság felforgatására irányuló tevékenységgel vádolták. Büntetőjogi szempontból ez jóval komolyabb büntetést magával vonó vádindok volt, mint az eredetileg ellene felhozott vád. Magát a vizsgálati eljárást az ŠtB 1982. december 1-jén zárta le.

A bírósági eljárás 1983. január 31-én kezdődött meg a Pozsonyi Városi Bíróságon. A nyílt tárgyalás kurta másfél napig tartott, melyen megjelent Mészöly Miklós, Csurka István és Cseres Tibor. Érdekes maga a történet. A tárgyalást megnyitották, Durayt szembesítették a váddal, megtörtént a tanúk vallomása, majd megszakították. Előbb február 11-re, később bizonytalan időre elnapolták. Majd megszüntették, és 1983. február 22-én Durayt váratlanul szabadlábra helyezték.¹⁵

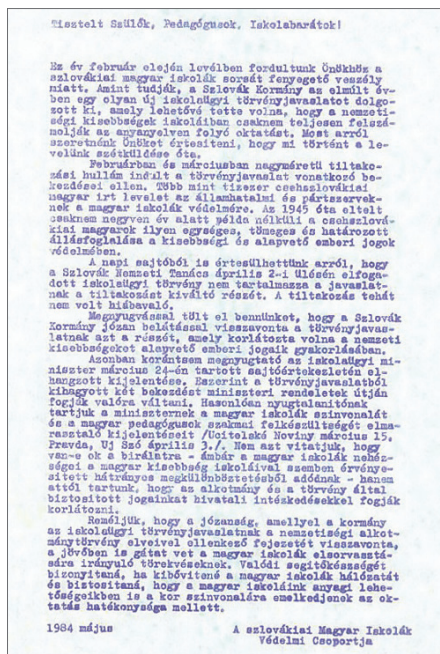
Duray Miklós letartóztatása és perbefogása idehaza és külföldön is jelentős visszhangot váltott ki. Letartóztatása miatt a Charta 77 polgárjogi mozgalom az országfőügyésznél tiltakozott, 10 magyar közeleti személyiség (például Benda Kálmán, Csoóri Sándor, Für Lajos, Hamburger Mihály, Kiss Gy. Csaba, Mészöly Miklós) pedig Gustáv Husáknál és Losonczy Pálnál tiltakozott a per miatt.

A Védelmi Csoport és Duray Miklós második letartóztatása

Duray letartóztatása, perbefogása, majd szabadlábra helyezése idején a szlovák oktatási minisztérium folyamatosan dolgozott a magyar tannyelvű oktatás leépítésén. 1983. szeptember elején a kormány elé terjesztették az új iskolaügyi törvényt, amely módot adott volna a magyar iskolák tanítási nyelvének

¹⁵ Popély Árpád szerint maga Gustáv Husák parancsa alapján bocsátották szabadon. Lásd: POPÉLY 2006: 383.

megváltoztatására. A törvénytervezet a Csemadok vezetőségében is általános felháborodást váltott ki. Ezzel párhuzamosan, az ősz folyamán taktikai okokból megalakult a Jogvédő Bizottság szatellit-szervezete, a *Szlovákiai Magyar Iskolák Védelmi Csoportja*. A csoport mögött Duray Miklós állt. Létrehozására azért volt szükség, mert első letartóztatása során Duray a Jogvédő Bizottság tevékenységét magára vállalta, így csoportos felforgató tevékenységért nem lehetett perbe fogni. Ha a vizsgálati fogsága alatt és után is megjelentek volna dokumentumok a bizottság nevében, akkor hamis tanúvallomásért is perbe fogható lett volna, sőt a csoportos szerveződés ténye is igazolódott volna, amiért sokkal súlyosabb börtönbüntetés járt a Btk. szerint. A Védelmi Csoport Duray szabadulása után egy éven keresztül jelentetett meg dokumentumokat, amelyek kizárólag a tervezett oktatási reform ellen tiltakoztak.

3. ábra: A szlovákiai Magyar Iskolák Védelmi Csoportjának 1984. májusi dokumentuma
Forrás: AÚPN Bratislava (A Nemzeti Emlékezet Intézetének Levéltára, Pozsony)

Annak ellenére, hogy Duray Miklós további tevékenysége során bizalmasan járt el és igyekezett azt a legnagyobb körültekintéssel, titkokban végezni, az állambiztonság pontos információkkal rendelkezett minden lépéséről. Ezt dokumentálják a fennmaradt állambiztonsági források. Miután 1983 februárjában szabadlábra került, szigorú felügyelet alatt állt, és még nagyobb hangsúlyt helyeztek ellenzéki tevékenységének dokumentálására. Ezt az ügynöki hálózat személyein keresztül (is) végezte. A fennmaradt ügynöki jelentés (tárgy: *Duray Miklós – a tiltakozó levelek elküldési időpontjának megváltoztatása*)¹⁶ alapján Püspöki Nagy Péter (Horizont) 1984. január 23-án találkozott Durayval, annak lakásán. Duray beszámolt neki a készülő oktatási törvényhez kapcsolódó újabb tiltakozó dokumentum tartalmáról és azok szétküldésének várható időpontjáról is. Másnap, 1984. január 24-én Varga Sándor (Archivár) is felkereste Durayt. A találkozóról készült jelentésből tudjuk, hogy központi témája a készülő oktatási törvény módosítása és az annak apropóján készült tiltakozó levél (dokumentum) szétküldése, postázása volt (tárgy: *RNDr. Duray Miklós, a tiltakozó levelek szétküldésére való felkészülés, jelentés*).¹⁷ Az ŠtB az említett ügynöki jelentések forrásértékét használhatónak ítélte meg, és annak alapján szabta meg az újabb feladatokat az ügynökök felé, de magának a szolgálatnak is. Mivel mindkét jelentés megerősítette, hogy Duray a közeli jövőben a tiltakozó dokumentum szétküldését tervezi, az ŠtB elrendelte operatív figyelését, követését. A megfigyelés sikeres volt, hiszen lefotózták, dokumentálták, ahogyan 1984. február 12-én Losoncon, majd 15-én Kassán saját maga adott föl 600-700 tiltakozó levelet a Szlovákiai Magyar Iskolák Védelmi Csoportja nevében. A róla készült felvételek három hónappal később terhelő bizonyítékként jelentek meg ellene.

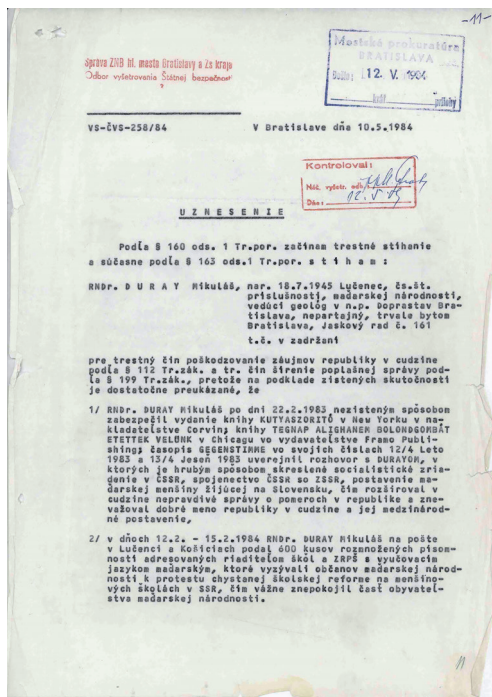
¹⁶ AÚPN, KS ZNB S-ŠtB Bratislava, Op. zvázky, r.č. 23855. Horizont, č.j. OS-00-261/40-AN-84 „RNDr. Mikuláš Duray, zmeny v termínoch rozposlania protestných listov – správa”.

¹⁷ AÚPN, KS ZNB S-ŠtB Bratislava, Op. zvázky, r.č. 14110, Archivár, č.j. OS-00260/40-AN-84, „RNDr. Mikuláš Duray, príprava k rozposlaniu protestných listov – správa”.

*4. ábra: Az ŠtB Duray Miklósról készített felvétele 1984 februárjában
Forrás: ABS Praha (Biztonsági Szervek Levéltára, Prága)*

A Védelmi Csoport nevében folytatott jogvédő tevékenység következménye az lett, hogy Duray Miklóst 1984. május 10-én az állambiztonság másodszor is letartóztatta, és még aznap megindította ellene a vizsgálatot.

5. ábra: Az ŠtB Duray Miklós elleni büntetőeljárás elindításáról szóló 1984. május 10-i határozata

Forrás: AÚPN Bratislava (A Nemzeti Emlékezet Intézetének Levéltára, Pozsony)

A rendőri fellépés során letartóztatták még Szarka Katalint, Bodnár Máriát, majd másnap Petőcz Csillát, de mindhármukat az előzetes letartóztatás után röviddel szabadon engedték. A letartóztatás során a Duray ellen felhozott vád a köztársaság külföldi érdekeinek megsértése és rémhírterjesztés volt. Hasonlóan, mint 1982 őszét követően, újabb letartóztatása szintén jelentős nemzetközi visszhangot váltott ki. Mérete azonban jóval nagyobb volt, mint 1982–1983 fordulóján. Duray Miklós támogatására a Nemzetközi PEN Klub amerikai tagozata felhívást adott ki, Tom Lantos és az Egyesült Államok kongresszusának 36 tagja tiltakozott letartóztatása ellen, ugyanakkor

Budapesten június elején megalakult az úgynevezett Duray-bizottság.¹⁸ Idehaza a Charta 77 képviselői is felemelték szavukat Duray letartóztatása ellen. Ezzel párhuzamosan viszont számos tiltakozó levél érkezett az állami és pártszerveknek, ugyanakkor még ettől is több szimpátialevél Duray Miklósnak, illetve védőügyvédjének dr. Rampáseknek.

A letartóztatás után az eljárást felügyelő államvédelmi vizsgálati tiszt a vádalapot két pontban fogalmazta meg. A köztársaság külföldi érdekeinek megsértését arra alapozta, hogy azok után, hogy Durayt 1983 elején ítélet nélkül szabadon bocsátották, New Yorkban megjelent a *Kutyaszorító* című műve, majd Chicagóban a *Tegnap alighanem bolondgombát etettek velünk* című esszégyűjteménye, és a *Gegenstimme* című osztrák lapnak adott interjúiban negatív, hamis képet festett a szlovákiai magyar kisebbség helyzetéről. A vádalap másik pontját – rémhírterjesztés – viszont azzal bizonyították, hogy a megfigyelés során lefülelték, ahogy Losoncon és Kassán személyesen adta postára a „Tisztelt Szülők, Pedagógusok, Iskolabárátok!” kezdetű tiltakozóleveleket, amelyeket az oktatási törvény tervezett módosítása ellen fogalmazott meg.

Az eredeti vádalapot a vizsgálati szakasz negyedik hónapjában, 1984. szeptember végén a köztársaság felforgatása vádra módosították. Az új vádalap a Btk. szerint jóval súlyosabb volt. A kiszabható büntetés felső határa 10 év volt. Duray fogva tartását az ügyészség többször meghosszabbította. Összességében egy évig volt fogságban, majd tárgyalás és ítélet nélkül, köztársasági elnöki kegyelemben, amnesztiában részesült, és 1985. május 10-én szabadult. Gustáv Husák köztársasági elnök az ország felszabadulásának 40. évfordulója alkalmából hirdetett amnesztiát.¹⁹ Husák döntését Popély Árpád a hazai, magyarországi és nemzetközi tiltakozásra vezeti vissza.²⁰ A kádári diplomácia esetleges szerepe eddig nem teljesen világos Duray felmentésében, így ha azt a közeljövőben sikerül tisztázni, mindenképpen közelebb kerülünk az igazsághoz. Duray

¹⁸ Ismét letartóztatták Duray Miklóst. A Duray-bizottság tájékoztató levele és felhívása 1984.

¹⁹ Husák amnesztiarendeletét 1985. május 8-án adták ki, és 38/1985 sz. alatt jelent meg a törvénytárban. Lásd: www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1985/38/

²⁰ POPÉLY 2006: 398.

felmentését a politikai rendőrség szlovákiai központja viszont meglepetéssel nyugtázta. A belső elhárítás pozsonyi főnökének Prága irányában készült negyedévi jelentése szerint az elnöki amnesztia nem is volt érvényesíthető Durayval szemben. Az, hogy mégis szabadon engedték „ezzel még nagyobb lendületet adunk a magyar emigráns köröknek az ország nemzetiségi politikájának bírálatára” – írja.²¹

Szabadulása után az állambiztonság igyekezett még szigorúbb felügyelet alatt tartani Durayt. 1986-ban, mint ellenséges személyt, már nemcsak az állambiztonság pozsonyi kerületi parancsnokságának operatív nyilvántartásán belül vezették, hanem Prágában is. A belső elhárítás csúcsszerve, a BM X. főcsoportfőnöksége 1986. szeptember második felében vette át Durayt és nyitott rá K, azaz kontroll-dossziét Kaldera fedőnév alatt.²²

Az állambiztonság fennmaradt forrásai szerint Durayt szabadulása után továbbra is Szőke József (Lipa), Varga Sándor (Archivár) és Püspöki Nagy Péter (Horizont) hálózati személyeken keresztül felügyelték. Ugyanakkor Balla Kálmánnak (Bal)²³ is feladatot szabtak. Az említett hálózati személyek feladata Duray felügyeletén túl az volt, hogy a magyarországi tartózkodásuk során olyan információkat terjesszenek, amelyek diszkreditálják őt.²⁴ A szovjet érdeklőnőbe tartozott pártállamok titkosszolgálatai a rendszer ellenségeinek tekintett emberekkel és közösségekkel szemben szívesen vetették be az operatív bomlasztás széles eszköztárát. Az általános cél az volt, hogy megelőzzenek vagy félbeszakítsanak egy, a pártállam által államellenesnek vélt csoportos vagy egyéni tevékenységet. Végrehajtásának módja különböző volt. Részintézkedéseikhez tartozott a célszemély lejáratása, befolyásolása, elszigetelése, majd leválasztása. Leghatékonyabb formája a belső emberi kapcsolatok megbontásával

²¹ Archiv bezpečnostních složek Praha (ABS), AKR 36, i.j. 868 (Vyhodnotenie plnenia plánovaných úloh ročného plánu činnosti II. odboru S-ŠtB Bratislava za II. štvrťrok 1985).

²² Lásd Duray Miklós, ny.sz. 32632, Kaldera; www.abscr.cz/jmenne-evidence/

²³ Balla Kálmánt az ŠtB Pozsonyi Kerületi Parancsnoksága 1981. július 31-én vette nyilvántartásba, eredetileg mint megfigyelt személyt (PO), majd 1982. június 21-én lett az állambiztonság ügynöke „magyar nacionalizmus” („Maďarský nacionalizmus”) problémakörben.

²⁴ ABS, AKR 36, i.j. 1600 (Informace k akcií Kaldera s návrhem opatření).

a célszemély diszkreditálása, majd a hozzá kapcsolódó személyek megosztása volt. Ezt igyekezett alkalmazni az ŠtB Duray Miklóssal szemben is.

Érdekes momentuma a Duray-történetnek, hogy a bomlasztó tevékenységben az ŠtB közösen járt el a magyar állambiztonsággal. A husáki normalizáció idején, 1973. december 17-én, Budapesten megállapodást írt alá a két ország belügyminisztere, Jaromír Obzina és Benkei András. A megállapodás alapján például a két kommunista ország belső elhárítása közösen lépett fel több konkrét esetben.²⁵ A megállapodáshoz rövid távú, időszakos tervek kapcsolódtak. Például Vladimír Stárek, a csehszlovák belső elhárítás, a BM X. Csoportfőnökség vezetője és a magyar BM III/III. csoportfőnökségének, Harangozó Szilveszternek az 1981–83-as időszakra vonatkozó együttműködési tervében mint közösen feldolgozandó feladatként ott szerepelt a GEOLÓGUS fedőnevű ügy, illetve Duray Miklós. „A Geológus fedőnevű ügy célszemélye nacionalista csoportosulás felforgató tevékenységét szervező Duray Miklós csehszlovák állampolgár. Kapcsolatban áll az International Amnesty szervezettel és Magyarországon a szocialistaellenes beállítottságú személyekkel.”²⁶ Az együttműködési megállapodás kitért Duray kapcsolatrendszerének bomlasztására is. Szőke József (Lipa) és Varga Sándor (Archivár) hálózati személyen kívül Gyimesi György (Július)²⁷ feladatul kapták, hogy „kompromittálják Duray-t a magyar nacionalista körökben (elterjesztik, hogy provokátorról van szó, és így igazolják őt ebben a közegben)”.

1987-ben a Jogvédő Bizottság tevékenysége még jobban kötődött a hazai aktuális eseményekhez. Duray Miklós viszont egyre szélesebb kapcsolatrendszert épített ki a hazai, illetve a magyarországi ellenzéki képviselőkkel és a nyugati magyar emigráció tagjaival. Szabadulása után felvetődött esetleges

²⁵ Az együttműködési megállapodás cseh nyelvű változatát lásd: www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/mezinarodni-spoluprace/mlr/spoluprace27.pdf

²⁶ Az együttműködési megállapodás cseh nyelvű változatát lásd: www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/mezinarodni-spoluprace/mlr/spoluprace59.pdf

²⁷ Gyimesi György (MUDr. Július Gyimesi) 1970 nyarától 8163 ny. sz alatt volt az állambiztonság ügynöke. Lásd: www.upn.gov.sk/projekty/regpro/zobraz/?typ=kraj&kniha=5&strana=33&czaznam=3711; AÚPN, KS ZNB S-ŠtB Košice, Op. zvázky, r.č. 8163, a.č.12937, Július (MUDr. Július Gyimesi).

távozása az Egyesült Államokba. Éppen azért az állambiztonság kivételes figyelmet fordított Durayra. A BM X. csoportfőnöksége 1987. május elején külön beszámolót és javaslatot készített a BM I. helyettesének, Alojz Lorencnek Kaldera, azaz Duray Miklóssal szembeni további eljárásról.²⁸ Az említett beszámoló és javaslat meghatározó célja az volt, hogy lejárassák Durayt idehaza és külföldön, valamint fokozzák a kölcsönös bizalmatlanságot és az ebből logikusan következő ellentétet közte és Janics Kálmán között. Ezzel Duray hitelességét akarták megkérdőjelezni és még mélyebben aláásni a kettőjük között már korábban megrendült bizalmat. Az ŠtB egyik leghatékonyabb bomlasztási formája a csoporton belüli belső ellentétek kialakítása volt. Durayval, illetve a Jogvédő Bizottság tagjaival kapcsolatosan a politikai rendőrség már az 1970-es évek végén is alkalmazta ezt. Rájöttek, hogy Duray és Janics Kálmán közé éket kell verni, ami nem is volt nehéz feladat. A kettőjük közti kor- és jellembeli különbségre építve az ŠtB már 1979-ben szembeállította őket. Sokan emlékszünk még arra, mikor a szlovákiai magyarok között az a hír járta, hogy Duray Miklós egy provokátor, Janics Kálmánról meg azt híresztelték, hogy bizonyíthatóan nyilas múlttal rendelkezik. Ez az eljárás egybevágott azzal az országos intézkedéssel, amely Alojz Lorenc agyából pattant ki, és a KLÍN akció (magyarul ék) fedőnévvel arra irányult, hogy megossza a hazai ellenzéki csoportokat.

Távozás az Egyesült Államokba

A Duray-történet utolsó epizódját az Amerikai Egyesült Államokba való távozás körülményei alkotják. Azt, hogy Duray Miklós egy esetleges kiutazást tervez az USA-ba, a politikai rendőrség már 1983-ban regisztrálta. Második vizsgálati fogságából szabadulva, 1985 nyarán a csehszlovák politikai rendőrség maga vetette fel a távozás lehetőségét. Az amerikai tanulmányútra való meghívás azonban 1987 elején vált realitássá. Az állambiztonság Duray telefonjának

²⁸ ABS, AKR 36, i.j. 1600, Informace k akcií Kaldera s návrhem opatření.

lehallgatásán keresztül szerzett tudomást a 18 hónapos meghívásról. A hivatalos felkérés az indianai University of Pennsylvania részéről érkezett.

Az állambiztonság Durayék tervezett kiutazásával kapcsolatosan eljátszotta a cinikus macska-egér harcot. Szívük legmélyén örültek Duray esetleges távozásának, de több adminisztratív akadályt is gördítettek az utazás elé. A pártállam az ellenzékiek esetleges nyugati kiutazása során általában sablonszerűen járt el. Duray kiutazásának engedélyezése azonban attól picit eltért. A BM X. főcsoportjának vezetője 1987 májusában arról értesítette Alojz Lorencet, hogy Durayval szemben egy újabb lejáratozó kampányt indítanak el. A kampány két szálon futott. A lejáratozás lényege abban állt, hogy a hazai és a magyarországi ellenzékiek felé azt kell terjeszteni a hálózati személyeken keresztül, hogy Duray kapcsolatban áll az állambiztonsággal és csakis saját, önös érdekei vezérlik őt ellenzéki tevékenysége során. A másik szál pedig a két sikertelen büntetőjogi eljárásra kapcsolódóan arra irányult, hogy még kiutazása előtt megvonják tőle csehszlovák állampolgárságát.²⁹ A cél az volt, hogy a kiutazást engedélyezik, de a tanulmányút lejárta után mint hontalannak lehetetlenné teszik visszatérését Csehszlovákiába. Sok-sok kellemetlenség és akadály legyőzése után Duray Miklós feleségével végül is 1988. augusztus 15-én hagyta el Csehszlovákiát és utazott az Egyesült Államokba, ahol több mint egy évet töltött vendégprofesszorként a Pennsylvanai Indiana Egyetemen. Az amerikai tartózkodása és a visszatérése már egy teljesen más történet, amivel nem foglalkozom, hiszen abba részben a következő előadás ad betekintést.

Záró gondolatként röviden. A konferencia első részében nagyon sok értelmes és tanulságos történetet hallottunk Duray Miklós közéleti és politikai pályájáról. Duray Miklós mint polgárjogi aktivista a szlovákiai magyar kisebbség jogvédője, a kommunista rendszer idején, személyes kiállása miatt kivételes helyet foglalt el a maroknyi szlovákiai magyar értelmiségi között. Ahhoz, hogy jogvédő tevékenységét és magát a szlovákiai magyar közösség 1989-ig terjedő időszakát tisztán lássuk, illetve arról teljes képet kapjunk, sok feladat áll még előttünk. Egy azonban már most biztos, hogy Duray Miklósnak

²⁹ ABS, AKR 36, i.j. 1600, Informace k akcii Kaldera s návrhem opatření.

a pártállam idején kifejtett ellenzéki tevékenységét figyelmen kívül hagyni nem szabad. Hiszen a múlt számos megoldatlan kisebbségi kérdései, ha tetszik, problémái, ma is visszaköszönnek. A felvidéki magyarságnak nem Duray személyi kultuszának a megteremtésére van szüksége, hanem Miklós szellemi örökségének a megóvására, feldolgozására és annak továbbvitelére. Köszönöm szépen a figyelmet.

Felhasznált irodalom

- A szlovákiai magyar iskolák elsorvasztása (1979). *Új Látóhatár*, 30(1–2), 106–110.
 Bemutatjuk: Duray Miklós (1969). *Új Ifjúság*, 1969. május 27. 2.
 DURAY Miklós (1983): *Kutyaszorító*. New York: Püski-Corvin. Online: <https://duray.sk/1983/08/kutyaszorito-a-teljes-koenyv/>
 Ismét letartóztatták Duray Miklóst. A Duray-bizottság tájékoztató levele és felhívása (1984). *Beszélő*, 1(9).
 JANICS Kálmán (1976): A csehszlovákiai magyar nemzeti kisebbség. *Új Látóhatár*, 27(6), 523–537.
 POPÉLY Árpád (2006): *A (cseh)szlovákiai magyarság történeti kronológiája 1944–1992*. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet.

Levéltári források

- Archív bezpečnostních složek Praha (ABS) (Biztonsági Szervek Levéltára, Prága), AKR 36, i.j. 1600 (Informace k akcií Kaldera s návrhem opatření)
 Archív bezpečnostních složek Praha (ABS), AKR 36, i.j. 868 (Vyhodnotenie plnenia plánovaných úloh ročného plánu činnosti II. odboru S-ŠtB Bratislava za II. štvrťrok 1985)
 Archív Ústavu pamäti národa Bratislava (AÚPN), f. XII. S FMV Bratislava, inv. č. 33.
 Archív Ústavu pamäti národa Bratislava (AÚPN) (A Nemzeti Emlékezet Intézetének Levéltára, Pozsony) KS ZNB S-ŠtB Bratislava, Op. zväzky, r. č. 14110, Archivár, (č.j. OS-00260/40-AN-84, „RNDr. Mikuláš Duray, príprava k rozposlaniu protestných listov – správa“)

Archív Ústavu pamäti národa Bratislava, KS ZNB S-ŠtB Bratislava, Op. zväzky, r. č. 23855. Horizont, (č.j. OS-00-261/40-AN-84 „RNDr. Mikuláš Duray, zmeny v termínoch rozposlania protestných listov – správa”)

Archív Ústavu pamäti národa Bratislava, KS ZNB S-ŠtB Košice, Op. zväzky, r.č. 8163, a.č.12937, Július (MUDr. Július Gyimessi)

Linkek

www.abscr.cz/jmenne-evidence/

www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1985/38/

www.upn.gov.sk/projekty/regpro/zobraz/?typ=kraj&kniha=11&strana=20&zaznam=7540

www.upn.gov.sk/projekty/regpro/zobraz/?typ=kraj&kniha=5&strana=33&zaznam=3711

www.upn.gov.sk/projekty/regpro/zobraz/?typ=kraj&kniha=64&strana=18&zaznam=58049

www.upn.gov.sk/projekty/regpro/zobraz/?typ=kraj&kniha=65&strana=94&zaznam=59785

www.upn.gov.sk/projekty/regpro/zobraz/?typ=kraj&kniha=69&strana=89&zaznam=63664

www.upn.gov.sk/projekty/regpro/zobraz/?typ=kraj&kniha=73&strana=93&zaznam=67694

www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/mezinarodni-spoluprace/mlr/spoluprace27.pdf

www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/mezinarodni-spoluprace/mlr/spoluprace59.pdf

SZEKERES ZSOLT

DURAY MIKLÓS AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN (1988–1989)

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Szekeres Zsolt vagyok, a New York-i székhelyű Magyar Emberi Jogok Alapítvány (HHRF) elnöke. Annak érdekében, hogy érthetőbb legyen Duray Miklós amerikai szereplése, engedjék meg, hogy röviden bemutassam alapítványunkat, azaz annak elődjét, a Committee for Human Rights in Romania (CHRR), a Romániai Emberi Jogokért Bizottságot. Az 1976-ban bejegyzett CHRR egy New Yorkban működő szervezet, amely a Kárpát-medencében élő magyar kisebbségi közösségek helyzetéért emelte fel a szavát az Egyesült Államokban, és ennek érdekében többször sikeresen mobilizálta az amerikai magyarság egy jelentős részét különböző lobbiaikciói keretében.

A CHRR 1976-ban ad hoc bizottságként jött létre fiatal, húszas-harmincas éveikben járó, főként másodgenerációs amerikai magyarok baráti társaságából.

Alapító tagjai között volt Hámos László, Brogyányi Jenő, valamint Veress Bulcsú, akik mindhárman több éven át meghatározó szerepet töltek be a szervezet munkájában.

Duray Miklós tevékenysége és szellemisége már az 1970-es évektől nagy hatást gyakorolt a környezetére. A CHRR tevékenységét a Durayval történt atrocitások hatására terjesztette ki a felvidéki magyarok ügyeinek támogatására. 1984-ben a CHRR felvette a Magyar Emberi Jogok Alapítvány (HHRF) nevet. Tevékenysége ekkor terjedt ki más területekre, például az emberi jogok védelmére. Nevének megváltoztatása tükrözte az alapítvány szélesebb tevékenységi körét és céljait, valamint az emberi jogok védelme és előmozdítása iránti elkötelezettségét. „Az amerikai magyar szervezeti világ egyik fontos szereplőjéről van szó, amely alapítása óta a Kárpát-medencében élő magyar kisebbségi közösségek helyzetéért emelte fel szavát az Egyesült Államokban, és ennek érdekében többször sikeresen mobilizálta az amerikai magyarság egy jelentős részét különböző lobbiaikciói keretében.”

Ha megnézzük Duray életrajzát, láthatjuk, hogy rendkívül szerteágazó életpályája van. Önleletrajzában olvashatjuk, hogy Duray Miklós volt rakodómunkás, geológus, geokémikus, hegymászó, a természettudományok doktora, polgárjogi aktivista, börtönlakó, majd vendégprofesszor az USA-ban, pártalapító, parlamenti képviselő, politikus, közíró, nemzetpolitikai szakértő és stratégia, címzetes egyetemi docens.

Ő a nemzetismeret előadója, és ezeknek az aktivitásoknak köszönhetően vált a felvidéki magyar közélet egyik legismertebb személyiségévé. Aktív részvétele a magyar kisebbségek asszimilációs intézkedések elleni politizálásban 1978-ban tetőződött, amikor megalapította a Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottságát, mely többek között a magyar iskolák tervezett felszámolása ellen tiltakozott. A CHRR a Duray-bebörtönzések kapcsán az elsők között tájékoztatta az amerikaiakat és az ott élő magyarokat.

Első amerikai meghívását a Püski házaspártól kapta 1982-ben, melynek célja a börtönbüntetés elkerülése volt. Püski Sándor 1982 nyári magyarországi látogatásán ismerkedett meg Csoóri Sándor révén a Pozsonyból érkező Durayval.

1982 nyarán Miklós megbízásából egy 120 oldalas kéziratot csempészték Csehszlovákiából Magyarországon keresztül – feltételezhetően Püski Sándorhoz – az Egyesült Államokba. A dokumentum New Yorkba érkezett. A szerző szándéka szerint a dokumentumot csak abban az esetben hozzák nyilvánosságra, ha letartóztatják és hivatalosan vádat emelnek ellene. Böven volt oka tartani a letartóztatástól. Nevét már ismerték a hatóságok, mivel az 1968-as prágai tavaszt megelőző időszakban diákaktivistaként működött. A Duray-kéziratból a Püski Kiadó 1983-ban kiadta a *Kutyaszorító* című kötetet.

A Püski-féle meghívólevelet Duray egy-két héttel a nagy házkutatás előtt kapta, így a levelet elkobozták. Megérzése beigazolódott, a csehszlovák kommunista kormány kétszer is bebörtönözte: egyszer 1982 novemberétől 1983 februárjáig, majd 1984 májusától 1985 májusáig. 1982. november 10-i letartóztatása után – a CHRR/HHRF kezdeményezésére – a nyugaton élő magyarok és egyéb jelentős nyugati értelmiségi és jogvédelmi csoportok mozdultak meg, követelve felmentését. A csehszlovákiai polgárjogi mozgalom (Charta 77) prágai szóvivői is nyilatkoztak a védelmében, magyar részről, a CHRR munkatársain kívül, több amerikai magyar szervezet és egyén is tiltakozott, köztük a Magyar Öregdiák Szövetség – Bessenyei György Kör (New Brunswick, N.J.), a Közös Magyar Külügyi Bizottság és a Committee for Danubian Research, Inc. (mindkettő Washingtonban), valamint több magyar rádióműsor és újság.

A CHRR a következőket írta le az ügy kapcsán:

„Amerikai hivatalos részről, a kongresszusi tagokból és kormánytisztviselők közül álló Helsinki Bizottság is lépéseket tett Duray érdekében, [...] februári tájékoztatójában. Az ügyről még december folyamán részletes szóbeli és írott tájékoztatást adtak a CHRR munkatársai Elliott Abrams-nek, az emberi jogok ügyeivel foglalkozó külügyminiszterhelyettesnek (Assistant Secretary of State for Human Rights and Humanitarian Affairs). Hasonló módon, alapos tájékoztatást kapott az ügyről Max Kampelman, a Helsinki Egyezmény betartását felülvizsgáló madridi konferencián az amerikai delegáció elnöke, valamint több amerikai szenátor és kongresszusi képviselő. Március 1-én Bob Dole kansasi republikánus szenátor, aki a Szenátus Pénzügyi Bizottságának az elnöke és a Helsinki Bizottság

társelnöke, levelet intézett a washingtoni csehszlovákiai nagykövetséghez, követelve Duray felmentését. Levelet küldött három neves amerikai író is: Kurt Vonnegut, Susan Sontag és Irving Howe, Magyarország miniszterelnökéhez, Lázár Györgyhöz, követelve a magyar kormány határozott közbelépését Duray ügyében.”

Később megjelent önéletrajzi krónikája a csehszlovákiai magyarság jelenkori jogfosztott helyzetéről. Megírta a *Kutyaszorító* kéziratát, de sem pozsonyi, sem magyarországi kiadók nem merték vállalni annak kiadását. Ennek egy példánya Csoóri Sándor révén ősszel eljutott New Yorkba, így az általa írt előszóval 1983 májusában Püski Sándor kiadta a könyvet. Könyvének angol fordítását a CHRR munkatársai végezték.

A szerző ezt írja a *Kutyaszorító* bevezető részében: „Az én félelem-világom kialakulására a nemzeti és a politikai kiszolgáltatottság együttesen hatott, mondhatom életem első pillanatától kezdve. Ezért alakult ki bennem az a meggyőződés, hogy a nemzeti kisebbségek elnyomása csak a politikai elnyomás megszüntetésével csökkenhet vagy szűnhet meg.”

Duray mellett ismételten állást foglalt a Charta 77 és a Magyar Írók Szövetségének egy része. Külföldi nyomásra felfüggesztették a perét, de a következő év májusában ismét letartóztatták. Csoóri Sándort és a kiadót sajtótámadás érte. A letartóztatás kapcsán tiltakoztak többek közt az Amnesty International, a Nemzetközi PEN Club amerikai tagozata és Tom Lantos kezdeményezésére az amerikai kongresszus 38 tagja. Ekkoriban alakult át a CHRR, és vette fel a Hungarian Human Rights Foundation nevet, kiterjesztve tevékenységét Felvidékre.

1984 októberében a HHRF önköltségen, szamizdatban kiadta a *Szlovákiai magyar iskolák védelmében* című művet, amelyben beszámolók olvashatók a szlovákiai magyar iskolák helyzetéről, valamint cikkeket találunk az 1984. májusi letartóztatásának körülményeiről, illetve a csehszlovák elnöknek küldött – amerikai–szlovák, nemzetközi politikusok, tudósok és közméltóságok által írt – tiltakozásokat és beadványokat.

Néhány sort idéznék a Duray támogatók leveleiből:

„Azért aggódok az Ön bebörtönzése miatt, mert Ön élt a szabad szólás és véleménynyilvánítás jogával. Az Amnesty International 143-as csoportjának tagjaként élénken érdeklődöm az Ön felmentése és kiszabadulása iránt” – Stephen J. Gergatz.

„Kedves Barátom! Engedje meg, hogy ismeretlenül is ezen a címen szólítom meg, de a magyar nyelvtanítás fenntartása és a magyar kisebbség védelme terén kifejtett tevékenysége felbátorított, hogy barátomnak szólítsam” – Dr. Echedy Pál.

„Kedves Miklós! Lélekben – gondolatban sokat vagyunk veled. Világszerte sok-sok barátunkkal, kollégáinkkal, munkatársunkkal együtt mi is igyekszünk mindent megtenni, ami tőlünk telik, hogy segítségére lehessünk” – Dr. Nagy Károly, New Jersey.

Ugyanebben az évben az Amerikai Szárszó konferencián, South Egremontban, Massachusetts államban egy előadás-sorozat keretében, Hámos László a csehszlovákiai és erdélyi magyar kisebbség jelenlegi önvédelmi mozgalmait hasonlította össze, beszélve Duray tevékenységéről. Brogyányi Jenő, ugyancsak a HHRF egyik vezetőjeként, magyar kisebbségekkel kapcsolatos előadást tartott.

Időközben Budapesten megalakult a Duray Bizottság, amelynek tagjai Bence György, Benda Gyula, Hamburger Mihály, Nagy Bálint, Törzsök Erika és Vargha János voltak. Az 1985. májusi tüntetések kulcsfontosságúak voltak a Duray-ügy szempontjából. Május 8-án Ottawában mintegy 3000 amerikai magyar részvételével tüntettek Duray szabadságáért és az ellene folytatott per megszüntetéséért. Ennek az eseménynek hatása volt arra, hogy május 10-én átminősítették az ellene folyó büntetőjogi eljárást, melyet az akkori amnesztiarendelet értelmében megszüntettek, majd szabadságra helyezték. Összesen 470 napot tartották fogva.

A szabadságra helyezést követően a budapesti Kulturális Fórum idején (1985 októberében) újabb zaklatásoknak volt kitéve. Kapcsolatot tartott fenn a cseh és szlovák ellenzékkel, akikkel közös nyilatkozatokat fogalmazott meg, illetve a Charta 77 szövívői testületének munkájában való részvétele miatt az államrendőrség kiutasította Prágából.

Duray második amerikai meghívásáért az amerikai Indiana város egyeteme és a HHRF társultak. A meghívólevélből idézek: „Egyetemünk nevében örömmel meghívjuk Önöket az 1987–88-as tanévre vendégoktatóként, a földtudomány és a számítástechnika területén. [...] Az 1987–88-as tanév regisztrációja augusztus 31-én kezdődik, és az órák szeptember 1-jén kezdődnek. Azt javasoljuk, hogy augusztus utolsó hetében érkezzenek. [...] Továbbítjuk ezt a levelet az Egyesült Államok prágai nagykövetségének konzuli részlegéhez, hogy megkönnyítsük mindkettőjük vízumkiadását.”

1987-ben benyújtotta az útlevélkérelmet, de csak második próbálkozásra kapta meg a vízumot. Felesége kérelmét is elutasították, és csak 1987 decemberében bírálta el kedvezően. A bécsi Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet, utóértekezlet amerikai delegációjának nyomására sikerült megkapniuk felesége kiutazási engedélyét. A Pennsylvanai Egyetem (University of Pennsylvania) meghívására feleségével 15 hónapra az Egyesült Államokba utazott.

Duray így emlékezik vissza a kiutazás körülményeire: „Kiutazásunkat megkönnyítette a HHRF beadványa, melyet 1987. szeptemberben juttatott el a Bécsben ülésező Helsinki – utókonferenciához annak érdekében, hogy a csehszlovák hatóságok mindkettőnknek megadják az útlevelet.”

Kiutazásuk dátuma így esett 1988 augusztusára. Tehát, ahogyan idéztem, a meghívás a geológus Duraynak szólt, de Duray az egyetemen politológiával is foglalkozott. Szakmailag Chászár Ede politológiaprofesszor patronálta, anyagilag a Hungarian Human Rights Foundation és Soros György alapítványa, valamint a Fund for Free Expression támogatta. Ösztöndíjas vendégtanárként közélettudománnyal foglalkozott (politológia) és számos tanulmánya jelent meg az egyetemen. Duray Miklós amerikai útján Chászár Edénél, az Indiana University of Pennsylvania politológiatanáránál lakott, amikor Washingtonban adott elő, akkor pedig nálunk. Amerikában is többször találkoztam Miklóssal.

Duray 1988. augusztus 18-tól 1989. október 21-ig közel száz előadást tartott. Előadásai témáiból az időszűke miatt csak néhányat sorolok fel: A csehszlovákiai magyar kisebbség harca iskoláiért és börtönzéseim okai (Sík Sándor Cserkészpark, New York), Magyar kisebbségi jogok – jelen és jövő

(HHRF, New York), Miért döntöttem úgy, hogy védeni fogom a csehszlovákiai magyarok érdekeit? (Lake Hope, Ohio), Jogszerű kiszolgáltatottság (Pittsburg, Pennsylvania) stb. Előadásokat tartott többek között Pennsylvániában, New Yorkban, Washingtonban, Ohióban, New Jerseyben, Torontóban.

A megpróbáltatásokat követően, tizenhét év házasság után 1989-ben Indianában megszületett Duray Áron Bálint, aki az Egyesült Államok állampolgárává vált. Bertalan Imre magyar református lelképásztor, az Amerikai Magyar Református Egyület elnöke Áron Bálint keresztelésének beszédében elhangzik a következő:

„Mi is nagyon vártuk Áron Bálint érkezését. Végtelen öröm számunkra, hogy a keresztelés helyéül a washingtoni gyülekezetet választottátok. Ha Pozsonyban születik, a szertartás helye a főteret ékesítő magyar református templom lett volna. A keresztelő lelkész a szlovákiai magyar református püspök, vagy volt püspök helyettese, az újszülött nagyatyja lett volna. Minket, washingtoni gyülekezetet ért ez az öröm és kiváltság. Máskor is vártunk benneteket, kedves szülők. Vártuk Duray Miklósban a felvidéki magyarok vezéregyéniségét. Vártuk, hogy szóljál ne csak hozzánk, de szavadat feleemeld e szeretett közösségen túl, magas politikai fórumokon, létében veszélyeztetett néped, a Felvidék magyarsága érdekében.”

Duray egyik visszaemlékezésében elmondja: „Az egyik barátomtól kaptam levelet Amerikában, és gratulált a gyermek megszületéséhez és azt írta a levélbe, hogy: Hát jól kitoltál a csehszlovákokkal, mert nemhogy ott maradsz, hanem másodmagaddal jössz vissza.”

Visszatérve Duray munkásságára és az Amerikában szerzett kapcsolati tőkéjére, amerikai kapcsolatai számára nemcsak a munka miatt voltak fontosak, hanem azért, mert ezeknek köszönhetően sikerült kiépítenie egy hatékony nemzetközi hálózatot, amely segítette a magyarországi és a csehszlovákiai politikai ellenzékét. Ugyanakkor az amerikai tartózkodása során szerzett tapasztalatai és kapcsolatai segítették a későbbi politikai tevékenységében is. Duray Miklós a kontinensen mintegy 100 előadást tartott. Több ezer amerikai magyar figyelmét hívta fel a felvidéki magyarság helyzetére.

Szintén 1989-ben adta ki a HHRF és a Püski Kiadó a *Csehszlovákiai nonkonformisták az országban élő magyar kisebbség helyzetéről és a nemzetiségi kérdésről* című szamizdatot és a *Kettős elnyomásban. Dokumentumok a csehszlovákiai magyarság helyzetéről és jogvédelméről 1978–1989* című kötetet. Intenzíven érdeklődött iránta az amerikai csehszlovák nagykövetség is. Rejtélyes körülmények között, hazautazásának augusztus 9-ére tervezett időpontja előtt egy héttel, augusztus 2-án ellopták az útlevelét. November 28-án tért vissza feleségével és fiával Európába, Budapestre.

Duray így emlékezett vissza az amerikai kiutazásra: „Érdekes is volt Amerikából átélni a rendszerváltás eseményeit. Ott ugyanis rengeteg információhoz jutottam, és nemcsak számomra vált teljesen világossá, hogy a kommunizmus meg fog bukni. Ezt csak az itthoniak nem tudhatták biztosan.”

Decemberben már a kommunista rezsim bukása után felálló új csehszlovák kormány miniszterjelöltje volt, de a végső tárgyaláson a Csehszlovákia Kommunista Pártját képviselő Marian Čalfa későbbi kormányfő körének vétője miatt a jelöltek közül egyedülként mégsem vált a kormány tagjává. Tagja és vezető tisztségviselője volt a Magyarok Világszövetségének. 1992-ben jelen volt és felszólalt a Magyarok III. Világkongresszusának plénumán. 1997 tavaszán megválasztották az MVSZ Stratégiai Bizottságának elnökévé. A HHRF és Duray is mindaddig aktív volt az MVSZ-ben, amíg az MVSZ az alapító okiratban megfogalmazott célokat és értékeket követte.

Visszatérve Duray amerikai tartózkodására, kiutazása során részt vett különböző szervezetek munkájában, amelyek az emberi jogok, a demokrácia és a szabad sajtó védelmét tűzték ki célul. Hódi Sándor, Borbély Imre, B. Szabó Péter és Duray Miklós a közép-európai Népcsoportok Fóruma képviselőtében levelet írt a Hungária Alapítvány Kuratóriumához és a Duna Televízió vezetéséhez 1994-ben. „Az anyaországon kívül élő magyarság számára mind lelki, mind szellemi értelemben igen fontos volt a Duna TV adásainak megindulása. Igény mutatkozik a kisebbségi sorban élő magyarságot diszkrimináló téveszmék tudományos megválaszolására, az ellenséges mítoszok kiegyensúlyozott hangvételű lebontására, egyfajta gazdasági – ökológiai-emberjogi népfőiskolára és nem utolsósorban tárgyilagos, átgondolt és célirányos hírszolgálat kialakítására

[...]; nagyobb fontosságot kapjon a kisebbségi sorsot befolyásoló külpolitikai események ismerete.”

Duray Amerikában több, alapvetően pozitív tapasztalatot szerzett. Az egyik: a működő csoportok önzetlen szeretete és őszinte érdeklődése volt. A másik: a másodgenerációs, főleg a cserkészletben nevelődött fiatalok népes csoportjának kötődése az egyetemes magyarsághoz. Egy következő pozitívum az anyagi és fizikai áldozatvállalás tapasztalata volt. Alapvető élményként az utóbbihoz kapcsolódó tapasztalatát említi: „A keleti parttól a nyugatiig mindenütt találkoztam az 1985. május 10-én Ottawában rendezett nagy ünnepség résztvevőivel. Ezen az ünnepségen követelték a csehszlovák nagykövetség épülete előtt a szabadonbocsátásomat.” De Duray nemcsak kapott az amerikaiaktól és a Kárpát-medencei magyarságtól, hanem nagyon sokat is adott. Zárva a gondolatmenetet és válaszolva arra a kérdésre, hogy mi lenne Duray üzenete a világ magyarságának. Duray Miklós, amit üzenetként megfogalmazott minden Kárpát-medencei és amerikai magyarnak, a következő: „Váljon valóra a szülőföldön boldogulásunk vágya!”

Köszönöm, hogy meghallgattak!

HORONY ÁKOS**A SZLOVÁKIAI MAGYAR POLITIKAI ÉLET SZERVEZÉSE –
EGYÜTTÉLÉS POLITIKAI MOZGALOM (1989–1990)**

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Mindenekelőtt engedjék meg, hogy én is megköszönjem a megtisztelő lehetőséget, hogy itt e témában ma előadást tarthatok. Korábban minden előadó elmondta valamiféle személyes kötődését Duray Miklóshoz, ezért engedjék meg, hogy én is eláruljak valamit erről. Néhai Édesapám nagyon jó ismerőse volt Duray Miklósnak, főiskolás éveik alatt a József Attila Ifjúsági Klubban közösen tevékenykedtek, és ez a kapcsolat később sem szakadt meg. Szüleim – jó csallóközi értelmiségi családként – virágtermesztéssel is foglalkoztak, és a nyolcvanas évek második felében, amikor virágot árulni mentek a pozsonyi piacra, ott gyakran találkoztak Duray Miklóssal, hogy ilyen alkalmakkor a magyarság helyzetét, a világ problémáit és a kommunizmus állapotát megvitassák.

Személyesen először 1990-ben találkoztam vele és hallottam őt beszélni egy komáromi lakossági fórumon – ez az Együttélés megalakulását megelőző időszakban volt, amikor Édesapám elvitt magával erre a rendezvényre. Amikor Duray Miklós a helyzetünket vázolta fel, Ady Endre *A hőkölés népe* című verséből idézett: „S ki egyszer rúgott a magyarba, szinte kedvet kap a rúgáshoz.” Ez a mondat és ez gondolat, talán mert szüleink magyar érzelműnek neveltek minket, kamaszként nagyon mélyen megmaradt bennem.

Előadásomban Duray Miklós közéleti tevékenységének egy időben rövid, azonban jelentőségét tekintve nagyon fontos és meghatározó időszakát szeretném bemutatni. Ez pedig az úgynevezett bársonyos forradalommal kezdődő és Csehszlovákia szétválásával végződő időszak, amely a felvidéki magyarság számára nemcsak a szocialista rendszer bukását, a társadalmi-gazdasági berendezkedés átalakulását, hanem az önálló Szlovákia létrejöttét is jelentette.

Hogy mekkora történelmi változást jelentettek ezek az évek, azt tizennégy éves kamaszként jómagam is megtapasztalhattam, 1989-ben a Csehszlovák Szocialista Köztársaság végét jelentő bársonyos forradalom eseményeit Brünnben, az Iparművészeti Középiskola elsős diákjaként éltem meg. 1993-ban az érettségi bizonyítványomon már az önálló Cseh Köztársaság címe szerepelt. Rendszerváltozástól az államfordulatig belesűrűsödött ebbe a néhány évbe sok minden.

1993. január elsején fél évszázad után másodszor valósult meg az önálló szlovák államiság, az 1939-ben létrejött első Szlovák Köztársaságtól nyilván teljesen eltérő geopolitikai és társadalmi körülmények között. Magyar szempontból talán a legnagyobb különbség mégis az volt, hogy míg az első önálló Szlovák Köztársaságnak – a függetlenségét megelőző első bécsi döntésnek köszönhetően a magyarlakta területek zömének terhe nélküli, etnikai szempontból szinte homogén államként kellett boldogulnia, a második Szlovák Köztársaság azonban Közép-Európa egyik legnagyobb arányú kisebbségi lakosságú államaként jött létre, amikor a felvidéki magyarság lélekszáma még bőven félmillió felett volt.

De térjünk vissza a bársonyos forradalom időszakához, amikor Csehszlovákia szétválásának lehetősége még nagyon merész állításnak tűnt, és kevesen

fogadtak volna nagyobb összegben ennek gyors és szinte zökkenőmentes megvalósulására.

Duray Miklós az Egyesült Államokból 1989. november 28-án érkezett meg, hogy hazatérte után azonnal a politikai élet sűrűjébe vesse magát. Az ifjúkorától összegyűjtött szervezői tapasztalatai és természetes vezetői tehetsége, tagadhatatlan karizmája, kiegészülve az amerikai tartózkodása alatti politológiai irányú elméleti tanulmányaival, hamarosan meghozták majd az eredményeket az Együttélés Politikai Mozgalom szervezésében.

Hazaérkezése – ha a csehszlovákiai történeket nézzük – mondhatni pár napos késéssel történt. A prágai diáktüntetést 1989. november 17-én a rendőrség brutálisan feloszlatta, még halálos áldozatról szóló álhírek is terjedtek, ami alaposan felbolygatta a közvéleményt. 1989. november 18-án, tehát tíz nappal hazatértét megelőzően, már megalakult a Független Magyar Kezdeményezés Vágsellyén, amely a későbbiekben szoros együttműködést alakított ki a szlovák VPN-nel,³⁰ amely még elnevezésével is – Nyilvánosság az Erőszak Ellen – a karhatalmi erőszakra reagált.

Azt azonban meg kell jegyezni, hogy Csehszlovákia a környező rendszerváltó országokhoz képest fáziskésésben volt: Lengyelországban 1989. június 4-én választásokat tartottak, amelyen a Szolidaritás elsőprő győzelmet aratott, Kelet-Németországban november 9-én politikai értelemben már leomlott a berlini fal, Magyarországon pedig november 26-án tartották meg az úgynevezett „négyigenes” népszavazást, amely valójában a kommunista párt hatalmának lebontásáról szólt.

A régi rendszer lebontásában a magyarországi előrehaladottabb folyamatok mindenképpen katalizátorként hatottak Csehszlovákiában is. Talán elég megemlíteni a *Panoráma* című műsorban Alexander Dubčekkel készült interjút és annak hatalmas csehszlovákiai visszhangját.

A csehszlovákiai magyarság is árgus szemekkel figyelte a magyarországi eseményeket, a magyarországi politikai viták szinte azonnal ott visszhangoztak a határ magyarlakta túloldalán is. Bizony a politikai megosztottságunk egyik

³⁰ A Nyilvánosság az Erőszak Ellen politikai mozgalom 1989–1992 között működött Szlovákiában.

gyökerét is valahol itt kereshetjük, mintha az urbánus-népi vita is nyomot hagyott volna rajtunk, mégha ennek társadalmi alapjai a szlovákiai magyar társadalomban eltérők is voltak. A jobboldali-baloldali, a konzervatív-liberális választóvonalak meglepően gyorsan kialakultak a felvidéki magyar kisebbségi körökben is. Ez amúgy véleményem szerint teljesen természetes is, és egyik bizonyítéka a tagadhatatlanul létező szétfejlődés ellenére a határokon átívelő nemzeti összetartozásnak. Amíg a közös magyar anyanyelvünkön beszélünk, addig akaratlanul is magába szippantanak, illetve akarva is csak nehezen tudnánk kimaradni a magyar nyelven zajló diskurzusokból, különösen ha az összmagyarságot érintő kérdésekről van szó.

Duray Miklós és az FMK hangadói a kezdetektől másként látták a hatékony érdekérvényesítés útját: Duray a szlovák politikai erőkbe való betagozódást tévútnak tartotta. Meggyőződése volt, hogy csak önálló politikai erőként van esélye a magyarságnak hathatósan beleszólnia az országos politika alakulásába. Az Együttélés megalapításában is ez volt a meghatározó szándék, mégha némi ellentmondást is láthatunk abban, hogy maga a mozgalom nemcsak a magyar, hanem a többi csehszlovákiai kisebbség mozgalmaként is kívánt megjelenni. A mozgalom csehországi ága, amely főleg az ottani lengyel kisebbség köréből verbuválódott, az ország szétválását követően is folytatta tevékenységét, sőt Coexistencia néven jogi értelemben túl is élte a Magyar Koalíció Pártjába beolvadt szlovákiai Együttélést.

Duray Miklós 1990. február 7-i, az *Új Szó*-ban megjelent programnyilatkozata, illetve felhívása szerint „szükséges egy olyan ideológiamentes párt vagy mozgalom megszervezése, amely felvállalná a magyar kisebbség politikai képviseléséért folytatandó harcot. Ez azonban nem választható el a többi nemzeti kisebbség hasonló igényétől. Ezért úgy gondoljuk, hogy ezt a feladatot együtt kell vállalni a többi nemzeti kisebbséggel, egyetemben a nemzeti kisebbségek által lakott területek egész lakosságának érdekvédelmével, beleértve a szlovák lakosságot is.”

Duray Miklós öt évvel később, 1995-ben papírra vetett szavai szerint:

„[A]z Együttélés szervezeti gyökerei azokhoz az értelmiségi szerveződésekhez vezetnek vissza, amelyek a hatalmi szervek akaratával ellentétesen, sőt azokkal gyakran összeütközve az ötvenes évek végén, hatvanas évek első felében a prágai, brünni, pozsonyi, kassai, nyitrai magyar főiskolások és egyetemisták körében alakultak ki, majd mozgalmá terebélyesedtek és 1968-ban létrehívták az önálló Magyar Ifjúsági Szövetséget.” „De programját főleg az a szellemi készülődés alapozta meg, amely a legnyíltabb ellenállás korszakában, az 1970-es évek végén hívta életre a Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottságát.”

A pártalapítást megelőző időszak kapcsán mindenképpen megemlítenéd, hogy már alig másfél héttel a visszatérése után, amikor december 9-én új szövetségi kormány alakul, a kormányalakító kerekasztal-megbeszélésen neve felmerült miniszterjelöltként, amit azonban a kommunista párt megvétózott. A jegyzőkönyv szerint azzal az indokolással, hogy ha magyar tagja lenne a szövetségi kormánynak, akkor lengyel, német és egyéb tagot is ki kellene nevezni. (Ugyan Duray Miklós más okokat is feltételezett e döntés mögött, de azért ennek kapcsán érdekes megjegyezni, hogy ez a furcsa logika mennyire visszatérő jelenség a többségi szlovák gondolkodásban, illetve érvelésben. Amikor pár évvel ezelőtt az előző szlovák köztársasági elnöktől azt kérték, hogy honlapját magyar nyelven is tegyék elérhetővé, a válasz az volt a hivatala részéről, hogy ezt sajnos nem tudják teljesíteni, mivel akkor a többi tizenvalahány nemzetiség nyelvén is el kellene készíteniük, erre pedig nincs kapacitás, diszkriminálni pedig senkit nem akarnak, ezért nem lesz magyar verzió sem.)

Duray Miklóst 1990. január végén kooptálták a prágai Nemzetek Kamarája képviselőjének. Ekkor azonban már intenzíven járta Dél-Szlovákia magyarlakta régióit, lakossági fórumokat tartott, az Együttélés megalapítását készítette elő, február 7-én jelent meg a sajtóban a mozgalom programnyilatkozata. A mozgalmat a cseh országrészben február 27-én, Szlovákiában a belügyminisztérium március elsején jegyezte be. Az FMK-t – az immár konkurens tömörülést – egyébként február 19-én jegyezte be a belügyminisztérium az új, januárban elfogadott párttörvény alapján.

Az Együttélés alakuló kongresszusára március 31-én került sor Pozsonyban, s már ekkor választási koalíciós szerződést kötött a március 19-én bejegyzett Magyar Kereszténydemokrata Mozgalommal.

A június 8-án zajlott parlamenti választásokon a 12-es sorszámmal induló közös Együttélés – Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom listája 8,66%-ot ért el, mintegy 293 ezer szavazattal. E számhoz azért mindenképpen hozzá kell tenni, hogy a választási részvétel országosan 95,35%-os volt, a magyarlakta járásokban egy-két százalékkal alacsonyabb.

Az Együttélés és a MKDM ezzel az eredményével 14 képviselőt küldhetett a pozsonyi Szlovák Nemzeti Tanácsba. Az FMK és más pártok listáján további 9 magyar nemzetiségű képviselő került be a pozsonyi tagállami parlamentbe, így ekkor 23 magyar nemzetiségű tagja volt a 150 fős szlovák törvényhozásnak. Az Együttélés színeiben ráadásul egy ruszin nemzetiségű képviselő is bejutott a közös listáról.

Az Együttélés–MKDM listájáról a prágai Szövetségi Gyűlés Nemzetek Kamarájában 7, a Népi Kamarában pedig 5 képviselő jutott mandátumhoz. Duray Miklós a Nemzetek Kamarájában szerzett mandátumot. Személyesen is jó eredményt ér el, mivel Szlovákiából a második legtöbb preferenciális szavazattal lett képviselő. Ha a puding próbája az evés és a politikusi tevékenység próbája a választás, akkor az Együttélés kiállta ezt az első próbát.

Pártszervezési szempontból fontos még megemlíteni az 1990 őszén megtartott önkormányzati választásokat, amelyen az Együttélés a megválasztott képviselők és a polgármesterek számát tekintve is a negyedik helyen végzett a pártok versenyében. Az önkormányzati választások jelentőségét sem szabad alábecsülni, hisz ez mutatja egy politikai mozgalom helyi beágyazódását. Bátran állíthatjuk, hogy 2010-et követően, amikor az utódpárt MKP kiesett a parlamentből, ez a helyi beágyazottság volt az, ami a pártot a felszínen tudta tartani.

Az események rövid áttekintése után még mindenképpen szeretnék egy témára kitérni. Duray Miklós ugyan nem volt jogász, de rendkívüli jó érzékkel és éleslátással volt képes azokat a jogi problémákat és buktatókat észrevenni

és mindig rámutatni azokra a legjelentősebb pontokra, amelyeken a későbbiekben is a kisebbségi jogbővítési és szélesítési törekvéseink elbukhatnak.

Ilyen momentum volt a Szövetségi Gyűlésben, amikor az Alapvető jogokról és szabadságokról szóló alkotmánylevelet fogadták el. Ennek a jelentősége abban rejlett, hogy ennek az emberi jogokat és alapvető szabadságokat biztosító dokumentumnak az elfogadásával egyben a nemzetiségek jogállásáról szóló 144/1968 számú alkotmánytörvényt is eltörölték. Duray ennek tárgyalása során felszólalt és javaslatokat is megfogalmazott az alkotmánylevél kiegészítésére.

A nemzetiségek jogállásáról szóló 144/1968 számú alkotmánytörvény államalkotóként ismerte el a magyar nemzeti kisebbséget is, és a kollektív jogokat biztosította. Ugyan, ahogy ezt a korábbiakban hallottuk, a szocializmus korszakában a gyakorlatban ténylegesen szinte nem valósult meg belőle semmi, a jövőben mégiscsak elvi szinten a jogrendszer keretén belül a kollektív jogok alapja lehetett volna. Jelentősége abban is rejlett, hogy később, amikor 1992-ben az alakuló Szlovák Köztársaság alkotmányának szövegét fogalmazták meg, szinte szó szerint ebből az alkotmánylevélből vették át a kisebbségi jogokra vonatkozó megfogalmazásokat. Amennyiben visszatekintünk az azóta eltelt időszakra, azt látjuk, hogy ami vörös szálként fut végig a szlovák jogi gondolkodásban, a kisebbségekhez való viszonyulásban, az a kollektív jogok teljes mértékű elutasítása, akárcsak verbális, de természetesen jogalkotási szinten is.

Előadásomat talán azzal a gondolattal fejezném be – visszautalva Bárdos Gyula ajánlására –, hogy olvassuk Duray Miklós műveit! Az előadásra készülve levettem a polcról Duray munkáit, és beleolvastam, átolvastam őket. Őszintén bevallom, hogy bizonyos fokú szomorúság vett erőt rajtam, amely abból fakad, hogy ha megnézzük a mostani küzdelmeinket és problémáinkat, gyakorlatilag három évtizeddel ezelőtt megírt műveiben is ugyanezekkel a problémákkal és gondokkal küzdött, ugyanazokat az elveket kell hogy kifogásolja, amelyeket most is kifogásolni tudunk. Ugyanazokat a reakciókat kapja, ugyanazokat a válaszokat kapja, mint amiket általában ma is kapni szoktunk – jómagam is jogvédőként tevékenykedem, ezért személyesen is van ebben tapasztalatom, hogy hogyan szoktak bennünket elutasítani, illetve lerázni ilyen ügyekben.

Amikor az ember olvassa a korabeli írásait, azért azt is érzi, hogy azok az évek a reménykedés, a remény évei is voltak. Csak egy momentumot emelnék ki: az akkori népszámlálás során a magyarok száma növekedett a korábbihoz képest, s akkor még úgy is tűnhettünk, hogy mi egy gyarapodó közösség vagyunk. Azóta sajnos tudjuk, hogy nem vagyunk gyarapodó közösség, és az a tény, hogy harminc év után is még mindig ugyanazokkal az alapproblémákkal küzdünk, és mindezt már nem gyarapodó közösségként, nyilvánvalóan az embertől több elszántságot és valószínűleg kitartást is követel.

Köszönöm szépen, hogy meghallgattak.

MOLNÁR IMRE

ESTERHÁZY JÁNOS ÉLETPÉLDÁJÁNAK JELENTŐSÉGE DURAY MIKLÓS ÉLETMŰVÉBEN

„Esterházy János halálakor 11 éves voltam. Környezetemben senki sem tudott róla semmit pontosabban arról, hogy mi történt vele 1945 áprilisától. Én csak az 1980-as évek második felében kezdtem fozslányokban ismerkedni a sorsával, de leginkább az 1936 és 1945 közötti tevékenységével, mert véletlenül a kezembe kerültek a régi sors (emlék)tárgyak. Az amerikai

magyaroktól sok vele kapcsolatos személyes élményt hallottam. Tulajdonképpen akkor kerültem vele emberközelbe. Példaképnek éreztem őt, de ez csak egy elvont érzés volt akkor. 1989 decemberében kezdett valósággá, vagyis lehetőséggé válni a követhetősége, ami húsz éves politikai pályafutásomat gyökeresen befolyásolta.”³¹

Duray Miklós szülővárosa, Losonc erősen kötődik Esterházy Jánoshoz, hiszen az Egyesült Magyar Párt központi irodája az 1930-as években Losoncon a Szilassy kastélyban³² működött, nem oly messzi Duray Miklósék családi házától. Ezen a helyen gyakran megfordult Esterházy János is, aki 1936-tól az Egyesült Magyar Párt ügyvezető elnöke volt. A fenti Duray-idézetből mégis az derül ki, hogy senki, még Duray Miklós sem volt mentes a kommunista propagandagépezet „múltat végképp eltörölni” akaró lázas igyekezetének talmi, de valós következményeitől. Duray Miklós politikusként olyan kivételes személyiség volt, aki felismerte és hirdette, hogy a „múltat be kell vallani”, ezért fontosnak tartotta írásban is megfogalmazni politikai döntéseinek elméleti vagy akár pragmatikus érvrendszerét és megalapozottságát is. Ez az első olyan pont, amelyben Duray Miklós és Esterházy János tevékenysége összehasonlítható. Aki azonban figyelemmel követte Miklós politikai tárgyú tanulmányainak és publicisztikájának kibontakozását, észrevehette azt a tényt is, hogy írói munkásságának sorai között az olvasó egyre gyakrabban találkozhatott gróf Esterházy János nevével is.

E tényre, jómagam is felfigyelve, még Miklós életében elkezdtem összegyűjteni az Esterházy Jánossal kapcsolatos írásait. Jelenleg mintegy 100 gépelt oldalnyi anyag gyűlt össze, ami egy külön kötetet is kiérdemlő írói termésnek is tekinthető.³³ Mindenesetre már e feltűnő jelenség kapcsán is érdemes feltenni a kérdést, miért volt szüksége Duray Miklósnak Esterházy János életpéldájára,

³¹ Duray Miklós bejegyzése, gróf Esterházy János temetésének napján, 2017. szeptember 16-án, az alsóbodoki Esterházy János emlékalumban.

³² DURAY 2007.

³³ Duray Miklós: *Esterházy János mindannyiunk mártírja* címmel Molnár Imre és Zombori István szerkesztésében a Magyar Egyháztörténeti Enciklopédiai Munkaközösség (METEM) és a Historica Ecclesiastica Alapítvány jelentette meg a könyvet Budapesten 2024-ben.

lelki-szellemi örökségére való oly gyakori hivatkozásra. Ha e kiinduló kérdéshez hozzáfűzzük azt a tényt, hogy Miklós politikai publicisztikájának súlypontját a felvidéki magyarság létének, megmaradásának és jövőjének égető sorskérdései alkotják, akkor a fenti kérdést akár imigyen is megfogalmazhatnánk: Miért van szüksége a felvidéki magyarságnak gróf Esterházy Jánosra, illetve az ő példájával, lelki-szellemi örökségével való méltó és igaz sáfárkodásra?

Duray Miklós az Esterházy János sorsával, életpéldájával való saját lelki, szellemi azonosulása kapcsán így fogalmaz egy 1997-ben leírt és elmondott drámai hangvételű – *Megkésétt temetési beszéd*³⁴ – írásában. Az esszé elején nyíltan felteszi a kérdést: „*Ki volt Esterházy János? Pártelnök, parlamenti képviselő, hívő ember, magyar. Mondhatnám, kollégám, de inkább példaképem. Sőt egyetlen példaképem, mert szinte nem múlik el nap, hogy ne gondolnék rád, és ne tenném fel a kérdést: János, mi erről a véleményed? A válaszod hallom, és boldog vagyok, mert ismét azonosan gondolkodtunk.*” Később mindehhez hozzáteszi: „Mert tudnunk kell: Esterházy a mi tükrünk, a legfényesebb tükrünk. Általa keletkezhet egy *hullámösszecscengés* a tükörbe néző mai politikus egyénisége és meggyőződése, valamint Esterházy szellemi értékrendje és közéleti értéke között.”³⁵ Olvasva Duray Miklós Esterházyval kapcsolatos írásait, az olvasó gyakran megtapasztalhatja a felvidéki magyarság e két kiemelkedő politikai személyisége közti lelki-szellemi *hullámösszecscengés* heurékaélményét. Ezt követően ezt az írást talán folytathatnánk azzal a kérdésfelvetéssel is, hogy ki volt Esterházy János Duray Miklós számára.

A példaképválasztás személyes indokai közül szinte egészen biztosan kizárhatjuk azt a feltételezést, hogy Duray Esterházyhoz való fentebb idézett viszonyulásával netán saját politikai szerepét kívánta volna felerősíteni vagy legitimálni. Erről ő maga így vallott egy interjúban: „Én nem akarom magamat Esterházy Jánoshoz hasonlítani. Ezt a két helyzetet nem lehet összehasonlítani. Esterházyt másként tekintették ellenségnek, mint engem.

³⁴ Duray Miklós ezen a címen elmondott előadása a gróf Esterházy János halálának 40. évfordulója alkalmából rendezett konferencián hangzott el Budapesten a Magyarok Házában, 1997. március 7-én.

³⁵ DURAY 2019: 47.

A hasonlóságok elsősorban a történelmi helyzetbeli hasonlóságból adódnak még akkor is, ha ezek a helyzetbeli hasonlóságok, bizonyos történelmi körülmények közepette hasonló következményekkel is járnak.”³⁶

Duray jól elkülönült kategóriaként s egyben kiemelt feladatként kezeli Esterházy János példamutató lelki tulajdonságainak, úgymint a tisztalelkűségének, tudatosságának, felelősségvállalásának stb. hangsúlyozását. Esterházyról írja, de önmagára is érvényes a megállapítás, miszerint „egy olyan eltökéltség volt benne a közösség szolgálata iránt, amely a vészhelyzetet is háttérbe szorította”.³⁷ Ennek a politikai magatartásnak kiváló háttérrel biztosított a felvidéki keresztényszocialista mozgalom lelkülete, melynek szellemi beágyazottságáról, eredendően felvidéki lelkiségéről Miklós által leírt eszmefuttatásai felérik a felvidéki magyar társadalom-lélektan legkiválóbb elemzőinek, Szvatkó Pálnak, Peéry Rezsőnek, Jócsik Lajosnak, Borsodi Istvánnak alkotói színvonalát, gondolati mélységét.

Duray politikai értelemben Esterházy legmaradandóbb alkotásai közé sorolja az 1936-os felvidéki magyar politikai egység létrehozásában vállalt szerepét, illetve a pozsonyi parlament 1942-es zsidó deportálási törvényére vonatkozó „nem szavazását”. E maradandó politikai tetteknek, illetve annak, hogy szinte minden helyzetben a nehezebb utat választva tudott dönteni, Duray szerint a magyarázata mindenekelőtt Esterházy János lelki tulajdonságai között keresendő: „Legyőzni pedig azt nem lehet, aki szellemileg és lelkileg erős, és a hit forrásából táplálkozik. Aki saját tisztaságával figyelmeztet arra, hogy köröskörül sok a szenny. Az ilyeneket csak meggyilkolni lehet.”³⁸

Duray több alkalommal is leszögezi, Esterházy János lelki tisztasága saját keresztény politikusi hivatásának halálosan komolyan értelmezett teljesítéséből fakad. „Esterházy Jánosról a keresztény politikusról azért kell beszélnünk nap, mint nap, mert általa mosható tisztára a »politikus« szitokszavunk. Ha őróla mondjuk: Ő a politikus, akkor mintha azt mondanánk: a közjó erkölcsös

³⁶ *Részlet a Triptichon című dokumentumfilm részére készült interjúból* [é. n.]. Az interjút Pozsonyban Zsigmond Dezső filmrendező készítette. Kézirat.

³⁷ *Részlet a Triptichon című dokumentumfilm részére készült interjúból* [é. n.].

³⁸ DURAY 2019: 49.

szolgája.”³⁹ Ez az eszményített politikusi kép gyakorlatilag is követhető mintává Miklós szerint a következő okok miatt válhat:

„Számunkra ő az egyetlen, akit példaképül és követendőként állíthatunk. Nem a politikai tudományok bölcséeként, hanem teljes értékű, töretlen és repedésmentes politikusi és emberi magatartása és programja miatt. Őt választottuk példaképül, amikor megfogalmaztuk politikai programunkat, amikor kialakítottuk a politikai, ideológiai és nemzeti türelmességen, valamint az elvi kérdéseket érintő kompromisszumok elutasításán alapuló programunk fő vonásait.”⁴⁰

Esterházy János politikai tevékenységében Duray három jól elkülöníthető szintet fogalmaz meg: „A pacifizmus (azaz erőszakmentesség), a magyarságszolgálat és a magyar Szent Korona népeinek testvérisége – érthetően elsősorban a szlovákság és a magyarság egymásra utaltságának az eszménye.”⁴¹ Gyakorlatilag mindhárom elem megtalálható a Miklós által alapított Együttélés PM programjában.

Duray úgy véli, Esterházy János egy személyben volt realista és idealista.

„Nem volt a Csehszlovák Köztársaság híve, de ugyanolyan realitásként kezelte az állam létét, mint azok a cseh politikusok, akik 1992-ben realitásként fogadták el Csehszlovákia megszűnését. Idealista pedig azért volt, mert abban hitt, aminek a 20. század egyáltalán nem kedvezett: a nemzetek összefogásában. [...] Nem esett kétségbe a magyar nemzet szétszakítása láttán, hanem 1932-től pártpolitikusként is megfogalmazta álláspontját. Ez a Kárpát-medencei nemzetek egymásra utaltságából, az itt élő nemzetek történelmi együttéléséből fakadt. Ő már akkor tudta, hogy a partnerség, a nemzetek partneri együttélése az egyetlen megoldás és nem a baloldal által hirdetett meddő híd-politika – mert az egypillérű híd nem vezet sehová, főleg, ha a sodrás mentén találatik.”⁴²

³⁹ DURAY 2011.

⁴⁰ DURAY 1992.

⁴¹ DURAY 2019: 49.

⁴² DURAY 2015.

Duray szerint Esterházy magyarságszolgálatának egyik legékesebb bizonyítéka a fizikai helyben maradása volt. Első alkalommal 1938 őszén, amikor a magyar parlament felsőházának lila bársonnyal bevont székeinek egyikébe telepedhetett volna be.

De „Ő másként döntött: számára a kevesebb volt a több. Gondoljuk csak végig ezt a bibliai történetet: a csaknem egymillió felvidéki magyar visszakerült hazájához, de ő az ötvenezer kívül rekedtten maradt. A többség biztonságba helyeztetett, most már a szétszóródottakkal kellett törődnie. Második helyben maradása a háború végéhez kötődik. Józan-ésszel úgy dönthetett volna, hogy Nyugatra megy, nem várja meg a bosszúra éhezők farsangolását. Senki sem vádolhatta volna őt gyávasággal vagy megfutamodással, ha így dönt. Ő maradt, vállalva, hogy negyvennégy éves korában véget érjen értelmesen alkotó élete és a maradék tizenkét esztendőjét átadja a börtöni enyészetnek. A nem a józan ész szabálya szerint hozott döntések nem azt jelentik, hogy nem volt döntésképeségének birtokában. Ellenkezőleg: birtokában volt olyan információknak, amelyek a józan ész határán túlról érkeztek. Ezt a pusztá logika és csupán a józan-ész szerint döntő emberek nehezen értik meg. Ez nem emberi képesség függvénye, hanem az adottságé, a lélek és a szellem világából származó sugalmazásé.”⁴³

Különösen érdekes az a ritkábban ugyan, de rendszeresen fel-felbukkanó motívum is, amikor Duray Miklós saját, gyakorta zseniális politikai helyzetelemző gondolatait összeveti Esterházy János korabeli, ugyancsak elemzői felismeréseivel. Több alkalommal is leírta: „Megdöbbenő, hogy Esterházy János politikai beszédei mennyire szólnak a máról is. Ez azonban nem(csak) a politikusi éleslátásáról tanúskodik, hanem arról a siralmas helyzetről, hogy semmit sem javult a szlovákiai magyarság állapota.”⁴⁴ Az EWTN katolikus hírtelevízió Esterházyról kiküldött körkérésére ezeket a mondatokat válaszolja Esterházy politikai helyzetelemzéseinek kapcsán:

⁴³ DURAY 2019: 50.

⁴⁴ DURAY 2019: 50.

„Esterházy Jánosnak tökéletesen igaza van, de amiről ő beszél az a politikának előzetes vagy utólagos hivatkozása. A győztesek részéről a saját bűneik elfedése, a vesztesek részéről pedig kiszolgáltatott helyzetük magyarázata. Én az utóbbiak pártján állok, nem csak azért, mert Esterházyval értek egyet, hanem a tapasztalataim is őt igazolják. [...] A lényeg azonban ennek ellenére is a lényeg marad. [...] megszűnt a magyar történelmi állam. De a térség nem szűnt meg. Annak népei ugyanott élnek. Itt kap értelmet Esterházy felvetése, a különböző nemzetiségűek együttélésének a törvényes rendezésére, amelyre mind máig nem került sor.”⁴⁵

Egyedülállónak nevezhető az Esterházyhoz kapcsolható, két világháború közti egyensúly-politikai törekvések nagyívű elemzése és azon társadalmi-etnikai összefüggések felmutatása, melyeket olvasva lassan nemcsak egy-egy részlet-kérdés megértéséhez jutunk közelebb, de fogalmat alkothatunk a 20. század első felét meghatározó geopolitikai összefüggések összképéről is. Ugyanakkor maga Duray írja le: „Sajnos ezt követően a kommunista rendszer az okokat és a következményeket mozaikkockák kaotikus halmazaira bontotta szét, amelyeket a mai napig nem merünk ismét logikusan összefüggő rendszerré összerakni.”⁴⁶

A Duray-féle Esterházy-írások külön fejezetét alkotják a felvidéki magyar politikus elítélésére és mártíromságára vonatkozó eszmefuttatások, melyek között efféle súlyos tanulságokat tartalmazó mondatokat olvashatunk:

„1945 áprilisában tartóztatták le őt az új győztesek, mert nem tudták elviselni állhatatosságát, tisztaságát, a hitéből táplálkozó bátorságát, és legfőképpen azt, hogy ezek az értékek és tulajdonságok egyetlen magyar emberben testesülnek meg. A sors fintora, hogy egy ideig egy börtönben tartották őt fogva a letartóztatására parancsot adó szlovák politikussal – Esterházy behalt, Husák köztársasági elnök lett. Nagy különbség: az érték pusztítandó, a pusztító felemelendő. Erről szól korunk vitája.”⁴⁷

⁴⁵ DURAY 2021.

⁴⁶ DURAY 2007.

⁴⁷ DURAY 2011.

Nagy terjedelemben, jogászai alapossággal elemzi az Esterházy távollétében meghozott pozsonyi halálos ítélet groteszkbe illő jogtalanságát és tarthatatlanságát, hogy ennek végén levonja a felvidéki magyarság sorsa szempontjából is az egyik legdrámaibb következtetést: „Esterházy János élete a felvidéki magyarság létével azonos. Legjelképebb a halálra ítéltetése. Mert általa az egész közösségünk fölött mondták ki az ítéletet. Ő ugyan kegyelmet kapott, de a börtönben halt meg. Mi még börtönben vagyunk, és sem kegyelmet, sem felmentést nem kaptunk, csak az ítélet végrehajtását napolták el.”⁴⁸ Alapos elemzésnek veti alá az Esterházy politikai rehabilitációjára irányuló eddigi törekvések elutasításának okait, majd ebből fakadóan szögezi le:

„EJ ítélete erkölcsileg érvénytelennek nyilvánítható. Ezért felül kell emelkedni az Esterházyt bűnösnek tekintő szemléleten és le kell róla bontani ezt a politikailag aláfestett megítélést, azaz ki kell mondanunk Esterházy büntelenségét, ami azt is jelenti, hogy bűnös az, aki őt bűnösnek tekinti. [...] Végso soron ő is a csehszlovákiai kommunizmus áldozata. Mivel rehabilitációja 1990 után sem következett be Csehszlovákia utódállamában, Szlovákiában, ezért őt folyamatosan (azaz máig tartóan) a politika áldozatának kell tekinteni. Esterházy egy önkényuralmi rendszer, illetve hatalmi önkény és az alaptalan bosszú ösvényeit járó kizárólagos gondolkodás áldozata.”⁴⁹

Duray tanúja volt annak is, amikor 1991-ben Václav Havel köztársasági elnök (a Szlovák Tudományos Akadémia tiltakozására) kihúzta Esterházy nevét az in memoriam Masaryk-díjjal való kitüntetésre váró személyek listájáról. Holott ez de facto a rehabilitálást jelenthette volna a törvénytelenül elítélt mártír gróf számára. „A halott áldozatot újból fel kellett áldozni a vétkesek élő utódainak nyugalmaért” – állapítja meg lakonikus egyszerűséggel Duray.⁵⁰

Esterházy János 2017-ben, Krakóban megindult boldoggá avatási eljárása kapcsán megállapítja:

⁴⁸ DURAY 2019: 52.

⁴⁹ DURAY 2017.

⁵⁰ DURAY 2017.

„életét a keresztény eszmeiséghez való ragaszkodás és a keresztény értékrend követése fogta egybe, mintegy kizárva és ellenpontozva kortársai és az utókor részéről minden vele szemben támasztott gyanút és megfogalmazott vádat. Magatartását és értékrendjét meghatározóan: Krisztus-követő volt. [...] Megszökhett volna, de még a látszatát is kerülni akarta annak, hogy beadta a derekát. Ez a tudatosság, ez az elszántság, ez valóban egy krisztusi magatartás. Krisztus is tudta, hogy az út során mi vár rá s elméletileg ő is elkerülhette volna a szenvedéseket. S mégis ezt az utat választotta. Azt tette, ami meg volt írva, amikor elment a getszemáni kertbe. Esterházy János is odament és felajánlotta segítségét Gustáv Husáknak.”⁵¹

Eme, sokak számára érthetetlen cselekedete kapcsán helyezi el őt egy másik írásában a magyarság hőseinek panteonjában: „Esterházy János nem csak a huszadik század, hanem az elmúlt ezer év nagy magyarjainak egyike volt – mártírpolitikus.”⁵²

A boldoggá avatási eljárás megalapozott szakralitásának ténye sem szakíthatja el őt folyamatos hivatkozási alapjától, azaz a felvidéki magyarság sorsától: „Kezdeményezés indult Esterházy János boldoggá avatására. Ehhez súlyos tanúságtételek kellenek. A legsúlyosabb bizonyítéka lenne annak, hogy már beléphet a boldogok sorába, ha életének példáján, politikusi magatartásán és eszmei meggyőződésén felbuzdulva végre magához térne felvidéki magyar közéletünk, hogy mi is boldogabbak lehessünk itt a szülőföldünkön.”⁵³

A fentiek összefoglalásaként megállapítható, hogy Duray Miklós a kommunizmus összeomlása után újrakezdő felvidéki magyar politikai nemzedék nevében (és persze a maga nevében) fogalmazta meg és tisztázta Esterházy János helyét és szerepét az általa képviselt magyar népcsoport múltjában, jelenében és jövőjében. Ezt a szembenézést minden felvidéki nemzedéknek meg kell tennie, mert minden nemzedéknek tudatosítania kell a Duray által felismert és kimondott igazságot: „Esterházy a mi tükrünk, a legfényesebb tükrünk.”

S végül egy utolsó idézet Miklós egyik emlékbeszédéből:

⁵¹ *Részlet a Triptichon című dokumentumfilm részére készült interjúból* [é. n.].

⁵² DURAY 2007.

⁵³ DURAY 2011.

„Esterházy János grófot a felvidéki magyarok színe előtt nem kell rehabilitálni, mert mi őt sohasem tekintettük bűnösnek, hanem egynek magunk közül, aki helyettünk is vállalta a meghurcolást, terheink viselését. Mi számtalanszor tanújelét adtuk annak, hogy ő bűntelen, sőt mártír. Például akkor is, amikor az ő emlékére a felvidéki magyarság parlamenti képviselői csoportja 1994-ben megalapította a Helytállásért/Pro Probitate díjat.”⁵⁴

Több mint szimbolikus, hogy a Pro Probitate – Helytállásért díjat 1994-ben elsőként – in memoriam – Esterházy János kapta meg, utolsóként 2021-ben pedig Duray Miklós lett a díjazott.

Az előadás elején feltett kérdésre tehát végül így válaszolhatunk: Miklósnak az igazság folyamatos keresése és az igazságért való szüntelen küzdelmének erősítése miatt volt szüksége Esterházy János hitet és reményt adó példájára. Egész addig a végső pontig, amíg maga is rá nem talált a végső Igazságra, s halálos ágyán Kerényi Lajos atya, a haldoklók legendás kórházlelkészének kezébe le nem tette életének terheit. A szent útravalót magához véve, megtisztult lélekkel lépte át az öröklét kapuját. Találkozásuk után, Lajos atya megrendülten mondta a telefonba: „Egy nagy lélek távozott el közülünk.” Ez a kegyelmi pillanat volt Esterházy János viszontajándéka Duray Miklós számára, hisz a Gulágon maga is azért imádkozott, azt kérte az Istentől, hogy a szentgyónás és szentáldozás szentségében részesülve távozhasson e világból s így elnyerhesse az üdvösséget.⁵⁵

Köszönjük neked, János és Miklós, mindenekelőtt a helytállást, és köszönjük, hogy a nektek rendelt nemzetközösség szolgálatának szentelve életeteket, ügyeink közbenjárói voltatok itt a Földön. Mindezt a felebarát iránti szeretet parancsát gyakorlattá váltva és a felelősségérzet által vezérelve, a közjó tisztaságaként tettétek. Legyetek velünk égi segítségetekkel is, hogy hozzátok hasonlóan mi is rátaláljunk az igazságra, s veletek együtt tiszta forrásból meríthessünk erőt földi létünk küzdelmeihez. Mindhalálig.

⁵⁴ DURAY 2001.

⁵⁵ ESTERHÁZY 2021: 52.

Felhasznált irodalom

- DURAY Miklós (1992): Ünnepi beszéd az Esterházy János-emléktábla avatásakor. Budapest, Szép utca, 1992. október 4.
- DURAY Miklós (2001): *Esterházy Jánost már nem kell rehabilitálni*. 2001. február 5. Kézirat.
- DURAY Miklós (2007): *Esterházy János, a modern kereszténydemokrácia képviselője és az emberi jogok védelmezője*. Előadás. MTA, Esterházy-konferencia, 2007. április 19.
- DURAY Miklós (2011): *Esterházy János, a mi legfényesebb tükrünk*. Ünnepi beszéd Esterházy János emléktáblájának dunaszerdahelyi avatásán, 2011. október 7. Kézirat.
- DURAY Miklós (2015): *Adjuk vissza Esterházy János becsületét*. Előadás a prágai Magyar Kulturális Intézetben tartott Esterházy János-emlékkonferencián, 2015. június 27.
- DURAY Miklós (2017): *A tiszta lelkű Esterházy János rabként hunyt el hatvan évvel ezelőtt*. Előadás Esterházy János halálának 60. évfordulójára 2017. március 5-én rendezett megemlékezésen Prágában.
- DURAY Miklós (2019): Megkésett temetési beszéd. In BALÁZS F. Attila – HAJTMAN Béla – MOLNÁR Imre (szerk.): *Esterházy János Emlékkönyv II*. Budapest: METEM.
- DURAY Miklós (2021): *Esterházy János a kisebbségi kérdésről*. Nyilatkozat az EWTN Katolikus Televízió Esterházy-műsorában, 2021. március. Kézirat.
- ESTERHÁZY János (2021): Részlet a pozsonyi járványkórházból nővérének Lujzának írt leveléből. In MOLNÁR Imre (szerk.): *Isten szolgálja Esterházy János. Emlékkönyv III*. Budapest: METEM.
- Részlet a Triptichon című dokumentumfilm részére készült interjúból* [é. n.]. Az interjút Pozsonyban Zsigmond Dezső filmrendező készítette. Kézirat.

Magyarországi politikusok, szakértők visszaemlékezései

Résztevők:

Entz Géza

Kiss Gy. Csaba

Szabó Tibor

Tabajdi Csaba

Moderátor: *Tárnok Balázs*

Tárnok Balázs: Jó napot kívánok! Nagy tisztelettel köszöntök mindenkit. Kettős teher alatt zajlik ez a mostani panel, egyrészt az időteher, másrészt pedig az ebéd utáni panel mint tény terhe alatt. Ennek okán megpróbáljuk kellően dinamikusra fogni ezt a beszélgetést, aminek az lenne a célja, hogy Duray Miklósról, az ő tevékenységére magyarországi szempontból emlékezzünk.

A konferencia első felében Duray Miklósnak mint jogvédőnek, szabadságjogi fellépőnek, aktivistának a tevékenységét tekinthettük át. 1990 után elsősorban politikai tevékenységét figyelemmel kísérve, szem előtt tartva értékelnénk az ő

munkásságát, a felvidéki események vizsgálataival is, mindezt magyarországi szempontból, hogy nézett ki Duray Miklós tevékenysége és a felvidéki magyar politika egyes eseményei ebben az időszakban.

A panel résztvevőihöz fordulnék azzal a bevezető kérdéssel, hogy hogyan kerültek kapcsolatba Duray Miklóssal, melyek voltak személyes tapasztalataik és az egyes időszakokban miként dolgoztak együtt.

Kiss Gy. Csaba: Hölgyeim és Uraim!

Köszönöm a meghívást. Lehet, hogy engem azért kért fel a moderátor úr, mert én 1969 nyarán találkoztam először Duray Miklóssal a kéméndi táborban. Azt kell mondani, hogy a szlovákiai magyar politikai elitnek, még a mainak is, tulajdonképpen az előzményei az ifúsági táborok kitűnő intézményeihez kapcsolódnak. Ez az úgynevezett normalizáció idején, 1971 után megszűnt, de 1977 után ismét megtartották. Duray Miklósnak ebben kulcsszerepe volt. A kéméndi tábornak ő volt az egyik vezetője, Duka Zólyomi Árpád irányítása mellett.

1969-ben találkoztam vele tehát első ízben, azután 1974-ben Pozsonyban, amikor visszahúzódott a politikától, a hírével pedig, amikor letartóztatták és per kezdődött ellene. Ne feledkezzünk meg arról, hogy ennek milyen visszhangja volt a magyar szellemi életben. A per egyik tárgyalására három kitűnő magyar író, Csúrka István, Mészöly Miklós és Cseres Tibor is elment Pozsonyba.

Entz Géza: Duray Miklóssal „hivatali kötelességszerűen” találkoztam először 1990-ben, még hozzá egy nagyon jó helyen, a kufsteini börtönben, azaz kufsteini várban, ahol akkor volt az első magyar szórványkonferencia, amiből, azt hiszem, 10 volt, tehát ott találkoztunk először.

Én akkor már államtitkár voltam, az Antall-kormány határon túli magyar ügyekért felelős államtitkára, én mint újdonsült közszereplő, ő pedig mint szabadságharcos és már akkor is nemzeti hős. Tehát azért volt némi súlycsoportbeli különbség kettőnk között. Ez a találkozás nem is végződött

a kettőnk közötti kapcsolat különösebb erősödésével, annál kevésbé, hogy nekem akkor az volt a benyomásom, Miklós várja még azt, hogy vajon ez az új kormányzat, amelynek a miniszterelnöke kinyilatkoztatta emblematisz jelentőséggel, hogy lélekben a határon túli, tehát a teljes magyarság miniszterelnöke kíván lenni, mit fog ténylegesen tenni. Ezt a kijelentést aztán méltatlan és sokszor ostoba viták is követték, viszont Miklós számára ez egy olyan jelentőségteljes dolog volt, amit későbbi nyilatkozataiban is folyamatosan idézett.

Kiemelte, hogy ez egy nagyon jelentős kijelentése volt Antallnak, de ezt ő úgy értette, értékelte, hogy az Antall személyes elkötelezettségével függ össze. Vajon a kormánya mit fog csinálni? Ez számára akkor még kérdéses volt. Ez az egyik része a dolognak, a másik pedig az, hogy a felvidéki magyarság körében már akkor is jelen volt a politikai megosztottság, a magyar kormányzatnak pedig minden demokratikusan működő párttal – és főleg parlamenti képvisellel rendelkező pártokkal – kapcsolatot kellett tartani. Eszünkbe se jutott akkor, hogy mondjuk bármelyiket is politikai értelemben a magunk oldalára állítsuk. Úgy tekintettük, a felvidéki, akkor még csehszlovákiai magyarságnak ez a döntése számunkra tiszteletben tartandó. Ezzel kezdődött a dolog, aztán ez a kapcsolat nagyon komoly és mély politikai és személyes barátsággá alakult köztünk az idők folyamán.

Tabajdi Csaba: Nehezen tudom megmondani, hogy mikor volt az első személyes találkozásunk, mert először tulajdonképpen írásainkból ismertük meg egymást. Miklós még 1990 előtt, 1989 táján készített egy tanulmányt, amelyben három nemzetpolitikai koncepciót vizsgált meg: 1) az MDF nemzetpolitikai koncepcióját; 2) a Szűrös Mátyással készített interjúk, illeőleg Szokai Imrével a *Magyar Nemzet* hasábjain 1988. február 13-án közölt tanulmányunk alapján megfogalmazott új baloldali nemzetstratégiát; 3) a liberálisok programjának a nemzetpolitikai részét, amelyben annak idején a liberálisok a kettős

állampolgárságot is javasolták, amit később az SZDSZ keményen ellenzett, miként a kedvezménytörvényt sem szavazta meg.

A személyes találkozásunk a kilencvenes évek elején történt. Tulajdonképpen az igazán aktív együttműködésünk 1994-től kezdődött, amikor engem politikai államtitkárrá neveztek ki a Miniszterelnöki Hivatalba, és akkor alakult ki Duray Miklóssal és másokkal is egy intenzív munkakapcsolat.

Nem volt egy könnyű időszak a kilencvenes évtized, merthogy akkor kellett kidolgozni a magyar–szlovák és a magyar–román alapszerződést. Ezek értékelése máig viták forrása. A pásztorok pásztorával, Tőkés Lászlóval vannak baráti vitáim, mert szerintem nem volt egyeztetés a Horn-kormány és a határon túli magyarok legitim szervezetei között, holott tényszerűen számos alkalommal egyeztettünk az alapszerződésekről. Ezt megerősítheti Szabó Tibor kedves kollégám, hiszen személyesen ő adta át a magyar–szlovák alapszerződés tervezetét Duray Miklósnak. Ezt utólag is helyes lépésnek tartottam, hiszen abszurd dolog lett volna úgy egyeztetnünk a szöveget, hogyha a határon túli partnereinket nem tájékoztattuk volna.

Ez nagyon nehéz, bonyolult időszak volt. Szerfőlött nagy volt a nyomás Magyarországra, de Szlovákiára is, mert a Nyugat azt akarta, hogy béküljenek meg ezek a civakodó közép-európaiak, ne hozzák be se a NATO-ba, se az Európai Unióba a kétoldalú konfliktusait. Sajnos az őshonos nemzeti kisebbségi kérdéshez lényegében nem értettek, mert rendszeresen összemosták a náluk jelentkező migrációs kisebbségek megoldatlan kihívásaival. A kilencvenes évek első felében megpróbáltak érdemben foglalkozni a közép-európai nemzeti kisebbségi problémákkal. Ezt példázta az is, hogy a magyar–szlovák alapszerződést Ballardur francia miniszterelnök jelenlétében írta alá Mečiar kormányfő és Horn Gyula miniszterelnök Párizsban.

Megkérdezte tőlem egyszer Lászlóffy Aladár zseniális kolozsvári költő: Mondd, az alapszerződés – kérdése a román megállapodásra vonatkozott, ami sokkal rosszabbra sikeredett a magyar–szlovák alapszerződésnél – kisebbségi része miért lett ilyen gyöngé? Ez kényszerből, nyugati nyomásra történt-e, vagy mi magyarok önszántunkból voltunk hülyék?

Az utóbbi is gyakran előfordul, de nagyon nagy volt rajtunk a nyomás és a kényszer. Lényegében zsaroltak bennünket a NATO-hoz, illetve az Európai Unióhoz történő csatlakozás késleltetésével. Nagyon érdekes, és nagyon sok mindent elárul Duray Miklósról, hogy még a 2000-es évek közepén több alkalommal határozottan számonkérte a szlovák kormányon a magyar–szlovák alapszerződés betartását, holott számos ponton, jogosan volt hiányérzete a szerződés kisebbségi rendelkezéseivel kapcsolatosan. Ez is szemléletesen bizonyítja, hogy Duray Miklós soha nem volt doktriner, mindenkor a kisebbségi gondok megoldása élvezett nála elsőbbséget

Ő nemzeti, konzervatív keresztényként határozta meg magát, de nagyon nyitott volt más irányban is, hiszen a Liberális Internacionálé alelnöke is volt egy bizonyos időszakban. Az Együttélés elnökeként volt egy fontolgató beszélgetésünk, hiszen Miklós állandóan tépelődött, gondolkodott, hogy mi a csudát lehet tenni nemzeti kisebbségi ügyben, amikor ezen a téren gúzsba kötve kell táncolnunk. Lehet, hogy kellene – töprengett – az Együttélésen belül, amelynek bázisa keresztény-konzervatív többségű, de vannak baloldaliak is, egy szociáldemokrata, esetleg egy liberális, nemzeti szabadelvű platform is? Ezzel én teljes mértékben egyet is értettem. Duray Miklós egyik legfőbb vonása volt a párbeszédkészség, a nyitottság. Mi soha nem veszünk össze, ezt nem is értem igazán, hiszen ő is indulatos volt, engem sem kell féltetni. A Vajdasági Magyar Szövetség elnökével, a Kasza Jóskával, Isten nyugosztalja, minden találkozó első negyedórájában indulatosan összevesztünk, majd rögtön ki is békültünk. Miklóssal soha nem veszekedtünk, talán a szövetségi egymásrautaltság, és a kölcsönös tisztelet okán, pedig értelemszerűen voltak véleménykülönbségeink és nehéz pillanatok. Ilyen eset volt például amikor Bauer Edit és Miklós jöttek az alapszerződés ügyében egyeztetni, majd átmentek a Duna túlsó partjára, a Külügyminisztériumba, ahonnan sokkos állapotban, elkeseredve jöttek vissza, úgy kellett őket vigasztalnom. Ugyanis annyira nem ismerte, nem értette, nem érezte át az akkori külügyminiszter, Kovács László a felvidéki magyarok helyzetét, problémáit, kéréseiket, hogy alig tudtam beléjük lelket verni.

Egy megjegyzést még az alapszerződéshez. Mindig elmondtam, hogy olyan jó alapszerződést tudnánk kötni a magyar kormány és a felvidéki magyar pártok, illetve az RMDSZ között. De sajnos nem velük kellett ezen szerződéseket elfogadnunk. Szabó Tibor volt kollégámmal, a HTMH későbbi elnökével éppen arról beszéltünk, hogy napjainkban sajnos sokkal rosszabb alapszerződést tudnánk csak aláírni, mert ma egyik országon, sem rajtunk, sem Szlovákián nincs érdemi külső késztetés, sőt nyomás, mint ami volt a NATO-tagság és az európai uniós tagság előtt, és a két érintett állam, Románia és Szlovákia nem vált kisebbségbarát országgá.

Szabó Tibor: Köszönöm szépen. Előjáróban csak annyit, hogy én a melletttem ülő két úriembernek voltam beosztottja, tehát sajátos helyzetben vagyok. Egy kicsit árnyalni is szeretném az elhangzottakat, de a kérdésre válaszolva: 1983 – nem személyes találkozó, hanem *Kutyaszorító* találkozó volt. Végzős egyetemista voltam 1983-ban, és lelkes végzősként valahol hozzájutottunk egy *Kutyaszorító*hoz, és azt mi a kezdetleges másológépeken elkezdtuk másolni. Csehszlovák ösztöndíjas voltam, és most tudtam meg Bukovszky László előadásából, hogy utána miért kellett nekem visszamenni Csehszlovákiába, merthogy volt ez a bizonyos kétoldalú szerződés, és az akkori szolgálatok jól végezték a munkájukat ezek szerint. Miután ez a másolás megtörtént, és csodálkozva olvasták elég sokan a kollégiumban ezeket a lapokat, egyszer csak becitáltak a csehszlovák nagykövetségre és mondták, hogy Szabó elvtárs, magát várja a behívója otthon, méltóztassék inkább hazamenni. Így aztán másfél évet lehúztam a nyugatnémet határon, védve a NATO-tól a Varsói Szerződést. Az ember sokat tanul egy ilyen konferencián.

Azt csak úgy mellékesen jegyzem meg, hogy a szolgálatoknak a működése a következő években is elkísérte ezt a történetet, akkor már nyilván a magyar szolgálatok kevésbé dolgoztak, talán, közösen a csehszlovák, illetve a szlovák szolgálatokkal, de a témán rajta tartották a szemüket és a kezüket is, és ennek is voltak bizonyos következményei.

Tehát amire a Csaba utalt, alapszerződés és minden egyéb, bár állítólag határon túli magyarokra, ezt így mondják, szaknyelven nem dolgoztak a magyar szolgálatok, ellenben azokra a köztisztviselőkre, akik velük kapcsolatban voltak,

elégg intenzíven dolgoztak folyamatosan, ami egyébként valószínűleg helyes volt ebben az időben.

A személyes kapcsolatra kitekintve pedig azt tudom mondani, hogy Miklóssal személyesen a kilencvenes évek elején, 1989–90 környékén, az MDF mezsgyéjén találkoztam először, és a következő 15 évet köztisztviselőként töltöttem ebben a rendszerben, és mellékesen vagy elsősorban Miklós barátjaként. Megmondom őszintén, hogy magyar köztisztviselőnek lenni és párhuzamosan Miklós barátjának is lenni, ami egy megtisztelő dolog, nem volt egyszerű.

Kiss Gy. Csaba: A korábbi időkről még néhány megjegyzést, amit Szabó Tibor is említett. 1977–78 táján próbálták Szlovákiában a magyar tannyelvű iskolákat kétnyelvűvé alakítani. Tulajdonképpen ez volt a Duray Miklós által illegálisan szervezett Csehszlovákiai Magyar Kisebbségi Jogvédő Bizottságnak a kiindulópontja. Én úgy emlékszem, hogy Gömörben tiltakoztak is a helyi magyar pedagógusok. 1978-ban írószövetségi ösztöndíjjal voltam Szlovákiában, többek között Rimaszombatban majd egy hétig, és utána jött egy-egy üzenet, hogy a csehszlovák rendőrség érdeklődött utánam. Ezt ugyan nem ellenőriztem még, de valószínűleg ez volt mögötte. Duray Miklósnak többször közvetítettem üzenetet, Csoóri Sándortól, Für Lajostól, átvittem és átadtam valakinek Komáromban, hogy juttassa el hozzá.

A *Kutyaszorítónál* kaptam fel újra a fejemet. Nem szabad elfelejteni, hogy ehhez a könyvhöz Csoóri Sándor írt egy előszót, és egy gyalázatos bírálat jelent meg az *Élet és Irodalomban* Hajdú János tollából. Ez a Hajdú János 1990 után évekig volt a magyar parlament képviselője. Duray Miklóst a hazai ellenzéki körökben ekkor már jól ismerték. Még hozzátenném azt is, hogy 1980-ban készült el a Bibó-émlékkönyv, az megint a magyar ellenzéki mozgalmaknak egy komoly teljesítménye, s Duray Miklós esszével szerepelt ebben a kötetben. Az ellenzéki közvéleményben ekkor már nagyon jól ismert személy volt. Még egy dologról szeretnék beszélni.

Talán nem érdektelen a Bethlen Gábor-díj, hiszen 1988. november 2-án Duray Miklós megkapta ezt a díjat. A Bethlen Gábor Alapítvány valójában a Magyar Demokrata Fórumnak egyik bölcsője volt. A Magyar Demokrata Fórum olyan személyiségei voltak a kuratóriumban, mint Csoóri Sándor,

Für Lajos, a titkárságot pedig Nagy Gáspár költő vezette. 1988 nyarán kellett dönteni, hogy kinek adjuk majd ősszel a díjakat. Emlékszem a titkársági ülésre, a kiindulópont az volt, Csehszlovákia legyen a célország, s ez nagyon nehéz volt. Egyszerű volt az a döntés Bohumil Hrabal íróról, aki nagyon népszerű volt Magyarországon. Csehszlovákiából két magyart, egymással sokszor vitatkozó személyt, Janics Kálmánt és Duray Miklós jelöltük a díjra, hogy a közöttük lévő félreértéseket is tisztázni lehessen. A negyedik díjazott egy sárospataki református teológiaprofesszor volt, Újszászy Kálmán. November 2-án volt a díjátadás.

Még egy érdekes anekdotikus elemet hadd mondjak el. Engem küldött ki az alapítvány a repülőtérre Bohumil Hrabalt fogadni. A csehszlovák nagykövetségről engem is ismertek, megszólított hát két elvtárs, érdeklődtek, hogy az íróat várom-e. Igen – válaszoltam. Ha megengedi, mi is szeretnénk az íróval beszélni. Ha az író rendelkezésükre áll – mondtam. Tíz percig volt velük. Ezt követően Hrabal nagyon ideges lett. Beültünk a taxiba, és nagyon felháborodottan mesélte, hogy neki azt mondták: egy olyan emberrel veszi át ezt a díjat, aki a szocialista Csehszlovákiának ellensége. Ez volt Duray Miklós.

Tárnok Balázs: 1989–90 és az azt követő néhány év időszaka Magyarországon is sűrű időszak volt. Duray Miklós tevékenysége, hogyha jól sejtem, akkor a magyarországi hivatalban lévő nemzetpolitikai felelősöknek is feltűnt, illetve tudták értékelni – hogyan emlékeznek vissza erre az időszakra? Itt elsősorban Entz Gézához fordulok.

Entz Géza: A HTMH Tabajdi Csabával kezdődött, nála voltam munkatárs 1989 őszén, amikor ott létrejött egy Titkárság és Kollégium, tehát egy kisebbségi titkárság és kollégium, a Németh-kormány idején. A hazai kisebbségek és a határon túli magyar kisebbségek ügye tartozott hozzá. Értelemszerűen ez az új kormány hivatalba lépésével megszűnt. Akkor Antall József megkérdezte tőlem, hogy helyesnek tartom-e azt, ha a hazai kisebbségek és a határon túli magyarság ügye egy hivatal keretében össze van kapcsolva. Én ezt nem tartottam helyesnek, mert az a kölcsönösség politikai gondolatát jelentené. Tehát, amit mi megadtunk az ittenieknek, azt adják meg ők is, ez nincs tekintettel minőségi, mennyiségi

különbségekre és egyéb összefüggésekre, tehát ez nem jó. Ez az a reciprocitás, amit én elutasítottam.

Erre egy külön-külön szervezeti egység kell, a Csaba által kezdeményezett kör nagyon gyorsan, lényegesen nagyobb volumenben épült ki, és ez tartott két évig a Miniszterelnöki Hivatalban. Én politikai államtitkárként voltam ennek a titkárságnak a vezetője, Antall viszont úgy gondolta, hogy ebből egy rendes kormányhivatalt kell létrehozni, és ezért 1992-ben létrejött a Határon Túli Magyarok Hivatala, aminek én az elnöke lettem, de akkor már nem politikai államtitkárként, mert az az adott rendszerbe nem illeszkedett, hanem címzetes államtitkárként vezettem a hivatalt.

Tárnok Balázs: Mi történt ebben az időszakban, 1990 és 1994 között, a komáromi nagygyűlésig? Mi volt Duray szerepe a felvidéki politikában az Együttélés megalapítása és Csehszlovákia szétesése idején? Hogy látták Önök akkor az ő tevékenységét?

Entz Géza: A csehszlovákiai magyarság legjelentősebb politikai képviselőjének tartottuk őt és a pártját, az Együttélést, de mi hivatalosan a többi magyar politikai tényezővel is tartottuk a kapcsolatot. Egyszer-kétszer tettem látogatást Prágában és Pozsonyban 1990 és 1992 között, akkor minden párt képviselőivel találkoztunk, és természetesen az adott kormányzat külügyi, illetve kisebbségi ügyekben felelős képviselőivel, miniszterelnök-helyettessel, többek között Čarnogurský miniszterelnökkel is.

Ebben az időben Miklóssal a kapcsolatunk – éppen a csehszlovákiai magyar politikai képviselet közti feszültségek miatt, valamint a magyarországi pártok ellenzéki pártokkal kapcsolatos hasonló típusú vagy hasonló karakterű feszültségei miatt – nem volt egyszerű. Az együttműködés és a politikai értelemben vett baráti kapcsolat 1992 körül jött létre köztünk, amikor a magyar kormány tett egy nyilatkozatot, amely nagymértékben egybevágott az Együttélés programjában szereplő innovatív gondolattal, a társnemzeti elképzeléssel.

Ez nyilvánvalóan jelentősen elősegítette a kölcsönös megértést. Az első találkozóra Antall Józseffel 1992 novemberében került sor a felvidéki pártokkal. Ezzel elindult aztán az a folyamat, amit a Fidesz később folytatott, ezt tehát már mi indítottuk el. A határon túli magyar politikai képviseletekkel történő

rendszeres kapcsolattartás előkészítése pedig a miniszterelnök és a miniszterek, tehát a kormány szintjén, az én hivatalom feladata volt.

Tárnok Balázs: Tabajdi Csabához fordulok, az időben ő következett a terület felügyeletével 1994 és 1998 között. Milyen volt akkor a kapcsolata a mečiarizmus idején tevékenykedő Durayékkal, a Magyar Koalícióval? Hogy látták a mečiarizmus idején Duray küzdelmét a felvidéki magyar iskolák, az identitás megőrzésében, és hogy tekintenek vissza az 1998-as pártegyesítésre? Tehát itt az Együttélés megszűnésének dilemmái is felmerülnek. Ez az időszak miként maradt meg Önben, hogy emlékszik vissza Duray tevékenységére?

Tabajdi Csaba: A kilencvenes évek elején igen részletes Közép-Európa-programot, nemzeti kisebbségvédelmi ajánlásokat dolgoztunk ki vezetéssel az MSZP nevében. Ennek két melléklete volt, két európai nemzetközi kisebbségvédelmi szerződés tervezete. Az egyiket Kovács Péter, az egyik legkiválóbb nemzetközi jogi és kisebbségi jogi szakértő, a későbbi alkotmánybíró dolgozta ki, a másikat Szalayné Sándor Erzsébet, aki a Pécsi Egyetemen tanított, jelenleg ombudsmanhelyettesként a kisebbségi területet felügyeli. Ezt a közép-európai, nemzetstratégiai koncepciót eljuttattam több határon túli magyar személyiségnek, természetsszerűleg Duraynak is. Akkor erre Miklós reagált, és a reakciója is olyan volt, amiből látszott, hogy ő nem átlagos politikus. Ma már úgy fogalmazok, hogy államférfi. Államférfi nagyságú kisebbségi politikust elég keveset ismertem meg a negyvenéves kisebbségpolitikai tevékenységem során, kiváló politikusokat igen, de aki nemzetstratégiában gondolkodott, olyat keveset. Ennél még fontosabb, hogy Duray az európai geopolitikai kontextust, a nemzetközi környezetet is állandóan vizsgálta. Elemezte azt, hogy a külső feltételrendszer mit jelent a határon túli magyar kisebbségi közösségek érdekérvényesítése és védelme szempontjából.

El kell mondjam, hogy a kisebbségvédelem szempontjából még az Európai Unióhoz való csatlakozás úgy-ahogy azt jelentette, hogy legalább odafigyeltek, még ha nem is értették érdemileg ezeket a kisebbségi kérdéseket. A kilencvenes évtized első felében, főként az Európa Tanács keretében születtek sokoldalú szerződések, ajánlások, mint a regionális vagy kisebbségi nyelvek chartája, a nemzeti kisebbségvédelmi keretegyezmény, de később már nem volt érdemi

politikai akarat azok végrehajtásának betartatására. Az alapszerződéses ügyekben a nyugati államok úgy gondolták, hogy ezzel majd meg fognak oldódni a problémák. Most éppen a szerbek nyakát szorongatják Koszovó kapcsán, felvételi kritériumként.

A súlyos negatív fordulat akkor következett be, amikor 2004 és 2007 között 12 új tagállamot vettek fel az Európai Unióba, és onnantól kezdve a nemzeti kisebbségek ügyét ad acta tették. Ez egy nagyon rossz körülmény, és amiről a Németh Zsolt barátunk is beszélt. Most meg igazán tragikus lett a helyzet, a nemzeti kisebbségek jogvédelme Oroszország Ukrajna elleni háborúja következtében. Erről Fiala-Butora János írt egy kiváló elemzést még a mostani háború kitörése előtt, amikor már Ukrajna egy jelentős részét az oroszok, a szakadárok elfoglalták az ott élő többmilliós orosz kisebbségi közösség védelmének ürügyével. Ez a nemzeti kisebbségek védelmét Európában, de a világon is rendkívül lehetetlen helyzetbe sodorta, ahogyan Németh Zsolt fogalmazott, ez egy atomcsapással ér fel. Ez a felelőtlen orosz politika a nemzetközi kisebbségvédelmet kilátástalan helyzetbe hozta, pedig addig sem volt kisebbségbarát hozzáállás az európai uniós intézményekben, többek között az Európai Parlamentben sem. A Minority Safepacket az Európai Bizottság úgy rázta le magáról primitív és hamis érveléssel, mint kutya a vizet, pedig a javaslat egyáltalán nem volt maximalista, és kellően konkrét is volt. Számos jeles szakember nagyon sokat dolgozott rajta, így az általam akkor vezetett Nemzeti Kisebbségi Intergroup is. Jelenleg nagyon borúlátó vagyok én is, osztva mások véleményét, hogy mit lehet tenni egyáltalán a nemzetközi kisebbségvédelem terén.

Tárnok Balázs: Mielőtt még rátérnénk erre az időszakra, maradjunk 1998-ban, és az azt követő néhány évnél. 1998 változást hozott Budapesten és Pozsonyban is. 1998-tól Szabó Tibor lett a HTMH elnöke, erre az időszakra tehető a Magyar Koalíció Pártja mint kormánypárt tevékenységi időszaka. Erre az időszakra tehető, ha csak magyar perspektívából nézzük, a státustörvény elfogadása, amiben Duray Miklósnak nagy szerepe volt. Miként működtek együtt az akkori éppen frissen megalakult MKP-val és azon belül Durayval, és általában véve? Hogyan hatott ez az akkori magyar–szlovák kapcsolatokra?

Szabó Tibor: Mielőtt erről nagyon szívesen beszélek, engedtessek meg nekem, hogy arról a nyolc évről, amit a barátaim beosztottjaként eltöltöttem, Duray Miklós szemszögéből néhány megjegyzést tegyek, illetve néhány emléket felelevenítsek. Miklós nem volt könnyű ember, nem volt könnyű politikus, ámbár mindig korrekt volt, de azt azért el kell mondani, hogy nem volt könnyű helyzetben ő sem, és a magyar kormány sem volt, és a magyar kormány képviselői sem voltak könnyű helyzetben az ő ügyeiben, és különösen nem volt könnyű helyzetben, amire már utaltam, egy magyar köztisztviselő, aki egyébként esküt tett a magyar törvényekre, ugyanakkor pedig szolgálta a felvidéki magyarságot és barátként tekintett Duray Miklósról.

A kezdetek kezdetén, amire Entz Géza utalt, hogy 1992-ben történt meg az első hivatalos miniszterelnöki találkozó felvidéki magyar pártokkal, azért azt el kell mondani, hogy az addig eltelt időszak Miklós szempontjából nem volt egy könnyű időszak.

Ő Prágában volt képviselő, és a prágai magyar diplomáciai testülettel az ő kapcsolata, hogy úgy mondjam, nem volt teljesen kiegyensúlyozott, sokszor konspiratív módon kellett neki üzeneteket közvetíteni a prágai nagykövetségen keresztül a magyar kormányzat felé. Ugyanez volt vagy hasonló volt a helyzet, legalábbis Miklós benyomásai szerint, a magyar külügyminisztériummal is. Csak egy anekdotát mondok el. Amikor Václav Havel köztársasági elnök úr Magyarországra érkezett, akkor az ő kísérfője az a magyar ügynök volt egyébként, aki annak idején Deutsch Tamást is hazahozta Prágából. Ez a személy a későbbiekben pedig egy következő kormányfőnek nemzetbiztonsági tanácsadója is lett, történetesen ez Horn Gyula volt. Tehát összetett volt a történet a kilencvenes évek elején, az a fajta rendszerváltoztatás vagy -változás, amit mi szívesen elhiszünk és szívesen emlékezünk rá, az azért nem egyik napról a másikra történt. Ennek szimbolikus szereplője, időnként kárvallottja vagy elszenvadójá is volt Miklós, és akkor itt lassan rákanyarodnék arra a változásra, amikor az Együttélés már beolvad, illetve megszűnik, és Miklós visszalép egyet a felvidéki magyar politizálásban.

Ez is egy folyamat volt, és volt már utalás a komáromi nagygyűlésre. A komáromi nagygyűlést megelőzően intenzív diplomáciai jelentéseket kaptunk arról,

hogy miért nem jó, hogyha ezen a nagygyűlésen az történik, amit Duray Miklós szeretne, és mit kell ahhoz tenni, hogy ne az történjen. Történetesen a szlovák szolgálatok részéről és ügyesen a magyar diplomácia ezt olyan módon is jelentette, hogy a nyugati partnerektől is jönnek ezek a jelzések. Ezek hol informális, hol nem informális jelzések voltak, és ennek is volt többek közt következménye az, hogy az 1994. januári komáromi nagygyűlés a küldetését csak részben vagy igazából nem is töltötte be. Duray Miklós a közéletből való – vagy a felvidéki magyar politizálásból való – eltávolítására sok tervezet és sok elképzelés született, egészen radikális elképzelések is megjelentek a diplomáciai jelentésekben erre vonatkozóan, és voltak puhább technikák, elképzelések is. Hogyan lehet megtalálni azokat a felvidéki magyar politikusokat, akik ki tudják váltani Duray „radikalizmusát”?

Hogyha megnézzük kicsit történelmi távlatban ezeket a történeteket, akkor azt kell mondani, hogy ezek sikeresek voltak. 1994-től, a komáromi nagygyűléstől kezdve konkrét és valódi lehetőségként merült fel az, hogy ne Duray Miklós legyen a felvidéki magyarság politikai vezetője, és ez 1998-ra be is érett.

Miklóssal nagyon sok beszélgetést folytattam ebben a tekintetben is, s amik ma itt elhangzottak, azok mind tényszerűek és helytállóak, hogy valóban, ő felismerve ezt a történelmi kihívást, saját jószántából lépett vissza annak érdekében, hogy legyen egységes felvidéki magyar párt.

De ha politikusi és politikai szempontból értékelte Miklós utólag ezt a döntését, akkor a felvidéki magyarság szempontjából nem biztos, hogy ez egy hasznos és célszerű lépés volt. Ha távlati stratégiában és távlatokba tekintünk, akkor nem biztos, hogy a felvidéki magyarság hasznára vált önmagában az, hogy az ő visszalépésével egységes párt jött létre, ezt mutatja egyébként ennek a pártnak a szakadása is. Önmagában csak a parlamentbe való bekerülés és esetleg kormányzati pozíció vállalása, az mindenképpen és minden egyebet háttérbe helyező célként megfogalmazható. Miklós ezt nem így látta utólag, és egyébként ez üzenet a mai politikai helyzetre vonatkozóan is.

Az nagyon fontos, hogy parlamenti képviselőhöz jusson egy párt, de ennél csak egy dolog fontosabb, és pedig az, hogy mit akar képviselni a parlamentben,

vagy esetleg a kormányban. Itt 1998-ra visszatekintve, az az új egyesült párt, ez is Miklós véleményeként, illetve konklúziójaként fogalmazható meg, amikor a kormányban lépésről kellett tárgyalni, akkor pontosan azok a területek és azok a témák kerültek le a napirendről, amelyek egyébként a megelőző nyolc évben folyamatosan ott voltak: a közigazgatási átszervezés, a kisebbségi törvény és természetesen a Beneš-dekrétumok voltak azok, amik az 1998-as kormány alakításakor már nem is voltak napirenden.

Miklós hagyatékaként ezt a helyzetet és ennek a helyzetnek az értékelését mindenképpen érdemes figyelembe venni, és tanulságokat levonni a következő időszakra vonatkozóan is.

Kiss Gy. Csaba: Szeretnék hozzászólni néhány megjegyzéssel. Én inkább megfigyelője voltam ezeknek az éveknek, de az egyik dolog Duray Miklósnak a személyisége. Mondjuk el őszintén, hogy tudjuk, kitűnő elemző, bátor kisebbségi magyar ellenzéki volt, ami nem volt kis dolog a kommunista Csehszlovákiában, de azért nem volt egy könnyű személyiség.

A másik dolog, ami hozzátartozik egy politikushoz, az a róla alkotott kép, tehát hogy milyen kép alakul róla a médiában. Ez ma is alapvető kérdés. Annak idején szerencsétlen módon alakult úgy, hogy a mečiarri korszakban a szlovák médiában szükség volt egy magyar ellenségképre, és ezt Duray Miklósban találták meg. Ezt elég nagy hatással művelte a szlovák média, legalábbis egy része, hogy volna a rossz magyar, ahogy később furcsa módon Bugár Béla lett a jó magyar. Az az igazság, hogy ebből a negatív médiaképből a magyarországi posztkommunista média is sokat merített, ez valahogy furcsán összekapcsolódik. Adott esetben egy szlovák nacionalista narratíva és egy magyar posztkommunista narratíva milyen szépen összekapcsolódott. Csak ezt szerettem volna hangsúlyozni.

Még egy szó a szlovákiai magyar politika többszöri széthasadásához. 1990 februárjában a csehszlovák nagykövetség egyik tanácsosával kellett tárgyalnom, miután Václav Havel elnöktől küldtek meghívót a Magyar Demokrata Fórumnak. Havel ugyanis szervezett, azt lehet mondani, egy pre-Visegrád találkozót Pozsonyban, az április 8-i magyar választások másnapjára. No, akkor ez a tanácsos előhúz egy dossziét, hogy meghívják a Magyar Demokrata

Fórum vezetőit is és a magyar ellenzéket, mert Csehszlovákia, Lengyelország vezetői voltak hivatalosak. Látom a dossziében, hogy a Szabad Demokraták Szövetségéből háromszor annyi név van feltüntetve, mint a Magyar Demokrata Fórumból. Megkérdeztem: tessék mondani, Prágában úgy gondolják, hogy ez lesz a magyar választások eredménye? Zavarban volt szegény. A történetnek nem ez a lényege, hanem hogy április 9-én ott voltunk a Magyar Demokrata Fórum képviselőjében Kulin Ferenc alelnök vezetésével Pozsonyban, és többek között Havelnak a magyar tanácsadóival találkoztunk, Szigeti László és Hunčík Péter személyében, akik enyhén szólva az ottani magyar szétválás egyik modell-jét jelentették. Ezt is érdemes számontartani.

Tabajdi Csaba: Csatlakoznék Szabó Tibor kollégámhoz. Nemcsak köz-tisztviselőként volt nehéz, hanem politikusként, sőt államtitkárként főként nem, mert a magyar politikai életben nem volt soha igazán többsége a külhoni magyar ügynek. A szocialistáknál ritkán került a nemzeti kérdéskör a politika centrumába, a liberálisok kimondottan negligálták, sőt elleneztek. Legalábbis abban a korszakban, amikor én politikai államtitkár voltam. Nagyon sokszor számunkérték rajtam, hogy miért nem fegyelmezed meg Durayt vagy Tőkést. Mondtam: én sem Duraynak, sem Tőkésnek főnöke nem vagyok, énnekem ők a hivatali partnereim, nekem ez nem tisztem, és elveimmel semmilyen anyaországi gyámkodás különben sem fér össze.

Itt a magyar Országgyűlés kupolatermében egy állami fogadáson lezajlott egy jelenet, amely sok mindenre rávilágított. Kovács László akkori külügy-miniszter, aki számunkérte rajtam – mint a kisebbségi területet felügyelő államtitkáron –, hogy miért követel állandóan újat és újat Markó az RMDSZ nevében, hogy kvázi én valamilyen formában hassak rá és a többi határon túli vezetőre, politikusra. Mire mondtam neki, hogy Laci, nem fogok hatni. Egyrészt nem az én feladatom, másrészt Markó Béla az RMDSZ legitim és jogos kisebbségi igényeit, kéréseit, követeléseit terjesztette elő, amelyekkel teljes mértékben én is egyetérték összhangban az élenjáró európai megoldásokkal. Kovács Severinre, az akkori román külügyminiszterre hivatkozott, akit ő européernek tartott. Két évtizeddel később ezt a kétségtelen „nagy européért” az Európai Parlamentből súlyos korrupcióval eltávolították. Severin megetette Kovácsot

ezzel az „európai” simulékonyságával. Visszakérdeztem, hogy Laci, figyelj ide, teljesített-e bármit a román kormány az RMDSZ követeléséből. Semmit nem teljesített, ezért próbálkozik újra és újra újabb követeléssel, merthogy nem halad előre az erdélyi magyarság kisebbségi jogainak biztosítása.

Ezzel összefüggésben mai konferenciánk szempontjából is lényeges, hogy radikális volt Duray Miklós vagy sem. Valóban voltak radikális, sőt túlzó, kontraproduktív kijelentései, sajnos, de ha az egész életművét nézzük, ha azt a 15 nem túl szerencsés mondatát, kijelentését abból kivesszük, akkor ez egy páratlan kisebbségpolitikai életmű az én szememben. Miért radikálisak a kisebbségi politikusok? Mert nincs eredmény, nincsen előrelépés. Ha lenne eredmény, akkor semmiféle radikalizmusra vagy újabb és újabb igények felvetésére nem lenne szükség, de ha semmi nem mozdul előre, akkor ezt a jogos érdekérvényesítő küzdelmet, radikális fellépést is vállalni kell. Elhangzott itt az egyik kiváló előadásban, hogy az 1990 utáni rendszerváltozás nem hozott érdemi fordulatot, alkotmányos garanciákra épülő javulást a felvidéki magyarság helyzetében. Aki ezt az okosságot mondta, ő Horony Ákos. Milyen jó, hogy ilyen fiatalok is vannak a felvidéki magyarok között. Szóval, hogy 30 év alatt nem változott meg az alaphelyzet, hát akkor érthető a kiábrándultság, a frusztráltság. Hát én messze nem érintkeztem annyit a román, szlovák, szerb politikusokkal államtitkár koromban, mint a külhoni magyar politikusok, közéleti személyiségek. De hát azoktól a találkozóktól, a kompromisszumkésztség hiányától erősen lehangolt, sőt frusztrált lettem. Ekkor értettem meg, hogy milyen nyomasztó, frusztráló környezetben kell tevékenykedniük a külhoni magyar politikusoknak. Ez a gúzsba kötve táncolás, a folytonos iszapbirkózás termeli ki mind a radikalizmust, mind a defetista lemondást.

Tárnok Balázs: Köszönjük szépen, és itt lényegében az utolsó 10 percben értünk, ami a konferenciának is az utolsó 10 perce lesz Gyurcsík Iván zárszava előtt, úgyhogy az utolsó kérdésként arra kérném Önöket, arra válaszoljanak, hogy Önök meglátása szerint mi volt Duray Miklós a magyar nemzet asztalára letett legnagyobb hozzájárulása. Mi az ő szellemi, politikai öröksége? Egy olyan örökség, olyan gondolatok, amiből a mai politikai elit és a jövő generációja tud

táplálkozni? Mi az, amit Durayból a következő generáció el tud magával vinni a közösség építésére?

Tabajdi Csaba: A „Föl a hegyre!” idézettel kezdeném. Ma már elhangzott: „hajthatatlannak és hajlíthatatlannak” maradni. Egyszerűen fölháborító az, ami többek között a Beneš-dekrétumok, nem azok egésze, hanem súlyosan diszkriminatív részei kapcsán ma is történik, hogy ezekre hivatkozással az uniós szlovák állam jogos tulajdonuktól foszt meg magyarokat, saját polgárait. Ez tarthatatlan, és minden nemzetközi fórumot, jogorvoslatot meg kell próbálni. Nincs sok illúzióm, ismerve a nemzetközi jogorvoslati állapotokat. Duray Miklós fenti jelszavával a hegyet emelte ki. Mi, akik a kisebbségi ügyért harcolunk, olyanok vagyunk, mint Sziszifusz, a mitológiai görög, akit az istenek arra kényszerítettek, kárhoztattak, hogy nagy sziklatömböt görgessen föl a hegyre, amely állandóan visszahullott. Komor képet festett Németh Zsolt, de teljes mértékig egyetérték vele, hiszen Illyés Gyula prófétai verssora arra figyelmeztet bennünket, „növeli, ki elfödi a bajt.”

Nem árt, sőt elkerülhetetlen végiggondolni Duray Miklós életműve alapján, hogy napjainkban mit kellene, mit kell tennünk.

Kellene nemzeti összjáték. Ma nincs nemzeti összjáték. A mellettünk ülő Entz Gézát, Keresztes Sanyi bácsit fontos vatikáni küldetésükben, még a rendszerváltás előtt mi támogattuk, mert kezdeményezésüket kiemelten fontosnak tartottuk az úgynevezett kommunista MSZMP KB Külügyi Osztályában. Ott fordítottuk le az Entz Géza, Keresztes Sándor és segítők által elkészített kiváló összefoglalást az erdélyi magyar katolikusok helyzetéről. A Vatikánban a hivatalos pártállami diplomáciának és a magyarországi katolikus egyház vezetőinek közbenjárására a pápai hivatal legmagasabb rangú nemzetközi kapcsolatokért felelős vezetője, Etschegaray bíboros fogadta Entz Gézát és Keresztes Sándort, s igen nyitott volt a nemzeti kisebbségi ügyek iránt, lévén maga is kisebbségi, franciaországi baszk származású. A bíboros

1984 és 1998 között az Igazságosság és Béke Pápai Tanács elnökeként vezette a Vatikán külkapcsolatait. Nagyon megható volt Etchegaray számára, hogy francia anyanyelvi szintű volt az ismertető anyag. Megkérdezte, hogy francia személy készítette-e a tájékoztatót. Drága Verók Edit kolléganőnk a Külügyi Osztályon, Isten nyugosztalja, francia emigrációból visszatérő baloldali családból származott, aki úgy tudta a francia nyelvet, akárcsak a magyart. Őt illette a bíboros elismerése.

Nemzeti összjáték kellene és szolidaritás. Ezen az alapon szerveztem meg Pozsgay Imre államminiszter felügyelete alatt 1989 őszén miniszterhelyettesként a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Kollégiumot, illetve annak Titkárságát. Itt dolgozott többek között a kiváló nemzetközi jogász, Bíró Gáspár, külsős szakértőként a jeles kisebbségpolitikus, Lőrincz Csaba. Isten áldja őket haló porukban. De említhetném a Csapody Miklóst is, és még sorolhatnám a neveket. Baloldali alig volt benne, mert nem ez számított 1989–90-ben, sőt 1994–1998 között államtitkár koromban sem, mert az én munkatársaim döntő többsége inkább nemzeti-keresztény, MDF-szimpatizáns volt.

Hol tartunk ma ettől? Van-e ma nemzeti összjáték? Annyi mindent tudnék mondani az Európa Tanács Parlamenti Közgyűléséről is, amikor Surján László azért adta át a pozícióját a Politikai Bizottságban Eörsi Mátyásnak, hogy az Emberi Jogi Bizottságba én bekerülhessek a nemzeti kisebbségi ügyeink, álláspontunk védelme érdekében. Jellemző, hogy az MSZP alelnöke, Molnár Gyula nem engem javasolt az emberi jogi, kisebbségi területre, hanem Eörsi Mátyást. Nekem kellett abban az időben megvédenem a kedvezménytörvényt a tájékozatlan és rosszindulatú holland szociáldemokrata Jürgensszel szemben. Itt van Komlóssy József is közöttünk, aki az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésében egy nagyon kritikus, beszorított helyzetben segített megmenteni a kedvezménytörvényt a méltatlan támadások ellen. A Jürgens-jelentés és az ajánlások végső bizottsági fázisában tartottak egy szűk körű egyeztetést, amikor a kisebbségi kérdésekhez nem értő, rosszindulatú Jürgens jelentéstevővel, két román, két szlovák képviselővel szemben nekem kellett kivédenem a jelentés és az ajánlások számunkra káros kitételeit. Ekkor használtam fel Komlóssy Jóska találmányát, aki Adrian Năstase, akkori miniszterelnök ENSZ-ben

elmondott beszédében talált egy idézetet, amelyben kifejtette a román állam legitim és jogos igényét a határokon kívül élő románok támogatásáról. Ezzel sikerült semlegesítenem azt a vádat, miszerint Magyarország valami precedens nélküli, kvázi destabilizáló törvényt fogadott volna el. Ez sokban megváltoztatta az egyeztetés menetét. Ez is bizonyította, hogy csak nemzeti együttműködéssel lehet esélyünk érdekeink nemzetközi érvényesítésében. Nemzeti összjáték nélkül nem megy!

Duray Miklós államférfi volt állam nélkül. Állama nem volt, mert az az állam, amely nem biztosítja polgárainak a jogegyenlőséget, az nem valódi állam. Sajnos olyan szavunk nincs, hogy „nemzetférfi”, mert őt nemzetférfinek is nevezhetnénk. Számos mozzanatot lehetne még kiemelni, hogy mi Duray Miklós életművének az üzenete, mi az ő hitvallása, mi az ő értelme nekünk, akik próbáljuk követni az ő örökségét, folytatni küzdelmeit. Legyen ehhez elég erőnk, elszánásunk és kitartásunk!

Szabó Tibor: Csak azért ragadnám meg Géza előtt a mikrofont, mert egy dologra szeretnék reagálni, ez pedig a nemzeti összjáték. Nem jutottunk el az 1998–2002 közötti időkhöz, nincs már rá mód, de azt azért szeretném megemlíteni, hogy a státustörvény elfogadásának és elfogadtatásának folyamatában Miklósnak döntő szerepe volt, egyrészt tartalmilag, másrészt pedig annak a nemzeti konszenzusnak a kialakításában, aminek egyébként egyik szereplője éppen Tabajdi Csaba volt, aki itt mellettem ül. Nem tudom, emlékeznek-e rá, a státustörvényt gyakorlatilag 94 százalékos többséggel szavazta meg a magyar parlament. Szerintem ez volt az utolsó nemzeti összjáték, és a szocialisták megszavazták, nem kis mértékben annak köszönhetően, hogy Miklóssal Csaba nyakára jártunk az utolsó vesszőig, és az utolsó szót is úgy egyeztettük a státustörvényben, hogy az elfogadható legyen. Tehát van példa erre a magyar történetben.

A másik pedig, hogy mit üzent Miklós. Egy biztosan, hogy célokat csak értékek mentén lehet meghatározni. Ez érvényes egyébként a mostani helyzetre, és különösen arra a helyzetre, amire a felvidéki barátaink készülnek az őszi parlamenti választáson. Előbb az értékeket kell meghatározni, aztán a célokat és utána az eszközöket. Ha Miklós itt lenne, akkor biztos segítene nekünk ebben. Köszönöm szépen.

Entz Géza: Ezek olyan jó mondatok voltak, hogy én igazából ehhez nem tudnék semmit hozzátenni. Tabajdi Csaba részéről pedig, aki a hagyományos baloldal képviselője, nem, az nem baloldal, amit most annak neveznek, mert ilyen nincs. Ellenzék van, de az nem baloldal. Hogy ő tudott így beszélni, amögött az elmúlt négy évtizednek komoly teljesítménye van.

Én csak annyit tennék még hozzá, hogy a radikalizmus még nem szélsőség. A radikalizmus azt jelenti, hogy megalkuvás nélkül ragaszkodunk azokhoz az alapértékekhez, amelyek jegyében a közösség érdekében bárhol és bármikor föllépünk. Ehhez igenis radikálisan ragaszkodni kell, ez a hitelességnek és a majdan egyszer bekövetkező, de közben esetlegesen bekövetkező részsi-kereknek is az előfeltétele, tehát nem szélsőség. A radikalizmus kifejezés azt jelenti, hogy gyökeres, ezt gyakran szeretik szélsőségnek minősíteni. A szélsőség természetesen valóban rossz dolog, a radikalizmus azonban nem eleve az. Köszönöm szépen Csabának.

Kiss Gy. Csaba: Én csak három dolgot szeretnék mondani, ami visszaköszön számomra Duray Miklós személyiségéből, életpályájából, politikájából. Az egyik a bátorság, gondolok itt különösen a kommunista rendszer alatti tevékenységére, a következetességre és a becsületre.

Tárnok Balázs: Köszönjük szépen, a kiszabott időkeret végére értünk. Köszönjük szépen a panelbeszélgetés résztvevőinek, elnök uraknak és államtitkár uraknak a visszaemlékezést.

GYURCSÍK IVÁN

Zárszó

Tisztelt Emlékezők! Hölgyeim és Uraim!

Engedjék meg, hogy a Nemzeti Köszolgálati Egyetem Kisebbségpolitikai Kutatóműhelyének vezetőjeként, Duray Miklós földijeként és munkatársaként, a magam és kollégáim nevében mindenkit tisztelettel üdvözöljek a Nemzet Főterén, az Ország Házában, ahol ma tisztelegtünk Duray Miklós, a nemzetpolitika, a határon túl élő magyar közösségek nagy személyiségének emléke előtt, megidéztük munkáját, alakját, üzenetét.

Szimbolikus és méltó helyen emlékezünk, hiszen Duray Miklós 20 évig parlamenti képviselőként küzdött közössége jogaiért, hol a prágai szövetségi parlamentben, hol a pozsonyi Nemzeti Tanácsban. Magyar politikusként azonban, aki az egész nemzetben gondolkodik, az Országgyűlés és az itt folyó

törvényalkotási munka számára alapvető igazodási pont volt. Az általa is kezdeményezett Magyar Állandó Értekezlet, majd a Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fóruma keretében végzett munka ezt közvetlen kapcsolattá is tette. A kisebbségben élők jogaiért folytatott küzdelemben a parlamenti képviselőlet biztosítását meghatározónak tekintette, és egész haláláig ennek ismételt elérésén fáradozott.

Köszönet illeti azokat, akik lehetővé tették, hogy emlékkonferenciánkat az Ország Házában tartsuk, néhány méterre a Szent Koronától. Köszönjük az előadóknak, hogy megosztották velünk gondolataikat, köszönet illeti Önöket, hogy jelenlétükkel megtisztelték az emlékkonferenciát, s ezzel Duray Miklós emlékét. Szervezőpartnerünkkel, a Kisebbségéért – Pro Minoritate Alapítvánnyal közösen köszönjük a Rákóczi Szövetség és a Magyar Emberi Jogok Alapítvány támogatását.

A jelenlévők közül mindenki hordoz magában egy képet Duray Miklóssal kapcsolatban, egy mozaikdarabot, egy benyomást, vagy hosszú évek közös barátságának, munkásságának tapasztalatait, a vele folytatott ösztönző beszélgetések emlékét. Ma ezekből a mozaikdarabokból próbáltuk összerakni Duray Miklós portréját, felidézni szellemét, gondolatait, megfogalmazni üzeneteit.

A losonci zsinagógában 2023. január 17-én megtartott búcsúztató után ma a nemzet fővárosában tisztelegtek azok közül sokan, akik akkor nem tudtak eljönni, beszéltek azok, akik akkor nem tudtak szólni. Akkor elsősorban a szülőföld képviselőletében hangzottak el búcsúszavak, ma a magyarországi és határon túli magyarok közösségeinek képviselői szóltak, szakértők mutatták be Duray Miklós munkásságának, életének egy-egy fontos szakaszát.

Duray Miklós stratégiában gondolkodott, egységben látta a nemzetet, a részt és az egészet; a felvidéki magyarság számára a magyar nemzet részeként, a cseh/szlovák állam polgáraként kereste a boldogulás, a megmaradás kereteit, az identitás megőrzését, az együttélés jogilag szabályozott, kölcsönös tiszteleten és egyenjogúságon alapuló formáit. Magyar politikusként vallotta a *múltban és jövőben, a történelmi térségben, Kárpát-medencében, Közép-Európában, Kelet-Közép-Európában, Európában, a világmagyarságban való gondolkodás*

fontosságát, a szomszéd népekkel való megbékélés, megegyezés szükségességét. Az e téren is példaképének tartott Esterházy János örökségét vallotta.

A konferenciánk Duray Miklós a világ magyarságának szóló üzenetéről szólt. A zárszóban illene kísérletet tennem az üzenet megfogalmazására. Az elhangzott ösztönző gondolatok gazdagsága a lehetetlen küldetéssel teszi egyenlővé egy üzenet megfogalmazását. Szerintem az üzenet a magyarság más-más helyzetben lévő közösségei számára eltérő lehet, de ha a gyökerek épek, az értékek nyilvánvalók, a nyelv, a kultúra és az identitás megőrzéséhez megvan a hit, az akarat, és az egymás iránt érzett felelősség erős, akkor meg lehet és kell találni azokat a formákat, kereteket, amelyek a lehető leghatékonyabbá teszik a magyarok érdekeinek képviseletét, bárhol is éljenek.

Az értékekkel kapcsolatban Duray Miklós az általa kezdeményezett és vezetett Együttélés Politikai Mozgalom megalakulásának ötödik évfordulója alkalmából megnevezte a szervezet működésének szellemi gyökereit, mely az egyén autonómiájából sarjad.

„Ez azt jelenti, hogy [...] nemet lehet és kell mondani mindarra, ami veszélyeztet bennünket, de egyben azt is, hogy elfogadni is tudunk, ha az megmaradásunkat és épülésünket szolgálja [...]; az autonóm egyéniségekből álló csoport ön maga is autonóm közösség. Másik filozófiai értékünk és gyökerünk a türelem. [...] Megtanultuk, hogy fontosabb békében és sokszínűségben együtt élni, mint győztesként magunkra maradni vagy egyszerűen rettegni. [...] szellemiségünk harmadik gyökere: az értékmegőrzés. [...] Az utánzás helyett a sajátos megtartása. A szülőföldre való makacs visszatérés az elűzetést követően. A fecsegés helyett a bölcs hallgatás, amelynek mélyén annak reménye rejlik, hogy amire az ember erősen gondol, végül bekövetkezik.”

Szellemi örökségként polgári hagyományt, nemzeti öntudatot és kiállást hagyott ránk.

A mindent kockára tevő jogvédői tevékenysége elhárította a magyar iskolák megszüntetésének a veszélyét, és nemzetközi ügyé tette a felvidéki magyarság ügyét. A Csehszlovákiai Magyarok Jogvédő Bizottságának a szlovákiai magyar iskolák védelmében folytatott munkája, a magyar és a cseh–szlovák ellenzék

1989 előtti együttműködése, az Együttélés Politikai Mozgalom létrehozása, a kollektív bűnösség elve elleni fellépés, Esterházy János rehabilitációjának támogatása, a bős–nagygyarosi erőmű környezeti és etnikai következményei elleni fellépés, a komáromi nagygyűlés megszervezése, a társnemzeti koncepció kidolgozása, az egységes magyar politizálás szorgalmazása, a magyar–magyar kapcsolatok terén tett javaslatai, a MÁÉRT, a KMKF létrehozásának kezdeményezése, támogatása, a nemzet határokon átívelő újraegyesítésének gondolata, a kedvezménytörvény felvetése politikai, társadalmi, közéleti nemzetpolitikai munkásságának csúcsteljesítményei voltak. Igazodási pont, értéktéremtő, értékőrző volt, és gondolatai máig további cselekvésre ösztönöznek.

Mi lesz velünk Duray Miklós nélkül? – sokan felteszik ezt a kérdést 2022. december 30-i halála óta. Ki fogja megfogalmazni a közösségünk számára fontos kérdéseket, ki tesz megoldásukra javaslatokat, és főleg: ki áll ki bátran ezek képviselőtéért? A szlovák kormánykoalíció tagjaként besegítettük az országot az EU-ba és a NATO-ba, de jogi, gazdasági, társadalmi, demográfiai helyzetünk alapvetően nem javult; a kollektív bűnösség máig ható jogi következményeivel szembesülünk, a közigazgatási felosztás fokozza hátrányos helyzetünket, nyelvhasználati jogainkat. *Hova jutottunk csaknem 35 évvel a rendszerváltoztatás után, 30 éve az önálló Szlovákiában?* Májig nincs a kisebbségek védelmét garantáló törvény, bár 30 év után már megszületett az első, erre vonatkozó tervezet. A gazdasági érdekek itt és ott kiszolgáltatottá tesznek bennünket. Kutyaszorítóból kutyaszorítóba kerültünk? Ki képvisel bennünket az önkormányzatokban, a parlamentben? Mi lesz velünk, magyarokkal?

Magunknak egyénenként és közösségenként kell feltennünk ezeket a közösségünk múltját, jelenét és jövőjét érintő kérdéseket, s ezekre saját válaszainkat kell megadnunk, hogy megértsük az idők jeleit, s hogy mit kell feltétlenül megváltoztatnunk, hogy a kedvezőtlen folyamatoknak elejét vegyük, azokat javunkra megfordítsuk.

A szlovákiai magyarok számára a legnagyobb kihívás a hatékony magyar parlamenti képviselő biztosítása, ennek híján jelentősen csökkent a közösség érdekképviselője, ereje. Miklós haláláig visszatérő témaként hangsúlyozta ennek

fontosságát, egyúttal látta az ehhez vezető úton több oldalról az előrehaladást akadályozó tényezőket.

A világ magyarsága számára Duray Miklós szellemi örökségének megőrzése, feldolgozása, elérhetővé tétele és a fiatal generációval történő megismertetése az előttünk álló feladat és egyben felelősség. Duray Miklós szellemi hagyatékából, a nemzetpolitikai gondolkodás ezen egyedülálló kútforrásából meríteni közös kihívás, kereteinek biztosítása mielőbbi cselekvést igényel, legyen szó a szellemi örökség szakmai feldolgozásáról, elérhetőségének biztosításáról a nyilvánosság számára, munkáinak megjelentetéséről. Az életmű Duray Miklós távozásával lezárult, egyéni léptékkal kereknek látszik, amely ugyanakkor – a helyzet(ünk) sajátosságai folytán – a közösség szintjén nem befejezett küldetés.

A mi dolgunk, hogy tanuljunk Duray Miklós emberi és politikusi példájából, őrizzük meg szellemi örökségét!

Köszönöm megtisztelő figyelmüket.

Duray Miklós életrajza

*Emlékeztető:
Mindennek van ára, de
nem mindegy, hogy
én fizetek meg érte, vagy
nekem fizetnek!*

Dr. Duray Miklós

- rakodómunkás;
- geológus, geokémikus, hegymászó;
- a természettudományok doktora;
- polgárjogi aktivista, börtönlakó;
- vendégprofesszor az USA-ban;
- pártalapító, parlamenti képviselő;
- politikus, közíró;
- nemzetpolitikai szakértő és stratégia;
- a nemzetismeret egyetemi előadója;
- címzetes egyetemi docens;
- Pozsonyban él.

Született Losoncon, 1945. július 18-án.

A CSALÁD EREDETE

Apai ágon három különböző gyökérből ered. A Duray ág francia hugenotta származék. A női ág részben Welser német nagypolgári származék (Welser Philiphine II. Habsburg Ferdinánd főherceg hitvese volt), részben Wertheimer német–zsidó eredetű (Wertheimer Samuel Magyarország rabbija volt).

Anyai ágon két gyökér követhető nyomon. Az egyik német. A 18. század végén telepedtek le Nógrád vármegyében, üvegfüvő mesterként. A másik ág szlovák. Az anyai nagyapa Túróc vármegyéből Nógrádba költözött lakatos szakember, aki a budapesti ipari árumintavásárokon számos elismerést nyert.

CSALÁDI HÁTTERE

Édesanyja: Zvoda Mária (1910–2008), született Losoncon, népiskolai tanító, a losonci katolikus iskolában tanított 1945-ig, ekkortól állástalan 1953-ig, majd hivatalnokként dolgozott nyugdíjazásáig.

Édesapja: Endre (1908–1980), született Ipolyvilkén, Losoncon élt, jogi doktor – jogi tanulmányait Prágában a Károly Egyetemen kezdte, Pécsen, az Erzsébet Tudományegyetemen fejezte be jogászdoktori szigorlattal. Szakmai pályáját közigazgatási és gazdasági jogászként kezdte, pénzügyi és adószakértőként folytatta. 1945-től munkanélküli volt, majd lakatosi mesterlevelet szerzett, rövid ideig ismét a korábbi szakmájában dolgozott, majd kárpitós lett, később bőripari raktárnok. Végül, nyugdíjazásáig egy lábbelit készítő kisipari szövetkezet helyettes vezetője volt.

Testvére: Éva, született 1939-ben Losoncon, a pozsonyi Komenský (Comenius) Egyetemen szerzett szlovák–magyar szakos középiskolai tanári diplomát. A füleki magyar középiskolában (gimnáziumban) tanított.

Nős 1973-tól, felesége: Dr. Szabó Zsuzsanna, szül. 1945-ben, Léván, matematikus, informatikus. A pozsonyi Komenský (Comenius) Egyetem Természettudományi Karán tanársegédként matematikát, majd a Matematika és Fizika Kar Elméleti Kibernetika Tanszékének adjunktusaként informatikát tanított. 2018-ban hunyt el.

Fia: Áron Bálint, szül. 1989-ben, Indiana Pa, USA.

Apósa: Szabó Antal, református lelkész (1915–2004), a prágai Husz János Teológiai Fakultás docense, a Szlovákiai Református Egyház püspökhelyettese. Az érsekkétyi, újbarsi, lévai, diósförgepatonyi református gyülekezet lelkésze.

ÉLETÚTJA

1951–1959: a magyar tanítási nyelvű általános iskola (hivatalos elnevezés szerint: nyolcéves alapiskola) diákja Losoncon.

1959–1962: a füleki magyar gimnáziumban (hivatalos elnevezés szerint: tizenegy éves középiskolában) tanul és érettségizik. (Az iskola ifjúsági szervezetének elnöke, a színjátszó kör tagja, az iskola irodalmi szakkörének vezetője.)

1962–1963: érettségi után egyetemen szeretné folytatni tanulmányait. Régészetre, második helyen néprajzra jelentkezik – sikertelenül. Származása miatt nem veszik fel autójavító ipari tanulónak sem. Rakodómunkásként dolgozik a Technomat vasnagykereskedési állami vállalat losonci raktárában.

1963 nyarán, mivel betöltötte 18. életévét, felveszik tagként a Csemadokba.

1963–1971: egyetemi tanulmányok a pozsonyi Komenský (Comenius) Egyetem Természettudományi Karán, geológia szakon.

1964-től aktív közéleti, politikai tevékenységet folytat a hivatalos hatalomtól független csehszlovákiai magyar ifjúsági szerveződésekben.

1965: egy magas-tátrai téli hegyi túrán vírusos májgyulladást kap, ami derékba töri aktív természetjárói, barlangász, hegymászói és sziklamászói pályafutását. Egy évre meg kell szakítania egyetemi tanulmányait.

1967 nyarán munkásként dolgozik a Losonc melletti Pinc község mezőgazdasági üzemében, ahol maradandó térd sérüléses munkahelyi balesetet szenved.

1968–1969: közéleti tevékenysége miatt (prágai tavasz) egy évre megszakítja egyetemi tanulmányait.

1969. január–április: a Csemadok pozsonyi titkára.

1969. május–szeptember: a Magyar Ifjúság Központi Tanácsának titkára (1968 decemberétől a MISZ – a Magyar Ifjúsági Szövetség országos végrehajtó szervének vezetője).

1969–1971: befejezi egyetemi tanulmányait. A pozsonyi Komenský (Comenius) Egyetem Természettudományi Karán általános geológusi diplomát szerez.

1972–1973: tudományos segédkutató a pozsonyi Talajtani és Növénytyp Kutató Intézetben. Az altalajokban előforduló nyomelemeket vizsgálja polarográfás módszerrel. Ideiglenes kutatói státusát megszüntetik. Munkaszerződését akkor nem identifikálható külső nyomásra nem hosszabbítják meg.

1973–1977: a Szlovák Tudományos Akadémia Geológiai Intézete által felajánlott ösztöndíj keretében geoökológiai vizsgálatokkal, valamint a mélységi

(kristályos) kőzetek mállástermékeinek geokémiai vizsgálatával foglalkozik. Az 1968–1969-ben kifejtett közéleti tevékenysége miatt nem léphet tudományos kutatói pályára (nem kap engedélyt az úgynevezett tudományok kandidátusi fokozatának – C.Sc. – megszerzésére).

1977: doktori vizsgát tesz geokémiából (a maradéktalajok altalajának geokémiai folyamatai és agyagásványi összetétele közötti összefüggések vizsgálatának tárgyában) a pozsonyi Komenský (Comenius) Egyetem Természettudományi Karán. Elnyeri a Természettudományok doktora (RNDr. – Rerum Naturarum Doctor) címet.

1978–1990: a Doprastav híd- és közútépítő állami vállalat műszaki tervezési igazgatóságának geológusa. Több, szakmai opponenútúrán helytállt szakmunkát dolgozott ki, például:

- az alsókubini elterelő út tengelyének geológiai jellemzői;
- a Csacát elkerülő gyorsforgalmi út geotechnikai problémái;
- a Túrócszentmárton elkerülő út töltéseinek építéséhez szükséges anyagjövesztési gödrök megtervezése;
- a Zólyom–Besztercebánya közötti gyorsforgalmi út zólyomi szakaszán (a zólyomi Őrhegy déli oldalán) a horgonypilléres támfal és az Őrhegy déli oldalába vágott rézsű geotechnikai problémáinak elemzése geokémiai és ásványtani módszerrel;
- a Nagyszombat–Nyitra közötti gyorsforgalmi út nyitraújlaki (Báb–Kynek közötti) szakaszán épülő völgyhíd és a rávezető töltés geostatikai problémái.

1988–1989: az Indiana University of Pennsylvania (USA) ösztöndíjas vendég-tanára. Közélettudománnyal foglalkozik (politológia), számos tanulmánya jelenik meg az egyetemen.

1990-től hivatásos politikus: pártalapító, parlamenti képviselő. Érdeklődési területe a magyar nemzetpolitika és nemzetstratégia.

1990–1992: parlamenti képviselő Csehszlovákia államszövetségi parlament-jében, a Szövetségi Gyűlésben. A környezetvédelmi bizottság tagja. Parlamenti mandátuma Csehszlovákia megszűnésével véget ér.

1994–2010: parlamenti képviselő a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsában. Az önkormányzati és közigazgatási, majd az emberjogi és kisebbségi bizottság tagja.

2010: befejezi aktív politikusi pályafutását. Szeptembertől tanítani kezd a Nyugat-magyarországi Egyetem Benedek Elek Karán, Sopronban. Előadásainak fő témája a nemzetpolitika és a nemzetstratégia, valamint az államhatárokkal szétदारolt magyar nemzet fejlődési (szétfejlődési) folyamata.

2011: a Nyugat-magyarországi Egyetem címzetes egyetemi docense. Tantárgyát ettől kezdve „nemzetismeret” címen jegyzik. Meghívják óraadónak a Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Pedagógiai Karára is, Győrbe.

2012: az őszi szemesztertől a Nemzeti Közszołgálati Egyetemen, Budapesten is megindul nemzetismeret tanfolyama.

KÖZÉLETI PÁLYAFUTÁSA

1954: harmadikos elemista korában, a tanítók közbenjárására felveszik a csehszlovák pionír- (úttörő) szervezetbe.

1958: tagja lesz a kommunista párt által ellenőrzött Csehszlovák Ifjúsági Szövetségnek.

1960: a Csehszlovák Ifjúsági Szövetség iskolai szervezetének elnöke.

1963–1970: tagja a kommunista párt által ellenőrzött Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Egyesületének (Csemadok).

1965–1968: a pozsonyi magyar főiskolások és egyetemisták József Attila Ifjúsági Klubjának elnöke. Egyik szervezője az 1965-ös dunai árvíz által sújtott területek segélyezésére indított ifjúsági közmunkának. Részt vesz 1967-ben a csehszlovákiai főiskolások és egyetemisták prágai konferenciáján, ahol ugyan nem kap szót, de írásban kifogásolja, hogy a kommunista ifjúsági szövetség átalakításából tudatosan kihagyják a magyar fiatalokat. Emiatt politikai megrovást kap a kommunista párt szlovákiai központjától.

1965–1969: a csehszlovákiai magyar fiatalok alternatív fórumának, a hivatalos hatalomtól független Nyári Ifjúsági Találkozóknak egyik szervezője.

1966–1969: a Csemadok Központi Bizottságának tagja. A testületben 1968-ban, Dr. Mede Istvánnal megalapítja a nem kommunisták (pártonkívüliek) csoportját.

1967–1968: a csehszlovákiai magyar fiataloknak a politikai rendszertől függetlenül működő klubjait (tömörüléseit) koordináló Módszertani Csoport megalapítója és vezetője.

1968–1969: a Csemadok Központi Bizottsága elnökségének tagja.

1968: egyik kezdeményezője a prágai tavasz hatására létrejövő magyar ifjúsági konferenciának, amelyen elhatározzák a Magyar Ifjúsági Szövetség létrehívását.

1968–1969: megalapítja társaival a csehszlovákiai Magyar Ifjúsági Szövetséget (MISZ), melynek főtitkára, majd 1968 decemberétől elnöke. A szervezet 1969 novemberében megszűnik, mivel az újonnan megalakult szlovákiai belügyminisztérium nem engedélyezi működését.

1969 decemberében lemond a Csemadokban viselt tisztségeiről. Egy éven belül politikai okokból kizárják a szervezetből. Nem publikálhat és nem vehet részt a közéletben.

1971: annak ellenére, hogy pártonkívüli volt, rákerül a Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága Elnöksége által 1971. január 8-án létrehozott úgynevezett „feketelistára”. Hivatalos nevén: „A jobboldali opportunisták, a pártellenes, szocializmusellenes és a Szovjetunió elleni kampányok és akciók képviselőinek egységes központi nyilvántartása.” Ennek a jegyzéknek a negyedik legfiatalabb tagként szerepelt. Összesen több mint 10 ezer személy került ebbe a nyilvántartásba, majd a felülvizsgálása után 6335-re csökkent a számuk. Szlovákiából 1500 nevet tartalmazott a nyilvántartás.

1974–1979: természettudományi és geológusi szakműveltsége okán készül a felvidéki ásványvizek és gyógyvizek monográfiájának megírására. Ennek a jegyzetanyagát a politikai rendőrség elkobozza egy házkutatás alkalmával. 1976-tól újra bekapcsolódik a közéletbe. Előadásokat tart magyarországi és szlovákiai magyar egyetemistáknak. Szembehelyezkedik azokkal a szlovákiai magyar értelmiségiekkel, akik aláírják a Charta 77 ellen, a központi államhatalom által szervezett nyilatkozatot.

1978–1989: megalapítja a Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottságát, melynek 1989 decemberéig, a bizottság tevékenységének felfüggesztéséig szóvivője. A bizottság (CSMKJB) célja a magyar iskolák tervezett és szervezett felszámolása elleni küzdelem, a magyarellenés állami intézkedések elleni tiltakozás és általában az emberi jogok védelme.

1979: részt vesz egy tanulmányával a Budapesten szerkesztett Bibó-émlékönyv létrehozásában, mely a Kárpát-medencei magyar szellemi élet 1956 utáni legátfogóbb, hatalomtól független vállalkozása. Bensőséges kapcsolatba kerül a Charta 77 polgárjogi mozgalommal. Az államrendőrség folyamatosan megfigyeli és egyéb módon zaklatja. Július 23-án, két nappal azután, hogy a *Kutyaszorító* kéziratát a román–magyar határon a román határőrség megtalálta egy japán állampolgár autójában, a csehszlovák államrendőrség elviszi őt munkahelyéről. Ezt követően hetekig tartó kihallgatások sorozata következik. Mintegy tucatnyi felvidéki magyar értelmiségit is kihallgatnak. Az államrendőrség megakadályozza, hogy érvényes útlevelével külföldre utazzon. Többször tartanak nála házkutatást, ami 1984-ig rendszeresen ismétlődik.

1982. június 3-án ismét elviszi őt az államrendőrség. Kihallgatása több hónapon át zajlik. Bevonják útlevelét, büntetőjogi eljárást indítanak ellene az államrend felforgatásának vádjával, majd letartóztatják.

1982–1983: vizsgálati fogságban van 1982. november 10-étől. 1983. január 31-én és február 1-jén bírósági per folyik ellene a pozsonyi városi bíróságon. Szolidaritást vállal vele a Magyar Írók Szövetségének egy része, ami a szervezet politikai polarizálódásához vezet. A bírósági tárgyaláson részt vesz: Cseres Tibor, Csurka István és Mészöly Miklós, valamint Éva Mária Barki bécsi ügyvéd. Tiltakozik fogva tartása ellen a Charta 77 polgárjogi mozgalom. A pert külföldi nyomásra felfüggesztik, majd 1983. február 22-én szabadlábra helyezik.

1983: aláírja a Charta 77 polgárjogi nyilatkozatot. Folytatja tevékenységét a jogvédő bizottság szóvivőjeként.

1984–1985: 1984. május 10-én ismét letartóztatják az államrend felforgatása, a szocialista rendszer és a Szovjetunió, valamint szövetségesei ellen kifejtett tevékenység vádjával. Fogva tartása ellen nagy nemzetközi tiltakozás indul, például az Amnesty International és a PEN Club amerikai tagozata részéről.

Többek között Norman Mailer, Arthur Miller, Kurt Vonnegut is tiltakozik fogva tartása ellen. Budapesten megalakul a Duray Bizottság. 1985. május 8-án Ottawában mintegy 3000 amerikai magyar részvételével tüntetnek az ellene folytatott per megszüntetéséért és fogva tartása ellen. Május 10-én átminősítik az ellene folyó büntetőjogi eljárást, melyet az akkori amnesztiarendelet értelmében megszüntetnek és szabadlábra helyezik. Összesen 470 napot tartották fogva, ítélet nélkül.

1985–1988: folytatja tevékenységét a jogvédő bizottságban, egyre többet publikál a nem hivatalos ellenzék sajtójában. A budapesti Kulturális Fórum idején (1985 októberében) újabb zaklatásoknak van kitéve az államrendőrség részéről. Rendszeres kapcsolatot tart a szlovák ellenzékkel, akikkel közös nyilatkozatokat szervez. Részt vesz a Charta 77 szóvivői testületének munkájában. Az államrendőrség kiutasítja Prágából.

1988: tagja a magyarországi „demokratikus ellenzék” által létrehozott Szabad Kezdeményezések Hálózatának, annak novemberi párttá (SZDSZ) alakulásáig – számára elfogadhatatlan Károlyi Mihály örökségének követése. Előadást tart áprilisban a Magyar Demokrata Fórum által szervezett ellenzéki politikai fórumon a budapesti Jurta Színházban. Itt még sikeresen csillapítja a liberális és a nemzeti konzervatív erők közötti ellentéteket.

1987–1989: visszakapja útlevelét az EBEÉ bécsi utóértekezletén részt vevő USA-beli küldöttség nyilvános intervenciójának eredményeként, és feleségével kiutazási engedélyt kap „Nyugatra”. Egy évre, 1988. augusztus 15-én az USA-ba utaznak az Indiana University of Pennsylvania meghívására, mely a polgárjogi aktivista geológusnak szól. Ott-tartózkodását Chászár Ede, az egyetem politológiai professzora patronálja, anyagilag a Hungarian Human Rights Foundation és Soros György támogatja. Az amerikai egyetemen politológiával foglalkozik, ír és publikál. Az észak-amerikai kontinensen (USA, Kanada) mintegy száz előadást tart.

1989: intenzíven érdeklődik iránta az amerikai csehszlovák nagykövetség. Rejtélyes körülmények között, hazautazásának augusztus 9-ére tervezett időpontja előtt egy héttel, augusztus 2-án ellopják útlevelét. A washingtoni csehszlovák nagykövetség vonakodik kiadni neki a hazatérésre feljogosító

ideiglenes úti okmányt, melyet csak az amerikai ügyvédek emberjogi szervezetének közbelépése nyomán sikerül megszereznie október elején. November 28-án tér vissza feleségével és fiával Európába, Budapestre.

1989 decemberének elején az első, rendszerváltozás utáni csehszlovák Szövetségi Kormány miniszterjelöltje. A kormányalakítási tárgyaláson – december 8-án – Csehszlovákia Kommunista Pártját képviselő Marian Čalfa, későbbi szövetségi kormányfő által vezetett csoport egyedül az ő jelölését vétőzza meg, így nem válik a kormány tagjává.

1990: az előző év decemberében, majd az új év elején annak érdekében tevékenykedik, hogy az akkori Csehszlovákiában jöjjön létre egy önálló magyar párt. Erről igyekszik meggyőzni az akkor a kommunista hagyományok szerinti népfrontos betagozódásban működő „Független Magyar Kezdeményezést”. Az elutasítást követően, február 7-én megalapítja a csehszlovákiai népcsoportok politikai szervezetét (gróf Esterházy János példájára), az Együttélés Politikai Mozgalmat, amelynek elnöke a Magyar Koalíció Pártjának megalakulásáig, 1998-ig.

1990–1992: a csehszlovákiai Szövetségi Gyűlésbe 1990. január 31-én képviselővé iktatják (kooptálják). Az első demokratikus parlamenti választáson 1990 májusában, szlovákiai viszonylatban a második legnagyobb támogatottságot élvező politikus, 1992-ben újraválasztják.

1991: egyedül illeti bírálattal Csehszlovákiát amiatt, hogy felkészületlenül akar az Európa Tanács tagjává válni. Nem ellenzi ezt a törekvést, de feltételekhez kötné az ország tagságát. Véleményét kendőzetlenül kinyilvánítja az ET küldöttségének, annak 1991. január eleji prágai látogatásán. Emiatt támadások érik őt, főleg a Független Magyar Kezdeményezés részéről. Egyik kezdeményezője a prágai szövetségi parlamentben a kommunista múltat vizsgáló átvilágítási törvénynek (a kezdeményezők között nem az ő neve jelenik meg, hanem képviselőtársának, Batta Istvánnak a neve).

1992: először veti fel az Együttélés Országos Tanácsának novemberi Český Těšín-i ülésén a három szlovákiai magyar párt egyesülésének gondolatát. Megfogalmazója annak a magyar képviselői indítványnak a prágai Szövetségi Gyűlésben, amelynek elfogadása lehetővé tette volna Csehszlovákia átalakítását egy többbretű, három (cseh, morva, szlovák) szövetségi köztársaságból

és kisebbségi autonómiákból álló állammá. A Szövetségi Gyűlés Nemzetek Kamarájának utolsó ülésén Csehszlovákia megszűnéséről magyarul és szlovákul mond beszédet, aminek lényege: az állam megalakulásakor és megszűnésekor sem kérték ki az érintettek véleményét.

1993: a „szülőföldünk legyen a hazánk” szlovákiai magyar önkormányzati program, valamint a szlovákiai magyarság és a szlovákok közötti társnemzeti kapcsolatrendszer egyik megfogalmazója. Kimondatja: a szlovákiai magyarság a magyar nemzet Szlovákiában élő közössége – azaz nem kisebbség.

1993–1994: a szlovákiai magyar választott tisztségviselők (önkormányzati és parlamenti képviselők, polgármesterek) országos gyűlésének kezdeményezője (úgynevezett révkomáromi nagygyűlés, 1994. január 8.), melyen a helyi és regionális önkormányzatok, valamint a magyar közösség önkormányzati jogainak törvényesítését követelik az európai önkormányzati charta szellemében. A Szlovák Információs Szolgálat tervet készít az országos gyűlésen kialakult szemléleti egység szétverésére és a szlovákiai magyar politika perszonális átalakítására, elsősorban a gyűlés azon kezdeményezőinek félreállítására, akik az Együttélés Politikai Mozgalom tagjai. Ezt követően fokozódik a lejáratására, már 1990 kora tavaszán elindított tevékenység, amelyben részt vesz számos magyar közéleti személy is.

1994: a magyarországi parlamenti választást megelőző kampány során súlyosan bírálja az MSZP-t, mivel az a szomszéd államokban élő magyarok kárára folytatott kampányt az Antall–Boros-kormány és a kormánypártok ellen. Akkor hangzik el szájából a Magyar Televízió vasárnap esti publicisztikai műsorában az a kijelentés, „Isten óvja Magyarországot olyan kormánytól, amelyet az a párt hoz létre, amelyiknek képviselőjelöltje Hajdú János”. A két választási forduló között Tölgyessy Péter közli vele feltételezését, hogy az MSZP–SZDSZ-kormány mindent megtesz a félreállítására. Egy évvel később egy pozsonyi kiküldetésben lévő magyarországi diplomata közli vele, hogy tűnjön el a politikából, míg nem késő.

1994–2010: a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsában képviselő (újraválasztva 1998-ban, 2002-ben és 2006-ban).

1994–1996: a Magyar Koalíció parlamenti frakciójának elnöke.

1995: elősegíti a magyarországi jobboldali parlamenti pártok (MDF, Fidesz MPP és a KDNP) közötti szövetség létrejöttét azáltal, hogy az Együttélés elnökeként Szlovákiában teremt számukra először lehetőséget együttes külföldi szereplésre és politikai tárgyalásokra.

Részt vesz és előadást tart a II. Magyar Paradigma konferencián, Székesfehérvárott. Úgy véli, hogy a magyar nemzet elszakított részei preparadigmális állapotban találtnak, mert keresik átfogó nemzetpolitikai programjukat. A nemzet magyarországi része azonban a Brown-mozgásra emlékeztető poszt-paradigmális állapotban található, mert a tagadás került túlsúlyba. Véleménye szerint a paradigmális állapot kialakulása a politikai osztály és a nemzet kormányának részvétele nélkül nem képzelhető el.

1996: kezdeményezője a magyarországi parlamenti pártok, valamint a Magyarországgal szomszédos államok magyar politikai és társadalmi szervezetei találkozájának – a magyar–magyar csúcstalálkozó létrehívásának, az úgynevezett első magyar–magyar csúcstalálkozónak, amire 1996. július 5-én kerül sor. Ekkor fogalmaztak meg egy kettős paradigmát: a szülőföldön maradás és a szülőföldön való boldogulás, ami 2002-ig érvényes. Egyik kezdeményezője a Magyarok III. Világtalálkozója keretében megrendezett nemzetstratégiai tanácskozásnak. Előadásában először fogalmazódik meg a magyar nemzet határok fölötti reintegrációjának gondolata. Megfogalmazza a magyar nemzet határmódosítás nélküli újraegyesítésének stratégiai célját, valamint kimondja: Magyarország nem lehet a vele szomszédos államokban élő magyarok anyaországa, mivel a nemzet egyes részei a Kárpát-medencében nem kitelepüléssel, hanem a történelmi Magyarország felosztásával, szülőföldjükkel együtt kerültek más államokba. Nyíltan hirdeti „a kevesebb az több” jelszóval a szlovákiai magyar pártok unióját. Kezébe kerül egy dokumentum, amely szerint a Szlovák Információs Szolgálat (hírszerzés) utasítást kapott erkölcsi és politikai megsemmisítésére, de ha ez eredménytelen lenne, szóba jöhet fizikai likvidálása is.

1996–1998: a Liberális Internacionálé alelnöke.

1996–2000: a Magyarok Világszövetsége nemzetstratégiai bizottságának elnöke.

1997: elsőként fogalmazza meg, hogy törvénnyel kell rendezni az elszakított magyar nemzetrészek magyarországi jogállását.

1998–1999: a három szlovákiai magyar párt egyesülése. Ennek feltétele volt, hogy Duray nem lehet az egyesült párt elnöke, ezért a Magyar Koalíció Pártjának tiszteletbeli elnökévé választják. A tisztséget az ő kérésére szüntetik meg 1999-ben és hozzák létre az MKP ügyvezető alelnöki posztját.

1998: a Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) alapötletének megfogalmazója, létrehozásának egyik kezdeményezője.

1999–2002: a Magyar Koalíció Pártjának állandó képviselője a MÁÉRT-ban, amelynek Integrációs Bizottságában dolgozik. A Medgyessy-kormány idején az MKP elnöke megvonja tőle a MÁÉRT-ban a párt által betöltött képviseleti mandátumát, de 2004-ben a MÁÉRT utolsó ülésén ismét részt vesz a testület munkájában.

1999: a Magyar Köztársasággal szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény (státustörvény) első kezdeményezője. Tőle származik a magyarigazolvány alapötlete. A törvény elfogadása után az 1-es sorszámú magyarigazolvány birtokosa.

1999–2007: a Magyar Koalíció Pártjának ügyvezető alelnöke. Feladatát azonban nem tudja végezni a párton belüli gáncsokkodások miatt. A párt 2007-ben azért szünteti meg ezt a tisztséget, hogy Duray ne tudjon beleszólni a pártszervezésbe.

2001: kezdeményezésére jön létre Szlovákiában a Szövetség a Közös Célokért, öt országos magyar szervezet (az MKP, a Csemadok, a Szlovákiai Magyar Szülők Szövetsége, a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége és a Szlovákiai Magyar Cserkészek Szövetsége) által létrehozott jogi személyek társulása a magyarigazolványokkal és a státustörvénnyel kapcsolatos ügyek intézésére.

2002: beszédet mond Budapesten a polgári politikai erők Kossuth téri nagygyűlésén, körülbelül másfél millió résztvevő előtt. Emiatt a magyarországi posztkommunista erők és a szlovák ellenzéki és kormánypolitika részéről támadásoknak van kitéve. Kilencven szlovákiai magyar (köztük két Kossuth-díjas író) is bírálja őt nyílt levélben, és felszólítják a Magyar Koalíció Pártját, hogy

szabaduljon meg tőle – ehhez a párt néhány magas rangú tisztségviselőjétől kapnak biztatást. Neves magyarországi alkotóművészek, értelmiségiek nyílt levélben, Szlovákiában pedig az *Európai jövőnk tízparancsolata* című dokumentummal mintegy ezer magyar értelmiségi kel a védelmére.

2004: a magyar közéletben ebben az évben két fontos esemény zajlik. Ekkor gyorsul fel Magyarország gazdasági és erkölcsi összeomlása a Gyurcsány-kormány megalakulásával, valamint megszűnik a magyarországi kormánypolitika vonatkozásában a magyar nemzetpolitika. Ehhez társul a Magyarok Világszövetsége által kezdeményezett népszavazás a határon túli magyarok úgynevezett kettős állampolgárságáról. Duray már 2000-ben, amikor az MVSZ stratégiai bizottságát vezeti, elutasítja, hogy az állampolgárság ügye kulcskérdéssé váljon. Fontosabbnak tartja a szülőföldön maradást és az ottani boldogulást, valamint a nemzeti összetartozást megteremtő státustörvényt. Többek között emiatt távozik az MVSZ-ből. Ennek ellenére teljes tekintélyével kiáll a kettős állampolgárságról tartandó népszavazás mellett, mert a nemzetnek az emiatt bekövetkező megosztását még veszélyesebbnek tartja. Ezért vállal a televízió nyilvánossága előtt vitát 2004. december 3-án a hivatalban lévő magyarországi miniszterelnökkel, aki a határon túli magyarok magyarországi állampolgársága ellen foglalt állást. Az állampolgársággal kapcsolatos ellentétek miatt 2004. november 11-én a Gyurcsány-kormány a MÁÉRT tevékenységét felfüggeszti.

2005–2010: a Vajdasági Magyar Szövetség kezdeményezésére, válaszként a hivatalban lévő magyarországi kormány magatartására megalakul Szabadkán a Határon Túli Magyar Szervezetek Fóruma. Duray – egy kivétellel – a HTMSZF mindegyik találkozásán részt vesz.

Alapításától – 2004. szeptember 12-étől – tevékenyen bekapcsolódik a magyar Országgyűlés keretei között működő Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fórumának munkájába, 2008-tól a fórum Állandó Bizottságának tagja, 2008-ban az ő kezdeményezésére alakul meg a Külügyi és Európa-ügyi Albizottság mellett a szórvány munkacsoport és indul útjára a települési önkormányzatok közép-európai együttműködése.

A KMKF tagszervezeteinek kezdeményezésére 2008-ban megalakul az Alapítvány a Magyar Nemzeti Kisebbségek Európai Érdekképviselétéért. Duray 2010-ig tagja az alapítvány kuratóriumának.

2007–2010: a Magyar Koalíció Pártjának stratégiai alelnöke. Két év alatt kidolgozta a felvidéki magyarok társadalmi fejlesztésének stratégiai alapvetését és létrehozta a stratégiai tervezés műhelyeit. Az MKP azonban nem tartott erre igényt.

2009: Dr. Gémesi György gödöllői polgármesternek, a Magyar Önkormányzatok Szövetségének, Komlóssy Józsefnek és Duray Miklósnak az együttműködése révén létrejön a Közép-európai Önkormányzati és Településfejlesztési Szövetség (KÖTESZ), bécsi bejegyzéssel. Durayt a szervezet tiszteletbeli elnökévé választja. A 2010-ben megalakult Fidesz–KDNP-kormány idején azonban a kormánypártokon belüli intrikák miatt megszűnik a szervezet tényleges tevékenysége.

2010: megszűnik parlamenti képviselői mandátuma, mivel a Magyar Koalíció Pártja a választáson nem jut a parlamentbe. Lemond a pártban viselt tisztségéről. Megszűnik eddigi, párttisztségén és parlamenti mandátumán alapuló részvételi joga az újraalakuló MÁÉRT-ban és a KMKF-ben, megszűnik tagsága a KMKF mellett működő szórvány munkacsoportban. Ezt követően a MÁÉRT-ban és a KMKF-ben csak megfigyelőként vehet részt.

2011: felkérést kap a KMKF-től, hogy szakértőként továbbra is vegyen részt a testület munkájában. A Regionális önkormányzati és a Szórvány-diaszpóra munkacsoportban dolgozik tovább.

Novemberben megválasztják a Szövetség a Közös Célokért társulás elnökévé. December 20-án a Polgári Magyarországért Alapítvány kuratóriuma „a kommunista ideológia ellen, az egyetemes emberi és nemzetiségi jogokért folytatott küzdelméért, a világ magyarság nemzettudatának erősítéséért, a felvidéki magyar közösségek megtartásáért, a magyar nemzet határok feletti újraegyesítése érdekében végzett tevékenységéért, irodalmi munkásságáért” neki ítéli oda a 2011. évi Polgári Magyarországért díjat.

2022: a földi életút 2022. december 30-án, Budapesten ért véget.

EGYÉB KÖZÉLETI TEVÉKENYSÉGE

- 1960–1961: a Csehszlovák Ifjúsági Szervezet (CSISZ/ČSM) iskolai szervezetének elnöke.
- 1965–1968: a Csemadok pozsonyi helyi szervezetének vezetőségi tagja, majd alelnöke.
- 1965–1969: a Csemadok Központi Bizottságának tagja.
- 1968–1969: a Csemadok Országos Elnökségének tagja.
- 1969: a Csemadok pozsonyi járási titkára.
- 1991-től a Magyarok Világszövetségének (MVSZ) tagja.
- 1990–1994: a Közép-európai Népcsoportok Fórumának szervezője és alelnöke.
- 1995–1996: a Hungária Televízió Közalapítvány kuratóriumának tagja.
- 1996–2000: a Magyarok Világszövetsége Stratégiai Bizottságának elnöke.
- 1997–2001: a Simonyi Alapítvány Igazgató Tanácsának tagja.
- 2000: az MVSZ elnökjelöltje, de a szervezetben lévő belviszályok miatt visszalép a jelöltségtől.
- 2001-től a Szövetség a Közös Célokért alelnöke.
- 2002-től a Duna–Tisza Regionális Fejlesztési és Kommunikációs Egyesület elnöke.
- 2009-től: a Közép-európai Önkormányzati és Területfejlesztési Szövetség tiszteletbeli elnöke.
- 2011–2020: a Szövetség a Közös Célokért jogi személyek társulásának elnöke.
- 2020-tól a Szövetség a Közös Célokért jogi személyek társulásának tiszteletbeli elnöke.

Művei

KÖNYVEK:

- 1982: *Kutyaszorító I. (Önéletrajzi politikai esszé)*. New York: Püski–Corvin.
- 1983: *Tegnap alighanem bolondgombát etettek velünk. Szépirodalmi tengődések*. Chicago: Framo Publishing.
- 1989: *Kutyaszorító II. (Az első fogság története)*. New York: Püski–Corvin.
- 1989: *Kettős elnyomásban. Dokumentumok a csehszlovákiai magyarság helyzetéről és jogvédelméről 1978–1989*. New York: Püski–Corvin–HHRF.
- 1993: *Kettős elnyomásban*. (Bővített kiadás.) Pozsony: Madách–Posonium.
- 1993: *Csillagszilánk és tövistörök*. (Mesekönyv, első kiadás, Nagy Zoltán illusztrációival.) Pozsony: Madách–Posonium. (Második kiadás, Szabó Ottó illusztrációival: Somorja: Méry Ratio, 2006.)
- 1999: *Önrendelési kísérleteink*. Somorja: Méry Ratio.
- 2000: *Változások küszöbén*. Budapest: Osiris.
- 2004: *Hazától a nemzetig*. Somorja: Méry Ratio. (Második kiadás: 2005.)
- 2005: *Ne félj, csak higgy!* Budapest: Szabad Tér.
- 2006: *Riadó! Vágják alattunk a fát*. Budapest: Szabad Tér.
- 2006: *Összefonódó ujjak. Duray Miklóssal beszélget Benkei Ildikó*. Budapest: Kairosz.
- 2008: *Volt egyszer egy... egy lesz egyszer?* Keszthely: Balaton Akadémia Kiadó.
- 2010: *A megvalósult elképzelhetetlen*. Budapest: Trianon Intézet.
- 2016: *Rendszerváltozás, rendszerváltoztatás, rendszerváltás a Kárpát-medencében 1963–2015. I–II. Lakitelek: Antológia*.
- 2023: *Hogyan lett a Kutyaszorítóból Nyakörv? Beszélgetések Duray Miklóssal*. Méry Ratio Kiadó – Kisebbségéért – Pro Minoritate Alapítvány.

GYŰJTEMÉNYEK, ANTOLÓGIÁK, FÜZETEK:

- 1980: *Bibó-émlékkönyv I–II*. Budapest: magánkiadás.
- 1982: *Magyar Füzetek*, 4. sz. (Szlovákiai jelentés.) Párizs.

- 1987: *Csehszlovákiai nonkonformisták az országban élő magyar kisebbség helyzetéről és a nemzetiségi kérdésről*. Budapest: AB Független Kiadó (szamizdat). Második kiadás: New York: HHRF, 1989.
- 1988: *Duna. Egy antológia*. (PERCZEL Anna – NAGY András – VARGHA Balázs szerk.) Budapest: Duna Kör.
- 1989: *In Search of Central Europe*. (SCHOPFLIN, George – WOOD, Nancy szerk.) Cambridge: Polity Press.
- 1988–1989: *Central European Forum*. Florida: Astor Park.
- Az Indiana University of Pennsylvania kutatási eredményeit közlétező füzet sorozat, IUP, Indiana, Pa., 1989
- 1995: *Rész és egész*. (Acta Hungarica Carpatensis I–II.) Budapest: Kárpát-Alpok Alapítvány.
- 1996: *Magyar jövőkép – egy minőségi magyar paradigma 1994–1995*. Székesfehérvár: MVSZ – Vörösmarty Társaság.
- 1996: *Nemzetstratégia a harmadik évezred küszöbén*. (KURUCZ Gyula szerk.) Budapest: MVSZ.
- A Kecskeméti Lapok* „Harmadik évezred” című sorozatának kötetei.
- 2008–2009: *Magyar nemzetstratégia I–II*. Budapest: Magyar Konzervatív Alapítvány – Püski.
- 2011: *Heritage for the Future*. Budapest: Magyar Országgyűlés Hivatala.

FOLYÓIRATOK:

- Irodalmi Szemle*, Pozsony, főleg 1966–1970
- Beszélő*, Budapest, az 1980-as években (szamizdat)
- InfoCh*, Prága, az 1980-as években (szamizdat)
- Střední Evropa*, Prága 1990 után
- Limes*, Budapest, 1990 után
- Pro Minoritate*, Budapest, 1990 után
- Magyar Szemle*, Budapest, 1992-től
- Magyarság és Európa*, Budapest, 1993-tól
- Hitel*, Budapest
- Trianoni Szemle*, Budapest, 2009-től
- Magyar Kisebbség*, Kolozsvár 2011
- Gazdaság & Társadalom*, Sopron, NyME, 2011

NAPILAPOK, HETILAPOK:

Magyar Nemzet, Budapest, 1990 után

Szabad Újság, Pozsony

Hídlap, Esztergom

FILMEK (NEM TELJES ÁTTEKINTÉS):

1990: *Együttélés – portré Duray Miklósról* (beszélgetett Gyórfy Miklós, szerk. Szádvári Gabriella, rendező Csillag Ádám), MTV.

1992: *Szülföldem Losonc* – portréfilm, MTV.

2010: *A szabadság ára* – dokumentumfilm, rendező Koltay Gábor, Korona Film.

2011: *Palócföld, az én tájhazám* – Szerelmes földrajz sorozat, Duna TV.

DÍJAK, KITÜNTETÉSEK:

Prize of the Körösi Csoma Center, Tokyo, 1986

Bethlen Gábor-díj, Budapest, 1988

Ius Humana díj, München–Buffalo, 1992

Esterházy János-émlékérem, Rákóczi Szövetség, Budapest, 1995

Magyarságért díj, Budapest, 1995

Tőkés László-díj, Kisvárd, 1996

Berzsenyi Dániel-díj, Kaposvár, 1996

Stephanus Rex kitüntetés a nemzet egységéért, a kultúra és a környezet megóvásáért. Adomá-nyozta a Városért, a Környezet és Kultúra Ápolásáért Alapítvány, Budapest, 1996

56-os Magyar Szabadságharc Érdemkereszt, I. fokozat, Budapest, 1999

Hűség díj, Budapest–Cece, 1999

A Hű Barátság Aranyoklevele – Cigány Tudományos és Művészeti Társaság, Budapest, 2000

Magyar Örökség díj, Budapest, 2000

A Magyar Köztársaság Érdemrend nagykeresztje, Budapest, 2001

A Magyar Művészetért díj, Budapest, 2002
 Szent István-díj, Esztergom, 2003
 Magyar Szabadságért díj, Gödöllő, 2005
 Magyarságért díj, Szarvas, 2006
 Árpád Pajzs, Holdvilágárok Alapítvány, 2008
 Széchenyi Társaság díja, Budapest, 2010
 Polgári Magyarországért díj, 2011
 Emberi Méltóságért díj, 2013
 A Haza Embere, a Százak Tanácsának elismerése, 2018
 Magyar Kultúra Lovagja, 2016
 Pro Probitate – Helytállásért, 2020 (a díjátadó 2021-ben volt)

EGYÉB ELISMERÉSEK

Az Év Embere, az *Új Szó* szlovákiai magyar napilap ankétja, 1992
 Rákóczi-emlékérem, Rákóczi Szövetség, Budapest, 1995
 Politikai Elítéltek Közösségéért Erdemkereszt zöld szalagon, Budapest, 1996
 Pro Urbe – Neszmély, 1998
 Az Európai Unió Magyarország Egyesület Aranydiplomája, Szombathely, 1999
 A Rákóczi Szövetség Jubileumi Emlékérme, Budapest, 1999
 Rákóczi Magyar Ház tiszteletbeli tagja, Rozsnyó, 2001
 Széchenyi Kör örökös tiszteletbeli tagja, München, 2002
 A Politikai Elítéltek Közössége (1945–1956) tiszteletbeli tag, Budapest, 2003
 A Balaton Akadémia a *Hazától a nemzetig* című kötetet az év könyve díjjal jutalmazta, Keszthely,
 2004
 56-os Szabadságharcos Lovagkereszt az Igazolt Magyar Szabadságharcos Világszövetségtől,
 Budapest, 2005
 A Nagykovácsi gr. Tisza István Nemzeti Kör tiszteletbeli tagja, Nagykovácsi, 2005
 Az Év Európai Demokratája, elismerés a Kossuth Rádió Vasárnapi Újság alkotógárdája részéről,
 Budapest, 2005
 Bolyai-emlékgyűrű, Kolozsvár, 2007

Elismerő oklevél a Coexistentia-Együttélés-Wspólnota-Soužití megalapításának 20. évfordulója alkalmából, Český Těšín, 2010

Testvérbárság Aranyoklevele, a Cigány Tudományos és Művészeti Társaság elismerő oklevele, Budapest, 2010

Az 1945–56 közötti magyar politikai elítéltek Emlékérme, Budapest, 2010

...és sok további elismerés, díszoklevél, köszönet.

Díszpolgára

Érsekkéty községnek, 2002

Tiszteletbeli polgára

Hódmezővásárhely városának, Terény és Mány községeknek, 2005

Tagja

a Szlovákiai Református Egyház lévai gyülekezetének, 2010

Rendi tagság

A Vitézi Rend tagja, saját érdem alapján, 2003

Szervezeti tagság

Corvin Mátyás cserkészcsapat öregcserkésze, Hamilton, Ont., Kanada, 1989

Rákóczi Szövetség, 1989

A Magyar Művészetért Szalon alapító tagja, Budapest, 1995

Százak Tanácsa, 2005

Cigány Írószövetség, tiszteletbeli alelnök, 2011

Magyar Írószövetség, 2012

Az életrajz forrása: <https://duray.sk/2010/08/eletrajz/>

Képmelléklet

Duray Miklós búcsúztatója 2023. január 17-én Losoncon

*A losonci volt zsinagóga,
Duray Miklós búcsúztatójának helyszíne*

Duray Miklós felravatalozott koporsója

A búcsúztatáson részt vevők a zsinagógában

*Duray Áron és Duray Éva, Duray Miklós fia
és nővére*

*Kövér László, az Országgyűlés elnöke
és Orbán Viktor miniszterelnök*

Orbán Viktor miniszterelnök és felesége, Lévai Anikó

*Grendel Gábor, a Szlovák Köztársaság
Nemzeti Tanácsának alelnöke*

*Zsidó János római katolikus pap és Somogyi
Alfréd református lelkész*

A búcsúztatáson részt vevők a zsinagógában

Duray Miklós temetése a losonci volt református temetőben

Zsidó János megáldja Duray Miklós sírját

Duray Miklós üzenete a világ magyarságához, Országház, 2023. április 20.

*„Duray Miklós üzenete a világ
magyarságának” konferencia*

*Németh Zsolt, az Országgyűlés
Külgügyi Bizottsága elnökének érkezése
a konferenciára*

Az emlékkonferencia résztvevői a Himnusz-t éneklék

Kepler Laura, Hermel Éva és Szvorák Katalin

*Ján Čarnogurský és Forró
Krisztián*

Németh Zsolt, Ján Čarnogurský, Semjén Zsolt

Szabó Anett

Semjén Zsolt

A konferencia résztvevői

Deli Gergely

Németh Zsolt

Ján Čarnogurský

Forró Krisztián

Kalmár Ferenc

Bukovszky László

A hallgatóság

*Tabajdi Csaba
és Szabó Tibor*

Bába Iván és Duray Áron

Molnár Imre és Ján Čarnogurský

Gyurcsik Iván, Németh Zsolt és Ján Čarnogurský

Tárnok Balázs és Szabó Tibor

Kelemen Gertrud

Szabó Lilla és Czimbalmosné Molnár Éva

Ludányi András és neje

Komlóssy József és Flórián László

Az emlékkonferencia programja

Szervezők:

M KISEBBSÉGEKÉRT
Pro Minoritate Alapítvány

MEGHÍVÓ

Tisztelettel meghívjuk Önt a **Duray Miklós üzenete a világ magyarságának** című emlékkonferenciára.

Időpont:

2023. április 20. (csütörtök), 9.00 - 15.30

Helyszín:

Országház főrendházi ülésterem
(1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 1-3.)

A rendezvényünkön való részvétel előzetes regisztrációhoz kötött. Részvételi szándékát, kérjük, jelezze 2023. április 17-ig a rendezveny@prominoritate.hu címen.

Programtervezet

A konferencia levezető moderátora:

Szabó Anett (sajtófőnök, Nemzeti Köszölgélati Egyetem)

9.00

Ünnepélyes megnyitó

9.00 - 9.10 **Semjén Zsolt** (miniszterelnök-helyettes, Magyarország)

9.10 - 9.20 **Deli Gergely** (rektor, Nemzeti Köszölgélati Egyetem)

9.20 - 9.30 **Németh Zsolt** (elnök, Külgügyi Bizottság, Országgyűlés)

9.30 - 9.40 **Ján Carnogurský** (volt miniszterelnök, Szlovákia)

9.40 - 9.50 **Förro Krisztián** (elnök, Szövetség)

09.50 - 10.50 I. szekció

Határon túli magyar vezetők megemlékezései

Moderátor: **Pánczél Károly** (elnök, Nemzeti Összetartozás Bizottsága, Országgyűlés)

Tökés László (elnök, Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács)

Brenzovics László (elnök, Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség)

Bárdos Gyula (elnök, CSÉMA/DOK)

10.50 - 11.15 Kávészünet

11.15 - 12.30 II. szekció

Duray Miklós jelentősége és öröksége szakértői szemmel

11.15 - 11.40

Duray Miklós mint a csehszlovák politikai rendőrség celszemélye

Bukovszky László (kisebbségi kormánybiztos, Szlovákia)

11.40 - 12.00

1988-1989 - 15 hónap az Amerikai Egyesült Államokban

Szekeres Zsolt (elnök, Magyar Emberi Jogok Alapítvány - HHRF)

12.00 - 12.20

1989-1990 - A szlovákiai magyar politikai élet szervezése.

Az Együttélés Politikai Mozgalom.

Horony Ákos (jogász, a Szlovákiai Magyarok Kerekasztala jogsegélyszolgálatának munkatársa, kisebbségi jogi szakértő, Szövetség)

12.20 - 12.30

Esterházy János példájának jelentősége Duray Miklós életművében

Molnár Imre (történész)

12.30 - 13.30 Ebédszünet

13.30 - 15.00 III. szekció

Magyarországi politikusok, szakértők megemlékezései

Moderátor: **Tárnok Balázs** (meghívott intézetvezető, Európa Stratégia

Kutatásért, Nemzeti Köszölgélati Egyetem, alelnök, Rákóczi Szövetség)

Entz Géza (a Határon Túli Magyarok Hivatalának volt elnöke)

Tahajdi Csaba (volt országgyűlési és európai parlamenti képviselő)

Szabó Tibor (a Határon Túli Magyarok Hivatalának volt elnöke, polgármester, Martonvásár)

Kiss Gy. Csaba (irodalomtörténész)

15.00 Zárás

Gyurcsák Iván (rektori tanácsadó, a Kisebbségi Politikai Kutatóműhely vezetője,

Nemzeti Köszölgélati Egyetem)

Támogatók: Rákóczi Szövetség

Magyar Emberi Jogok Alapítvány (HHRF)

Az emlékkonferencia előadóinak listája

- Bárdos Gyula, a szlovákiai magyar társadalmi és kulturális szervezet, a Csemadok elnöke
- Bukovszky László, a Szlovák Köztársaság Kormányának kisebbségi kormánybiztosa
- Brenzovics László, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség elnöke
- Čarnogurský, Ján, a Szlovák Köztársaság egykori miniszterelnöke és igazságügyi minisztere, kereszténydemokrata politikus, aki 1989 előtt a Charta 77 aláírója, a földalatti katolikus egyház támogatója volt, és akit nézetei miatt 1989 augusztusában bebörtönöztek
- Deli Gergely, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem rektora
- Entz Géza, a Határon Túli Magyarok Hivatalának egykori elnöke
- Forró Krisztián, a szlovákiai Szövetség párt elnöke
- Gyurcsák Iván, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Kisebbségpolitikai Kutatóműhelyének vezetője, az Együttélés Politikai Mozgalom társalapítója
- Horony Ákos, a szlovákiai Szövetség jogi szakértője
- Kiss Gy. Csaba, irodalomtörténész, művelődéstörténész, címzetes egyetemi tanár, az MTA doktora, a Magyar Demokrata Fórum egyik alapító tagja
- Molnár Imre, történész, volt diplomata
- Németh Zsolt, az Országgyűlés Külügyi Bizottságának elnöke
- Pánczél Károly, az Országgyűlés Nemzeti Összetartozás Bizottságának elnöke
- Semjén Zsolt, nemzet- és egyházpolitikáért felelős miniszterelnök-helyettes
- Szabó Tibor, Martonvásár polgármestere, a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke (1998–2002)
- Szekeres Zsolt, a Magyar Emberi Jogok Alapítvány (HHRF) elnöke
- Tabajdi Csaba, egykori országgyűlési és európai parlamenti képviselő, a Miniszterelnöki Hivatal volt államtitkára
- Tárnok Balázs, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Európa Stratégia Kutatóintézetének megbízott intézetvezetője, a Rákóczi Szövetség alelnöke
- Tókécs László, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács elnöke, nyugalmazott református püspök

Köszönetnyilvánítás

A kötetben megjelent anyagok Duray Miklós 2023. január 17-i losonci búcsúztatóján, valamint a Kisebbségekért – Pro Minoritate Alapítvány – Nemzeti Közszerológati Egyetem Kisebbségpolitikai Kutatóműhelye által 2023. április 20-án az Országgházban szervezett *Duray Miklós üzenete a világ magyarságának* című emlékkonferencián hangzottak el.

A Duray családnak a losonci búcsúztató szervezésében, a helyi támogatókon túl, a Szövetség a Közös Célokért (SZAKC) munkatársai – Hideghéty Andrea koordinálása mellett – segítettek, az Országgházban lezajlott emlékkonferencia szervezésében a Kisebbségekért – Pro Minoritate Alapítvány munkatársai Tárnok Mária elnök vezetésével és a Nemzeti Közszerológati Egyetem (NKE), valamint az NKE Kisebbségpolitikai Kutatóműhelyének munkatársai vállaltak szerepet.

Az emlékkonferencia lebonyolítását a Magyar Emberi Jogok Alapítvány (HHRF) és a Rákóczi Szövetség támogatta.

Szabó Anettnek, az NKE sajtófőnökének magas színvonalú szakmai támogatása, moderálása jelentősen hozzájárult az emlékkonferencia gördülékeny és méltó lebonyolításához.

Duray Miklós, a magyar nemzetpolitika kiemelkedő alakja, jogvédő, politikus, pártalapító, parlamenti képviselő, közéleti személyiség, egyetemi docens, közíró életének 77. évében, 2022. december 30-án hunyt el Budapesten, temetésére 2023. január 17-én szülővárosában, Losoncon került sor. Tiszteletére 2023. április 20-án *Duray Miklós üzenete a világ magyarságának* címmel emlékkonferenciát tartottunk az Országház Felsőrendházi üléstermében.

Duray aktívan részt vett a szlovákiai magyar közéletben, a „prágai tavasz” idején magyar ifjúsági szervezet megalapítását kezdeményezte, a hetvenes években fellépett a szlovákiai magyar iskolák védelmében, kezdeményezte és szóvivőként képviselte a Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottságát. Az 1989-es demokratikus változások után megalakította és vezette az Együttélés Politikai Mozgalmat, amely a legnagyobb parlamenti képviselettel rendelkező magyar politikai erőként került be a parlamentbe. A magyar közösség stratégiában, közösségben gondolkodó egyik legnagyobb hatású politikusa, a határon átnyúló nemzetegyesítés egyik elméleti megalapozója volt.

A Duray Miklós munkássága előtt tisztelgő kötetünk a losonci búcsúztatón elhangzott beszédeket, valamint az Országházban megtartott emlékkonferencia előadásainak, eszmecseréinek szövegét tartalmazza, gazdag képanyaggal illusztrálva. Duray Miklós életrajza és írásainak jegyzéke segíti az érdeklődők további tájékozódását életműve megismerésében.

